

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA HISTORIE

ČESKÁ OTÁZKA NA SCÉNĚ PLZEŇSKÉHO DIVADLA V LETECH 1865 – 2010

Jakub Houda
Historie se zaměřením na vzdělávání
2010 – 2013

Vedoucí diplomové práce: Prof. PhDr. Jan Kumpera, CSc.
Plzeň, březen 2013

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury.

V Plzni, 20. 3. 2013

.....
Jakub Houda

Děkuji zejména panu Prof. PhDr. Janu Kumperovi, CSc., vedoucímu katedry historie na Pedagogické fakultě Západočeské univerzity v Plzni, panu Prof. PhDr. Viktoru Viktorovi, CSc., vedoucímu katedry českého jazyka a literatury na Pedagogické fakultě Západočeské univerzity v Plzni, paní Šárce Čermákové z Archivu Divadla J. K. Tyla v Plzni, panu PhDr. Miroslavu Husovi ze Západočeského muzea v Plzni, paní Ing. arch. Anně Hostičkové, panu RNDr. Miroslavu Randovi, Ph.D. z katedry matematiky, fyziky a technické výchovy na Pedagogické fakultě Západočeské univerzity v Plzni, paní PhDr. Miladě Krausové, Ph.D. a panu Ing. Richardu Švandrlíkovi. Zvláštní poděkování bych také velice rád vyjádřil panu prof. Milanu Hlavačkovi a panu PhDr. Jiřímu Kořalkovi, DrSc. za velice přínosné a milé rozhovory, během kterých zazněla řada kritických (tj. přínosných) poznámek, díky nimž jsem se dokázal při práci snadněji orientovat. Mé poděkování patří také pracovnícům Studijní a vědecké knihovny Plzeňského kraje, zvláště pak za velice ochotnou pomoc při vyhledávání v pramenech. Děkuji též své rodině za hmotnou a duševní pomoc.

V Plzni 20. 3. 2013

.....
Jakub Houda

Obsah

Úvod.....	4
Založení českého kamenného divadla v Plzni.....	7
Letní aréna v Plzni.....	7
Stručný životopis Pavla Švandy ze Semčic.....	8
Nový svátek.....	9
Josef František Smetana.....	12
Smetanův život a dílo.....	12
Smetanův hrob.....	14
Josef František Smetana a další slavné osobnosti.....	15
Odkazy na Josefa Františka Smetanu v dnešní Plzni.....	16
Přínos Josefa Františka Smetany českému národu.....	16
Přehled a obsah jednotlivých představení.....	18
Doznívající národní obrození (do roku 1890).....	18
Vrcholící emancipace (1890 - 1914).....	42
První světová válka (1914 - 1918).....	61
První republika (1918 - 1938).....	62
Druhá republika (1938 - 1939).....	64
Protektorát Čechy a Morava (1939 - 1945).....	65
Výzkum plzeňského tisku.....	67
Josef Jiří Kolár.....	68
Josef Kajetán Tyl.....	68
Ladislav Stroupežnický.....	72
Jaroslav Vrchlický.....	74
Alois Jirásek.....	76
Další autoři.....	78
Václav Vlček.....	78
Ferdinand Břetislav Mikovec.....	79
Julius Zeyer.....	80
Svatopluk Čech.....	80
František Škroup.....	80

Karel Čapek	80
Vyhodnocení výzkumu	81
Jmenný slovník.....	83
Závěr.....	87
Summary	90
Seznam použité literatury a pramenů	91
Prameny	91
Literatura	91
Elektronické zdroje.....	94
Seznam příloh.....	96
Obrazové přílohy	I

„Známét' jsou ty tvrdé lebky české!“

Hanuš z Chlumu v *Janu Husovi*, J. K. Tyl

ÚVOD

Téma své diplomové práce jsem si zvolil proto, že bych se rád věnoval problematice *české otázky* na prknech plzeňského českého divadla. To bylo založeno roku 1865 a prvním ředitelem se stal Pavel Švanda ze Semčic. Tímto aktem skončil symbolický zápas o divadlo v Plzni. Vedle toho existovala silná dominance německé kultury v Plzni, podpořená výraznou německou menšinou. Přestože právě tato německá menšina v Plzni byla poměrně silná, tak tento „německý nátěr“ byl během 2. poloviny 19. století zcela potřen a Plzeň se stala jakousi laboratoří toho, jak se *česká otázka* vyvíjela. Vedle toho existovala v Plzni také silná židovsko-německá menšina, kvůli které se během 19. století projevil silný antisemitismus. Tento antisemitismus se promítl i v plzeňských novinách v podobě různých narážek. Za příklad může sloužit článek z 18. prosince 1886 otištěný v *Plzeňských listech*: „*Naše židy, kteří se spřáhli tak úsce s Němci a za své nejlepší přátele je pokládají, upozorňujeme na telegram Schönererův, jež tento původce a apoštol antisemitismu poslal německo nacionálnímu spolku ve Štýrském Hradci a kdeš oznamuje, že podá v říšské radě návrh proti stěhování židů do Rakouska, aby prý se nakládalo s židy v našem státě právě tak jako s Čiňany v Severní Americe.*“¹ Vnímání Židů jako spojenců Němců se v Plzni projevilo také silně, což je patrné opět z *Plzeňských listů*. Za příklad poslouží článek *Německo-židovské školy* z 14. září 1907, ve kterém autor Židům předhazuje „... *k ochuzování českých lidí připojovali ochuzování českých dětí o vzdělání v jazyce mateřském. Měli své soukromé školy mateřské, kde pod zmloukou židovství učiti dávali své děti po německu. Z českých peněz tyli, ale děti své odchovávali na Němce.*“²

Na začátku bychom si měli stanovit základní otázku: Co je míněno *českou otázkou*? V 19. a na začátku 20. století byl kulturní boj mezi Plzeňany-Čechy a Plzeňany-Němci formován zejména českým historismem, tj. negativním viděním současnosti a zhlédnutím se v minulosti. Tento historismus se silně vymezoval proti Němcům, přesto se ale chtěl přiblížit Evropě. České národní cítění se neopíralo o katolickou církev, jako tomu bylo např. v Polsku, či o církev pravoslavnou, jako tomu bylo v některých východních slovanských zemích. Začalo vznikat jakési občanské národní náboženství, které vytvářelo specifický kult národa. I zde se projevila myšlenka, že návrat k historii je lepší. Slavní čeští panovníci jako např. Přemysl Otakar II. nebo Karel IV. byli bráni hlavně jako *čeští* panovníci, teprve potom jako panovníci katoličtí. Některé aspekty národní historie začaly být přeceňovány, zářným příkladem je Jednota bratrská, jejíž členové ve své době tvořili kolem 5% společnosti. Přesto se z Jednoty udělala ikona a velevýznamná

¹ Domácí a povšechné zprávy. *Plzeňské listy*. 1886, č. 151, s. 3. (18. 12. 1886).

² Německo-židovské školy. *Plzeňské listy*. 1907, č. 210, s. 2. (14. 9. 1907).

organizace. To vše se dělo na úkor objektivitě. Nemyslím, že by bylo správné to zatracovat. Doba byla taková, protože ji takovou lidé chtěli. Stejně je to i s plzeňským divadlem. Lidé se obdivovali historickým hrám oslavujícím např. již zmíněnou Jednotu bratrskou a smáli se narážkám na tradičně negativně vnímané osobnosti českých dějin, např. Zikmunda Lucemburského. Takové hry se líbily, protože lidem dávaly naději, a častokrát zesměšňovali Němce. Vedle toho si český lid zbožštil své osobnosti, zejména Jana Husa a Jana Žižku. V 19. století nenajdeme v českém plzeňském divadle hru, která by byla protihusitská. Dobová kritika by ji okamžitě zavrhla, stejně jako diváci. Navíc by žádný český vydavatel takovou hru nevydal, protože autor popisující Jana Žižku jako sprostého zloděje a zločince by se okamžitě stal vyvrhelem a zrádcem národa. Česká hrdost 19. století na tomto stála a s tím padala. Ale na druhou stranu bychom to neměli ani přeceňovat a vidět v tomto způsobu myšlení jedinou a spásonosnou možnost, jak nazírat na národní historii.

Zde je důležité ukázat si na specifika Plzně. Plzeň se stala baštou českého národního hnutí, která ve své době, tj. zejména v 50. a 60. letech 19. století, byla zosobněna postavou Josefa Františka Smetany, bratrance Bedřicha Smetany a vůdčím duchem plzeňského národního hnutí.

Koryfej české historie František Palacký svým dílem vyjádřil krásnou myšlenku, že smyslem českých dějin je humanita a že Češi jsou průkopníci demokracie ve středoevropském prostoru. S touto myšlenkou, která dnes působí zastarale, můžeme a logicky vzato bychom měli polemizovat. Přesto však právě tato myšlenka ovlivňovala myšlení Čechů v 19. století a na začátku století 20. a my to musíme respektovat.³

Tyto všechny aspekty tak tvoří onu *českou otázku*. České divadlo vždycky bylo a bude součástí národní kultury a má obrovský potenciál v rychlosti, jakou se skrze něj šíří v zásadě jakékoliv myšlenky. Je to divadlo, které působí na lidi rychleji, nežli ostatní média (např. literatura). Je masové a umožňuje lidem vlastní interpretaci. A právě plzeňské české divadlo se okamžitě po svém vzniku postavilo na pomyslné bašty českého národního boje a stalo se výchovným ústavem pro český lid. Ony národní hry, které tolik chtěly povzbudit českého ducha, byly kolikrát psány prvoplánově a jejich cílem nebyla historická objektivita jako spíše didaktický a propagandistický ráz.

Ve své práci se tedy chci zabývat plzeňskou činohrou s tematikou *české otázky*, od roku 1865 do konce 2. světové války. Mým původním záměrem bylo zpracovat toto téma až do současnosti, avšak po vzájemné dohodě s vedoucím mé práce p. prof. PhDr. Janem Kumperou, CSc. se došlo k závěru, že po roce 1945 se již *česká otázka* jako taková neobjevuje. Např. většina

³ PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého w Čechách a w Morawě : Dílu I částka I*. 1. vyd. W Praze : J. G. Kalve, 1848. Str. V. – XI.

her Karla Čapka se *české otázky* netýká, jedná se o typický „čapkovský humanismus“ a je to již otázka politická. V následujících kritických letech 1948, 1968 a 1989 nešlo již o ohrožení národa ve své existenci, národ jako celek byl naposledy ohrožen za Protektorátu Čechy a Morava, když pocítil touhu německých okupantů český národ vyhladit nebo aspoň odsunout daleko na východ. Svou prací bych chtěl ukázat, jak moc se *česká otázka* projevila v plzeňské činohře v oněch osmdesáti letech po založení českého kamenného divadla v Plzni.

Metodologicky jsem při práci postupoval tak, že jsem si udělal žebříček nejhranějších autorů a vytvořil si soupis jejich her. Z her jsem vybral ty, které se v co největší míře věnují *české otázce*. Tento výběr byl sice značně subjektivní, ale protože *česká otázka* je celkem snadno definovatelná, nevyskytl se větší problém. Čtení jednotlivých her jsem věnoval dostatek času a vybral tak ty, které se mi tématicky nejvíce hodily. Poté jsem začal zpracovávat plzeňský tisk, ve kterém jsem hledal nejrůznější články věnující se divadlu a konkrétním hrám.

Také bych rád poukázal na dva důležité body: Při své práci jsem pracoval s pojmy „národní vlastenectví“, „národnostní hnutí“, „nacionalismus“, „patriotismus“ apod. Těmito pojmy nechci vyjadřovat nic a priori negativního. K těmto pojmům přistupuji jako k pojmům neutrálním. Nechci je ani zatracovat, ani zveličovat. Dobové vnímání pojmu „nacionalismus“ bylo podmíněno silným vlasteneckým citem, který v českém prostředí neměl a nemá negativní konotace. Češi neprováděli žádnou genocidu či útlak vůči jinému národu, svůj jazyk nikomu násilně nevnucovali, pouze se ohrazovali vůči Němcům. Toto bychom dnes neměli zatracovat, vždyť právě díky těmto obrozeneckým snahám mluvíme a píšeme česky. Musíme považovat za přirozené, že se dějinný diskurs, jakýsi způsob nazírání na národní dějiny, občas mění. A právě proto bychom měli dané pojmy chápat v dobových souvislostech, ne, jak jsou dnes širokou veřejností prezentovány. Vedle toho bych také rád upozornil na jednu technickou záležitost: Ve své práci se v ukázkách i citacích doslovně držím dobového pravopisu. Tento přístup sice není mezi odbornými historiky často používán, ale je považován za správný z knihovnického hlediska. A ačkoliv má práce není zaměřena na ortografickou stránku věci, rád bych i toto hledisko zvýraznil. Stejně jako se vyvíjela *česká otázka* (ať už v divadle, literatuře, či společnosti), vyvíjel se i jazyk, jak psaný, tak mluvený. A jako takový je základní a nejdůležitější složkou divadelnictví.

ZALOŽENÍ ČESKÉHO KAMENNÉHO DIVADLA V PLZNI

Česká představení se kočovnou formou hrála v Plzni již před založením prvního českého kamenného divadla. To bylo založeno roku 1865.⁴ Vzniku divadla předcházela debata o jeho založení. 7. března 1865 plzeňské zastupitelstvo přijalo návrh intendanta městského divadla Jana Kleisla, aby sezóna 1865/1866 byla zadána českému řediteli Pavlu Švandovi ze Semčic,⁵ který však nové divadlo řídil z Prahy skrze „artistického ředitele“ Josefa Baráka a Edmunda Chvalovského.⁶ První hrou se stal *Romeo a Julie* Williama Shakespeara.⁷ Hospodářské záležitosti zpočátku přenechal Švanda Ignáci Schieblovi, dokud se roku 1867 nechoпил vedení sám.⁸ Jako ředitel vynikl uváděním náročných, tzn. herecky často obtížných, her. Z českých her se výrazně zaměřil na Josefa Kajetána Tyla. Stejně tak uváděl hry svých současníků, např. Josefa Jiřího Kolára, či Františka Venceslava Jeřábka. Co se týká méně náročných kusů, tj. veseloher a frašek, prosazoval zejména hry Ferdinanda Františka Šamberka.⁹

LETNÍ ARÉNA V PLZNI

Od roku 1873 fungovala v Plzni také letní aréna. Řídil ji spisovatel Josef Jiří Stankovský, manžel Švandovy dcery Marie,¹⁰ a režíroval František Pokorný.¹¹ V roce 1874 nastal obrovský úpadek zájmu o ni a o rok později byla zbourána, čímž se zbouraly Švandovy velké plány.¹² Závěr Švandova působení v Plzni nepatřil k jeho šťastným obdobím. Řešil konflikty nejen s vedením města. Jako hlavní důvod je udávána hospodářská krize 70. let 19. století u nás. Návštěvnost divadla prudce klesla a město divadlo finančně příliš nepodporovalo. Krize ale byla brzy zažehnána a nastal nový rozvoj plzeňského divadelnictví.

⁴ Více informací lze najít v publikaci: KOLEKTIV AUTORŮ. *Sto let českého divadla v Plzni : 1865 – 1965*. 1. vyd. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1965. Str. 29 – 33.

⁵ BUDIL, Vendelín. Pavel Švanda ze Semčic a jeho význam pro dramatické umění v Plzni. In: *Sborník městského historického musea v Plzni IV*. Plzeň: Městské historické museum, 1919, s. 29.

⁶ Pro více informací viz: KOLEKTIV AUTORŮ. *Dějiny českého divadla. 3. díl, Činohra 1848-1918*. 1. vyd. Praha : Academia, 1977. Str. 163 – 165.

⁷ *Dějiny Plzně II*, s. 138 – 139; SCHIEBL, Jaroslav. České divadlo v staré budově divadelní. In *Plzeňský obzor*, 1902, 20. 3., s. 1 – 2.

⁸ KOLEKTIV AUTORŮ. *Sto let českého divadla v Plzni : 1865 – 1965*. 1. vyd. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1965. Str. 34 – 35.

⁹ Tamtéž. Str. 35.

¹⁰ KOLEKTIV AUTORŮ. *Ottův slovník naučný : Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí : Dvacátýřetý díl. Schlossar – Starowolski*. b. v. V Praze : J. Otto, 1905. Str. 1049.

¹¹ KLECANDA, Jan (red.). *XIX. století slovem i obrazem : Dějiny politické a kulturní. Díl II. Svazek druhý*. Praha : Jos. R. Vilímeck, [19--]. Str. 844.

¹² KOLEKTIV AUTORŮ. *Sto let českého divadla v Plzni : 1865 – 1965*. 1. vyd. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1965. Str. 36.

To ale již s jinými řediteli. Význam Pavla Švandy ze Semčic spočívá zejména ve faktu, že to byl on, kdo stálé české divadlo v Plzni založil a ustálil jeho pozici.¹³

STRUČNÝ ŽIVOTOPIS PAVLA ŠVANDY ZE SEMČIC

Pavel Švanda ze Semčic se narodil v Praze roku 1825. Jeho rodina byla šlechtického původu a pocházela z Boleslavska. Po studiu na malostranském gymnasiu v Praze vstoupil do arcibiskupského semináře v Praze a zde se osobně seznámil s Josefem Kajetánem Tylem. Pod jeho vlivem se zajímal o českou literaturu, psal články a básně do časopisu *Květy* a po dvou letech studia bohosloví opustil seminář a začal pracovat jako úředník v pražské státní účtárně. Během revolučního roku 1848 vydával a redigoval politické liberální večerníky *Pozor!* a *Habt Acht!*. Také se ujal učitelování češtiny a české literatury na josefovské reálce. U této činnosti vydržel až do roku 1856.¹⁴

V roce 1850 se Pavel Švanda zasnoubil s herečkou Eliškou Peškovou a v letech 1853 – 1863 působil jako režisér v soukromém divadle v domě u Sv. Mikuláše na Starém městě pražském. Roku 1862 ho vláda ustanovila za správce chorobince na Karlově.¹⁵

Postupně se stal vrchním režisérem samostatného českého zemského divadla a dosáhl většího počtu českých představení. Ze dvou představení za týden dosáhl každodenního hraní české hry a o nedělích a svátcích i dvou denně. Neuváděl jen české hry, naopak proslul tím, že uváděl zejména francouzské novinky, čímž předčil své německé kolegy.¹⁶

Pro Plzeň je Pavel Švanda významný zejména tím, že se snažil probudit co největší zájem o divadlo. Např. balet *Život ve snách*, hraný 29. dubna, 30. dubna a 1. května roku 1865, vzbudil veliký rozruch v pozitivním smyslu. Zájem také vzbudilo angažování několika známých pražských umělců, kteří v červenci 1865 v Plzni vystoupili v několika veselohrách. Hostovali zde např. Eliška Pešková, Otilie Malá, Marie Hentzová, František Kolár, Ferdinand Šamberk, či Karel Šimanovský.¹⁷

11. května 1873 byla otevřena výše zmíněná letní aréna, jejímž správcem byl Josef Jiří Stankovský, Švandův zeť. V tomto divadle bylo uspořádáno 137 představení a v neděli se první rok hrálo dvakrát. Konec letní arény nastal v roce 1875, kdy byla zbourána.

¹³ KOLEKTIV AUTORŮ. *Sto let českého divadla v Plzni : 1865 – 1965*. 1. vyd. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1965. Str. 36 – 37.

¹⁴ BUDIL, Vendelín. Pavel Švanda ze Semčic a jeho význam pro dramatické umění v Plzni. In *Sborník městského historického musea v Plzni IV*. Plzeň: Městské historické museum, 1919, Str. 29 – 30.

¹⁵ Tamtéž. Str. 30.

¹⁶ Tamtéž. Str. 30.

¹⁷ Tamtéž. Str. 31.

Závěr Švandova působení v Plzni byl již zmíněn výše. Divadlo se nemohlo na finanční výpomoc od města spolehnout a návštěvnost prudce klesla. Pavel Švanda z Plzně odešel, ale nový ředitel Jan Pištěk byl příliš nezkušený a udržel se pouhou jednu sezonu. Švanda se do Plzně vrátil celkem ještě dvakrát a řediteloval zde v letech 1878 – 1881 a znovu v letech 1884 – 1886. V roce 1886 Pavel Švanda odešel z Plzně definitivně a ujal se prozatímního národního divadla v Brně, kde již zůstal a 3. ledna 1891 i zemřel.¹⁸

NOVÝ SVÁTEK

Plzeňské kulturní ovzduší v 50., 60. a 70. letech 19. století bylo výrazně ovlivněno bojem o tzv. *Nový svátek*. Jednalo se o tradiční, téměř 450 let starou tradici, kterou byla Plzeň proslulá. A to v pozitivním i negativním smyslu. *Nový svátek* byl velikou akcí, na kterou se jezdili dívat lidé nejen z Plzeňska, ale častokrát i ze širšího okolí. Původ svátku se nalézá v roce 1434.

Plzeň byla ve 14. století čtyřikrát obléhána husitskými vojsky, kterým se ani jednou nepodařilo městské hradby prorazit. První obléhání probíhalo v roce 1421, druhé roku 1427, třetí roku 1431 a čtvrté v letech 1433 – 1434.¹⁹ Toto poslední obléhání, které mělo plzeňské obyvatele zlomit hladem, je oním slavným vyprávěním o ukořistění velblouda. Jak známo, husité si toto exotické zvíře přivezli z Polska, kde ho dostali darem od polského krále, avšak plzeňští byli rychlí a úskoční a při jednom nečekaném přepadu jim ho ukořistili. Mezitím ale Panská jednota dobyla Nové město pražské, což vyvolalo v husitském táboře neklid a husité 9. května 1434 od Plzně odtáhli. Tento den byla první neděle po svátku sv. Stanislava (7. květen). Toto obléhání, které trvalo bez šesti dní 10 měsíců, se stalo památným a na jeho počest vznikl v Plzni tzv. *Nový svátek*. Šlo o mohutnou oslavu ubránění města a mimo jiné se vzpomínalo na Zlatou bulu císaře Zikmunda Lucemburského, kterou 19. září 1434 dostali věrní plzeňští v Řezně.²⁰ Od roku 1435, kdy se *Nový svátek* slavil poprvé, se v historii města zopakoval ještě celkem čtyři sta třicet pět krát, veřejně naposledy roku 1870.²¹

¹⁸ BUDIL, Vendelín. Pavel Švanda ze Semčic a jeho význam pro dramatické umění v Plzni. In *Sborník městského historického musea v Plzni IV*. Plzeň: Městské historické museum, 1919. Str. 39.

¹⁹ Pro více informací o obléhání Plzně husity viz: HEJNIC, Josef. *Plzeň v husitské revoluci : Hilaria Litoměřického "Historie města Plzně", její edice a historický rozbor*. b. v. Praha : Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1987. Str. 258 – 372.

²⁰ KOLEKTIV AUTORŮ. *Ottův slovník naučný : Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí : Devatenáctý díl. P – Pohoř*. b. v. V Praze : J. Otto, 1902. Str. 968 – 969.

²¹ HUS, Miroslav. Vítězství Plzně nad husity slavili měšťané téměř 450 let. *Mladá fronta DNES. Kraj Plzeňský*. 2011. (10. 5. 2011).

Církevního schválení se *Nový svátek* dočkal v roce 1448 od kardinála Jana Karvajala, legáta papeže Mikuláše V. Kardinál také udělil účastníkům slavnosti ve farním kostele sv. Bartoloměje odpustky na sto dní.²²

Během *Nového svátku* byl dům hejtmána, kterého volilo měšťanstvo, vyzdoben prapory. Slavnosti (a také závody) řídil sám hejtman. Oslavy měšťanů měly v podstatě vojenský ráz. Církevní obřady byly konány u oltáře ozdobeného městským znakem. Během mše se používaly zvláštní modlitby a plzeňský arciděkan přijal od purkmistra svíci, kterou poté žehnal lid. Na závěr vešel průvod nejdříve do dominikánského a posléze františkánského kláštera a na místa, kde kdysi bývaly tábory husitů. Nejstarším záznamem o obřadech *Nového svátku* jsou přípisky v procesionálu z roku 1522 s názvem *Libellus ad omnes de tempore et sanctis circuitus et processiones ecclesiasticas*, uloženém ve Strahovské knihovně.²³

Nový svátek rozhodně nebyl nevýznamný, což bylo zvláště patrné roku 1641, kdy se na něj přijel osobně podívat sám císař Ferdinand III. Habsburský. Do svátku bylo postupem času různě zasahováno a měnil se jeho průběh. Roku 1647 upravil arcibiskup Arnošt Harrach některé obřadní obyčeje. Největší změnou bylo ustanovení, že konšelský průvod se má konat až po mši.²⁴ Od konce 18. století význam *Nového svátku* upadal. Roku 1752 byla zrušena výnosem pražského Direktoría hostina pořádaná za obecní peníze, takže hejtman již nedostával příspěvek na pohoštění hlavních představitelů slavnosti. Doposavad se dělala hostina s jedním teletem, šesti kapouny, dvanácti kuřaty, dvěma sudy piva, třiceti zlatými na maso a šesti zlatými na víno.²⁵ V roce 1784 bylo zrušeno slavnostní procesí a *Nový svátek* se omezil jen na bohoslužby a slavnostní nástup měšťanských ostrořelců. Během revolučního roku 1848 část vlastenců vytýkala svátku jeho protinárodní charakter. V roce 1870 byl naposledy slaven ostrořelci veřejně. Poslední mše připomínající *Nový svátek* byla konána v květnu 1942, poté již pro nezájem veřejnosti svátek zanikl.²⁶

Nový svátek patřil k nejvýznamnějším městským svátkům, ovšem v 19. století začal vyvolávat velmi protichůdné názory. Řada vlastenců ho totiž vnímala jako protinárodní.

²² BĚLOHLÁVEK, Miloslav. Antihusitská tradice v Plzni boj proti ní. In *Husitský Tábor*. Tábor : Muzeum husitského revolučního hnutí v Táboře, 1981. Str. 197.

²³ Tamtéž. Str. 198.

²⁴ Tamtéž. Str. 198.

²⁵ HRUŠKA, Martin. *Knih pamětní král. krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. V Plzni : Dědicové Hruškovi, 1883. Str. 237.

²⁶ HUS, Miroslav. Vítězství Plzně nad husity slavili měšťané téměř 450 let. *Mladá fronta DNES. Kraj Plzeňský*. 2011. (10. 5. 2011).

Dokonce i Josef František Smetana, významný plzeňský vzdělanec a vlastenecký kněz, se ho snažil zrušit.²⁷

Význam tohoto svátku tkví v jeho historickém pozadí. Za povšimnutí stojí zejména fakt, že horliví vlastenci v 19. století až přespříliš horovali pro zrušení oslav, které jim připadali protičeské. Nabízí se ale otázka, jak moc protičeský byl svátek, jehož význam již dobrých 100 upadal. Horliví vlastenci ve svém jistě dobře myšleném hněvu propagovali myšlenku až přespříliš urputně, což mělo a stále má za následek fakt, že dnes o *Novém svátku* téměř nikdo z plzeňských občanů neví. Na druhou stranu musím podotknout, že plzeňští nemysleli *Nový svátek* nikterak protinárodně, ale obecně vlastenecky jako ubránění vlastního města před zkázou. Protihusitský nádech byl v 19. století nežádoucí, i pod vlivem Palackého popisu dějin, táborů lidu a podobných akcí. To všechno zmiňuji z toho důvodu, že *Nový svátek* byl velkým spektáklem pro (nejen) plzeňskou veřejnost, s hudbou, tanci, zpěvy, průvody, bohoslužbami a jinými aktivitami, ale i pro jiné příchozí, např. z Prahy. Díky *Novému svátku* cestovalo do Plzně mnoho lidí i ze širšího okolí. Ne vždy je třeba v něm hledat a priori nenávist k husitům a husitství.

Již zmíněný Josef František Smetana, který se snažil o zrušení *Nového svátku*, o něm napsal krátkou hanlivou báseň jménem *Na Plzeňský Nový svátek*.

„Slavil Nový svátek zase,
střílel, troubil, bubnoval.
Nechme blba, vychloubá se,
že sám sobě facku dal.“²⁸

V současné době se lze s odkazem na slavnosti kolem *Nového svátku* v Plzni setkat jen sporadicky. Asi nejviditelněji to lze v restauraci Uctíváný velbloud na Americké ulici v Plzni č. p. 20, kde je umístěna pamětní deska s následujícím textem:

„Na věčnou paměť a slávu
těchto urozených pánů:
Viléma Švihovského z Rýzemberka,
Pertolda z Rýzemberka,
Hrdka Kutý z Dubňan,
Lvíka z Rovného,
plzeňského rychtáře Václava Ditlíka,

²⁷ HRUŠKA, Martin. *Knih pamětní král. krajského města Plzně od roku 775 až 1870*. V Plzni : Dědicové Hruškovi, 1883. Str. 237.

²⁸ SMETANA, Josef František. *Básně : Život a dílo*. b. v. Praha : F. Šimáček, 1905. Str. 25.

*konšelů Johánka, Nárožníka a Korandy,
jakož i dalších chrabrých mužů
rytířského stavu,
konšelů a měšťanů, kteří s Plzeňskými
od července 1433 až do května 1434
dlouhých čtyřicet tři týdnů
v těžkém obležení udatně
a statečně odolávali obrovské přesile
husitských loupeživých hord,
a uhájili tak zcela
královské město, pevnost Plzeň...“*

Text na plaketě je nutné chápat jako recesistní záležitost, která celou situaci spíše zlehčuje, než aby ji brala vážně. Restauraci jsem navštívil a text z plakety si s laskavým svolením obsluhy opsal.

JOSEF FRANTIŠEK SMETANA

Josef František Smetana nepatří mezi příliš známé obrozence, což je nejen zarážející, ale i ostudné. Protože to, co je Josef Jungmann národu, je Josef František Smetana Plzni. Asi nejvýstižněji tohoto kněze, obrozence, přírodovědce a historika pojmenoval prof. Jan Kumpera, když mu přisoudil označení „*Východočech s plzeňským srdcem*“.²⁹ Výstižně Smetanu popsal také Josef Jungmann, když o něm v jednom dopise napsal: „*Zpráva tato nad míru mne ulekla a zarmoutila. Jest to muž tam nenahraditelný.*“³⁰ Jungmann tato slova napsal, když se doslechl o Smetanově zranění. Ten totiž v prosinci roku 1844 spadl z neohrazené cesty nad zahradou na kamenné sedátko, když se vracel z Lochotína, a těžce si poranil hlavu.

SMETANŮV ŽIVOT A DÍLO

Josef František Smetana se narodil 11. března 1801 ve východočeské vesnici Svinišťany. Jeho otec Josef Smetana pracoval jako zahradník u vévody Petra Kuronského,

²⁹ KUMPERA, Jan. *Východočech s plzeňským srdcem* : Názory a postoje Josefa Františka Smetany – vlasteneckého kněze, přírodovědce, historika a básníka. In *Mezi Hradcem Králové a Plzní : Východočech na českých univerzitách* : Sborník in memoriam prof. PhDr. Zdeňku Mackovi, CSc. 1. vyd. Ústí nad Orlicí : OFTIS, 2006. Str. 104.

³⁰ SMETANA, Josef František. *Básně : Život a dílo*. b. v. Praha : F. Šimáček, 1905. Str. 220.

majitele náhodského panství. Po vychození hradecko-královského gymnasia studoval mladý František, tehdy ne ještě Josef, v Praze. Seznámil se s řadou významných vlasteneckých osobností té doby, mimo jiné s Josefem Kajetánem Tylem, se kterým se stali vzájemnými přáteli. Roku 1823 vstoupil do premonstrátského řádu v Teplé u Mariánských Lázní a přijal řeholní jméno Josef. 14. srpna 1826 byl vysvěcen na kněze. Do Plzně přichází roku 1831, kdy nastoupil jako suplent na místním filosofickém ústavu. Roku 1832 získává profesuru fyziky. V Plzni se naplno projevilo Smetanovo národní cítění. Seznámil se s Josefem Vojtěchem Sedláčkem, prosazoval češtinu, spolupodílel se na založení nedělní průmyslné školy a stal se uznávanou osobností. Pro svůj ostrý jazyk se dostával do sporů s úřady, mimo jiné také pro kritiku *Nového svátku*, který vnímal vysloveně negativně. Během revolučního roku 1848 vynikly jeho útočné protirakouské básně, které vyvolali u úřadů takovou nelibost, že začal být sledován policií. Jeho obtíže zdravotní i společenské trvaly posledních 13 let jeho života, až si ho 18. února 1861 slepého a plicními obtížemi trpícího vzala smrt.³¹ Pohřben byl na Mikulášském hřbitově v Plzni.

Profesor Smetana se nejdříve stal spolupracovníkem a poté nástupcem Josefa Vojtěcha Sedláčka.³² Napsal řadu novinových článků i děl z různých oborů. Napsal třísvazkový *Wšeobecný dějepis občanský*, ve kterém popsal historii světa od stvoření světa Bohem až po Rakouské císařství. Jeho dílo není pojato přespříliš eurocentricky, naopak značný prostor věnoval Africe, Oceánii a dalším exotickým částem Země.³³ Z dalších historických děl je známý jeho *Obraz starého světa, to gest: Wšeobecná politická historie prwnjho věku, od počátku společnosti lidské až ku pádu západnj řjše řjmské*³⁴, z děl matematických a fyzikálních *Základové hwězdoslowj, čili astronomie*,³⁵ *Josefa Smetany Sjlozpyt, čili, Fysika*³⁶ a *Počátkové silozpytu čili fysiky*.³⁷ Věnoval se ale i jiným tématům, např. divadlu. Tak vznikl

³¹ KUMPERA, Jan. Východočech s plzeňským srdcem : Názory a postoje Josefa Františka Smetany – vlasteneckého kněze, přírodovědce, historika a básníka. In *Mezi Hradcem Králové a Plzní : Východočech na českých univerzitách : Sborník in memoriam prof. PhDr. Zdeňku Mackovi, CSc.* 1. vyd. Ústí nad Orlicí : OFTIS, 2006. Str. 104 – 109.

³² FELIX, Emil. *Dva buditelé : Na paměť 100. výročí smrti Sedláčkovy a 75. výročí úmrtí Smetanova.* (I. Josef Vojtěch Sedláček. II. Josef František Smetana). Plzeň : Národopisné museum Plzeňska, 1936. Str. 25.

³³ SMETANA, Josef František. *Josefa Františka Smetany, kněze řádu praemonstrátského w Teplé, profesora na ústavu filosofickém w Plzni, Wšeobecný dějepis občanský.* b. v. W Praze : w kommissi u Kronbergra a Řiwnáče, 1846.

³⁴ SMETANA, Josef František. *Obraz starého světa, to gest: Wšeobecná politická historie prwnjho věku, od počátku společnosti lidské až ku pádu západnj řjše řjmské.* b. v. W Praze : W knjžecj arcibiskupské knihtiskárně, u Josefy Fetterlowé, wedenjm a nákladem Wáclawa Špinky, 1834.

³⁵ SMETANA, Josef František. *Základové hwězdoslowj, čili astronomie.* b. v. W Plzni : Tisk a papjr od Reinera a Šmída, 1837.

³⁶ SMETANA, Josef František. *Josefa Smetany Sjlozpyt, čili, Fysika.* b. v. W P Praze : W kommissj u Kronbergra i Řiwnáče, 1842.

³⁷ SMETANA, Josef František. *Počátkové silozpytu čili fysiky pro nižší gymnasia a reálky od Dr. F. J. Smetany.* b. v. V Praze : Nákladem kněhupectví J. G. Calve, 1852.

jeho článek *Diwadelnj zpráwa z Plzně* uveřejný 29. ledna 1835 v časopisu *Kwěty*, ve kterém vyzdvihl divadelnické snahy českých ochotníků a ve kterém se zcela jednoznačně přiklonil na stranu českých herců.³⁸ České divadlo hrálo v životě tohoto vlasteneckého kněze, který se na úkor státu a církve raději postavil na stranu národa, významnou roli. A konkrétně plzeňské české kamenné divadlo mohlo v roce 1865 vzniknout právě díky takovým, jako byl profesor Smetana.

Josef František Smetana rozhodně patří mezi nejvýznamnější plzeňské obrozence a celým svým životem, literárními, divadelními, vědeckými a hojně také básnickými snahami spoluutvářel půdu pro vzmach českého elementu v Plzni. *Česká otázka* jako taková se u něj objevuje v mohutné míře, a proto je velmi zarážející, že vyjma různých článků ve sbornících a časopisech neexistuje jeho rozsáhlejší biografie. Většina existujících textů o něm je ve většině případů součástí většího celku. A přitom jeho význam netkví „pouze“ v jeho díle jako takovém, ale i ve snaze, kterou věnoval svému o 23 let mladšímu bratranci Bedřichovi, který u něj pobýval. Rozhodně není přehánění tvrdit, že právě díky němu mladý a nevychovaný Bedřich vystudoval.³⁹ Rozsáhlejší biografii jeho děl a o něm napsaných děl vytvořila pracovnice Studijní a vědecké knihovny Plzeňského kraje paní Iveta Bečvářová.⁴⁰

SMETANŮV HROB

Josef František Smetana byl pohřben, jak zmiňuji výše, na Mikulášském hřbitově v Plzni. Jednalo se o celkem normální nijak extravagantní náhrobek s pískovcovým podstavcem, na kterém je vyobrazen kalich s hostií, a kovovým křížem s kulatou cedulí se jménem. V dnešní době díky vandalům a celkovému zdevastovanému stavu Mikulášského hřbitova náhrobek již neexistuje. Celou situaci jsem řešil se členkou Městské policie v Plzni, která má hřbitov ve svém rajónu. Dostal jsem informaci, že na hřbitov chodí nejrůznější individua, která již stihla většinu kovových křížů ulomit a prodat do sběrných surovin. Ve většině případů tuto trestnou činnost mají páchat drogově závislí spoluobčané. Přesto jsem se rozhodl Smetanův hrob najít. Na Odboru památkové péče města Plzně jsem dostal kontakt na paní Ing. Arch. Annu Hostičkovou, která mi popsala přibližné místo, kde by se hrob měl nalézat, přesto jsem ho nenašel.⁴¹ Celou situaci jsem považoval za ztracenou, ale čistě náhodou jsem objevil fotografii Smetanova náhrobku na internetových stránkách

³⁸ SMETANA, profesor. *Diwadelnj zpráwa z Plzně. Kwěty*. 1835, str. 52. (29. 1. 1835).

³⁹ HOLZKNECHT, Václav. *Bedřich Smetana. Život a dílo*. Praha : Panton, 1984. Str. 60. ISBN 35-027-84. s. 7-8.

⁴⁰ BEČVÁŘOVÁ, Iveta. *Josef František Smetana : výběrová personální bibliografie*. b. v. Plzeň : Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje, 2007. 17 s.

⁴¹ Viz osobní rozhovor s Ing. Annou Hostičkovou uskutečněným 11. července 2012, osobní archiv autora.

www.hamelika.cz, jejichž autorem je pan Ing. Richard Švandrlík. Stránky se věnují historii Mariánských Lázní, ve kterých se Josef František Smetana kdysi léčil, a obsahují fotografii Smetanova hrobu. Tato fotografie byla pořízena roku 1936 a uveřejněna v knize Dr. Emila Felixe *Dva buditelé*.⁴² Fotografií jsem použil k lokalizování místa hrobu a s velkým přispěním náhody jsem místo skutečně našel. Kříž dnes již neexistuje, stojí pouze pískovcový podstavec, který ale není v příliš dobrém stavu. Na něm vyobrazený kalich je však dobře patrný. Na fotografii je vidět i vedle stojící náhrobek, ze kterého se také dochoval pouze podstavec a díky těmto dvěma podstavcům jsem místo našel. Osobně celou situaci považuji za velice ostudnou, zvláště pak fakt, že nejvýznamnější plzeňský buditel nemá nad svým hrobem ani vztyčený kříž, či pamětní desku. Nebyl jsem však první, kdo hrob našel. Smetanovu hrobu se již dříve, jak jsem později zjistil, věnoval pan RNDr. Miroslav Randa, Ph.D. z Katedry matematiky, fyziky a technické výchovy na FPE ZČU v Plzni ve svém článku *Josef František Smetana*.⁴³

Poté, co se mi podařilo Smetanův hrob „najít“, jsem se obrátil na Plzeňský deník, zda by o tomto tématu nevydali článek. Nechal jsem se vést pohnutkou, že by hrob tak významného obrozence, jakým Smetana bezesporu byl, mohl upadnout v zapomnění. Spojil jsem se s paní Kateřinou Kvasničkovou, s jejíž pomocí vyšel 18. května 2012 článek o Smetanových sadech v Plzni obsahující stručné životopisné údaje o J. F. Smetanovi⁴⁴ a konečně 21. května 2012 můj článek s názvem „*Copak Smetanův hrob nestojí za údržbu?*“.⁴⁵

JOSEF FRANTIŠEK SMETANA A DALŠÍ SLAVNÉ OSOBNOSTI

Nebyl to však jen Josef Kajetán Tyl či Josef Vojtěch Sedláček, se kterými se Smetana přátelil a vážil si jich. Velkým vzorem mu byl i Václav Kliment Klicpera, kterého o 9 let staršího poznal při svých gymnasiálních studiích. Smetana si ho celý život nesmírně vážil a byl to právě Klicpera, kdo v mladém studentovi probudil národní zájmy a přesvědčení.⁴⁶ O svém velkém učiteli napsal Smetana oslavnou báseň s názvem *Památce Václava Klimenta Klicpery, zesnulého 17. září 1859*. Smetanův cit ke Klicperovi nejlépe vystihuje poslední sloka této básně:

⁴² FELIX, Emil. *Dva buditelé : Na paměť 100. výročí smrti Sedláčkovy a 75. výročí úmrtí Smetanova*. (I. Josef Vojtěch Sedláček. II. Josef František Smetana). Plzeň : Národopisné museum Plzeňska, 1936. 38 s.

⁴³ RANDA, Miroslav. Josef František Smetana. In: XXIII. Zborník dejín fyziky : MESDEF 2005 : 12. Medzinárodný seminár z dejín fyziky Trenčianske Teplice 22. – 24. 9. 2005. Bratislava : Slovenská spoločnosť pre dejiny vied a techniky pri SAV, 2005. Str. 23 – 34.

⁴⁴ Plzeňské sady: zelená oáza uprostřed města. *Plzeňský deník*. 2012, č. 116, Str. 3. (18. 5. 2012).

⁴⁵ HOUDA, Jakub. Copak Smetanův hrob nestojí za údržbu? *Plzeňský deník*. 2012, č. 118, Str. 4. (21. 5. 2012).

⁴⁶ SMETANA, Josef František. *Básně : Život a dílo*. b. v. Praha : F. Šimáček, 1905. Str. 197.

*„Za to učiteli milnému
žák památky slzu věnuje,
příteli a dobrodinci svému
ještě na věčnosti děkuje.“⁴⁷*

ODKAZY NA JOSEFA FRANTIŠKA SMETANU V DNEŠNÍ PLZNI

Plzeň se Josefu Františku Smetanovi odvděčila hned dvakrát. Zprvė jeho jménem pojmenovala sady (před dnešní Studijní a vědeckou knihovnou plzeňského kraje) a zadruhé jeho sochou ve zmíněných sadech. Přibližně 50 metrů od jeho sochy v současnosti stojí socha jeho bratrance Bedřicha Smetany (1824 – 1884) a o něco dál socha významného (posledního) plzeňského purkmistra Martina Kopeckého (1777 – 1854).

PŘÍNOS JOSEFA FRANTIŠKA SMETANY ČESKÉMU NÁRODU

Osobně soudím, že přínos Josefa Františka Smetany českému národu se dá rozdělit do dvou kategorií: Zprvė je to přínos vzdělanostně-kulturní, kdy sám sepsal řadu vědeckých publikací, působil na lidi, diskutoval ve společnosti, kritizoval nešvary své doby a byl velkou morální autoritou. Za druhé je to fakt, že vychoval svého mladšího bratrance Bedřicha Smetanu, který se (i díky němu) stal velice významným českým skladatelem.⁴⁸

Protirakousky laděná nebojácnost Josefa Františka Smetany nejlépe vystihuje jeho báseň *Laokoon*, ve které velice silně zaznívá autorův odpor k poněmčování českého prostředí a naplno se projevuje téma *české otázky*. Málakterý text tak ostře poukazuje na poněmčování Čechů. Báseň vznikla o prázdninách roku 1842.⁴⁹

*„Zmije swírá hrdlo twoje
Želeplná Wlasti má!
Weliká to černá zmije,
Ach! Ona tě udolá.*

⁴⁷ SMETANA, Josef František. *Básně : Život a dílo*. b. v. Praha : F. Šimáček, 1905. Str. 183. (Celá báseň viz: Tamtéž, str. 181 – 183. Pod básní je autorova poznámka o tom, jak se o smrti svého učitele dozvěděl a jak moc ho zasáhla.)

⁴⁸ O vlivu Josefa Františka Smetany na mladého Bedřicha Smetanu viz: KUMPERA, Jan. Východočech s plzeňským srdcem : Názory a postoje Josefa Františka Smetany – vlasteneckého kněze, přírodovědce, historika a básníka. In *Mezi Hradcem Králové a Plzní : Východočech na českých univerzitách : Sborník in memoriam prof. PhDr. Zdeňku Mackovi, CSc.* 1. vyd. Ústí nad Orlicí : OFTIS, 2006. Str. 107 – 108.

⁴⁹ SMETANA, Josef František. *Básně : Život a dílo*. b. v. Praha : F. Šimáček, 1905. str. (O 12 let později Smetana napsal jakousi druhou verzi této básně – opět pod názvem *Laokoon*. Tuto druhou verzi viz: Tamtéž, str. 31 – 32.)

*Těžce dýšeš, tluče srdce
Při zápasu hrdinném;
Swázané wšak jsau ti ruce
Ocelowým řetězem.
Wždy aužeji zatahuje
Smrtonosné kruhy swé,
Dál a dál se rozplazuje
Po twé šíji spanilé.
Ruce silné přemohutné,
Jenž tě mocně bránily,
Často celé dračí plémě
Jedním stiskem zdáwily.
Wzhůru bratří! rozwážeme
Pauta tato hanliwá!
Okowy twé rozbijeme,
A swobodnás Wlasti má!“⁵⁰*

⁵⁰ SMETANA, Josef František. *Básně : Život a dílo*. b. v. Praha : F. Šimáček, 1905. Str. 212 – 213.

PŘEHLED A OBSAH JEDNOTLIVÝCH PŘEDSTAVENÍ

V této kapitole uvádím všechny hry hrané v plzeňském divadle, které se výrazněji zabývají *českou otázkou*. Někdy je složitější určit, co přesně do *české otázky* ještě zařadit lze a co již ne. Při svém výběru jsem se zaměřil na taková témata, která nějakým způsobem, často kritickým, poukazovala na národnostní, společenské, příp. náboženské problémy našeho národa. Zmiňuji také hry historické, které se snaží reflektovat naši národní historii, samozřejmě v intencích doby svého vzniku.

Hry jsou rozděleny do jednotlivých podkapitol, které jsem ohraničil časově. Hry řadím v chronologickém pořadí za sebou, jak byly uváděny (dle data premiéry). Každá hra obsahuje stručnou charakteristiku a v kapitole *Přehled jednotlivých autorů* jsem charakterizoval nejdůležitější autory.

Vždy je nejdříve uveden název hry, poté autor a příp. typ hry. Číslo v závorce uvádí, kolikrát se tato inscenace v Plzni hrála.

DOZNÍVAJÍCÍ NÁRODNÍ OBROZENÍ (DO ROKU 1890)

Eliška Přemyslovna, Václav Vlček (1839 – 1908), truchlohra v pěti jednáních (1)

Premiéra v plzeňském divadle: 28. 9. 1867⁵¹

Eliška Přemyslovna patří mezi historická dramata Václava Vlčka. Autor psal hry o Přemyslovcích, Jagelloncích a z doby husitské. Popisuje zidealizované hrdiny, jejichž konec je většinou nešťastný, avšak smysluplný.⁵²

Hra nás zavádí na dvůr českého krále Jana Lucemburského. Děj začíná příjezdem královské vdovy Elišky Rejčky do Prahy. Rejčka se schází s Eliškou a velmi arogantním způsobem s ní jedná. Eliška, která se snaží s královskou vdovou o smír, obviňuje z vyhocení situace Jindřicha z Lipé, kterého chce nechat zatknout. Rozpoutávají se intriky mezi Rejčkou a královnou, do toho vstupuje Vilém Zajíc z Valdeka, který je ve svém počínání nejistý. Rejčka celou dobu intrikuje proti královně, Vilém Zajíc z Valdeka se ale naopak staví na královninu stranu. Rozezlený král rozkáže, aby malý kralevic byl na Lokti dále držen a hlídán, a královna byla internována na Mělník. Část českých pánů se staví na královninu stranu a kují pikle proti králi. Chtějí Václava nechat korunovat. Král to komentuje slovy: „*Ta země*

⁵¹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Sto let českého divadla v Plzni : 1865 – 1965*. 1. vyd. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1965. Str. 202.

⁵² KOLEKTIV AUTORŮ. *Lexikon české literatury. 4[díl] S-Ž, svazek II U-Ž, Dodatky k LČL 1-3, A-Ř, dodatky A-Ř : osobnosti, díla, instituce*. Vyd. 1. Praha : Academia, 2008. Str. 1398.

skoupá mne, krále svého, jako žebráka odbývá po halíři.“⁵³ Královna nakonec souhlasí se vzpourou a odjíždí s pány do Prahy. Později přichází na scénu Jindřich z Lipé stojící na straně Rejčky. Svými intrikami dosáhne toho, že král nechá královnu internovat v Bavorsku a odloučí ji od dětí.

Závěr příběhu se odehrává v Praze. Rejčka se vši úlisností, které je schopna, se vyzná Jindřichu Lipé ze své údajné lásky k němu a žádá ho, aby bojoval o český trůn. Jindřich odmítá. Do toho přichází do Prahy zvěsti o tom, že král Jan oslepl na obě oči a královna že je neznámá. Rejčka promluví k davu a začne rozdávat své šperky. Snaží se dál hrát svou hru, ale v tom jí zabrání Jindřich z Lipé, když ohlásí lidu její odchod do kláštera. Rejčka samozřejmě protestuje, ale ví, že by Jindřich mohl říci králi o její zradě. Mezitím přichází Eliška a lid jí provolává slávu. Elišce není dobře a pošle si pro pohár vody. Když jistý jinoch pohár přinese, Rejčka mu ho vezme a potají do něj nalije jed z malé lahvičky. Poté před Eliškou poklekne a podá jí ho. Eliška se napije a podá pohár zpět Rejčce, která pije také a říká: „*Pohár ten at' sjednotí nás obě na věky!*“⁵⁴ V tu chvíli přijíždí slepý král Jan a žádá svou manželku o odpuštění. Ona se mu vrhá k nohám a umírá. Rejčka přiznává, že ji zavraždila, a umírá také. Eliška se těsně před smrtí naposledy vzchopí a svému muži, který jí znovu žádá o odpuštění, řekne: „*Můj dluh je smazán smrtí – ty pak žitím vše napravuj. Hle – lid můj i má zem!*“⁵⁵

Václav Vlček⁵⁶ svou *Eliškou Přemyslovnou* sice znásilnil českou historii, ale stvořil monumentální dílo. Stejně jako Vrchlický v *Drahomíře* (viz níže) i on perfektně vykreslil psychologii postav. Bez nadsázky lze říci, že jim na jevišti vdechl nový život. Charaktery postav popsal v intencích své doby a značně černobíle. Král Jan vystupuje jako cizinec, Jindřich z Lipé jako loutka královské vdovy Rejčky a Eliška Přemyslovna jako hrdá nezlomitelná žena, přesto však trýzněná láskou ke svému muži. I když musím uznat, že u Elišky není hodnocení tak jednoznačné. Z celé hry vystupuje její láska ke králi Janovi a snaha udobřit se. Ne však za každou cenu. Když jí Jan nabízí vybudování nového dvora jinde, odmítá. Zde se ve hře objevuje výrazný vlastenecký prvek. Vlčkova Eliška je bez nejmenších pochyb vlastenkou v pravém slova smyslu. Když pobývá ve vynuceném exilu v Bavorsku, vzpomíná na svou zem a na nic jiného nemyslí, až si její služebná myslí, že paní zemře žalem. Vlastenecký prvek se projevuje také ve chvílích, kdy je královna s malým

⁵³ VLČEK, Václav. *Eliška Přemyslovna : truchlohra v pěti jednáních*. 3. vyd. V Praze : I. L. Kober, 1884. Str. 86.

⁵⁴ Tamtéž. Str. 141.

⁵⁵ Tamtéž. Str. 143.

⁵⁶ Psal se *Václav*, ale v moderní literatuře se většinou setkáváme s *Václavem*.

kralevicem a neustále mu opakuje, že je vnukem Přemyslovců. Hodnocení Elišky vyznívá nejen vlastenecky, ale i hrdinně. Nemůžeme se tedy divit tomu, co o Elišce prohlašuje Zbyněk ze Smojna, jeden z českých pánů vystupujících ve hře: „*Však plá v ní v pravdě Přemyslovců krev i mocný duch – jest ona vzorem ženy i hrdinou, a všechny zápasy se jistě skončí jejím vítězstvím!*“⁵⁷

U Vlčkovy *Elišky Přemyslovny* bych rád zmínil ještě jednu záležitost, která mě zaujala, a to hodnocení Jindřicha z Lipé. Zpočátku hry vystupuje jako samostatně neuvažující loutka královské vdovy Rejčky, o to více překvapí v závěru hry, když odmítne zradit krále. Vilém Zajíc z Valdeka, Jindřichův politický odpůrce, o něm posměšně říká: „*Náš vlastní panovník, pan Jindřich z Lipé, je sluhou Rejčky, neli otrokem.*“⁵⁸ I Eliška vnímá Jindřicha jako protivníka a obviňuje ho mimo jiné také z machinací kolem její osoby. V okamžiku, kdy ho chce dát zatknout, mu říká: „*Můj záměr, čistý a ryzí jako k bohu modlitba, jsi znesvětil a zmařil – co já zlepšit jsem chtěla, ty jsi zhoršil – zpupnost svou jsi zanesl v mé sídlo, pod mou střechu, zde, před mým trůnem, zjevně vedeš si co královny své nepřítel: tvá míra jest dovršena! Jsi mým vězněm.*“⁵⁹ Z Jindřicha z Lipé tak udělal Vlček těžko hodnotitelnou postavu.

Žižkova smrt, Josef Jiří Kolár (1812 – 1896), historická tragédie v šesteru dějství (2)

Premiéra v plzeňském divadle: 30. 11. 1867⁶⁰

Kolárova hra se odehrává mezi léty 1420 – 1424 v dobách husitských bojů. Děj začíná na brněnském hradě, kam ke zlosti luckého biskupa a papežského legáta na císařském dvoře Sigmundově dorazili husitští vyslanci (v originále *poslancové*). Kardinál-legát se pustí do souboje se šlechticem Rackem, kterého vážně zraní. Jejich půtka je přerušena příchodem Sigmunda, který legáta pokárá a ptá se po důvodu sporu. Tím je fakt, že Racek umožnil vstup husitských vyslanců. Z dálky se ozve umíráček a Zajíc přijde přítomným sdělit, že Racek zemřel. Poté král pozve vyslance dál. V jejich čele je přivede Mikuláš z Husi. Dalšími členy delegace jsou Hynek Krušina, pán z Lichtenburku, Viktorín Boček z Kunštátu, Jan Valkoun z Adlarů, dále pražští konšelové a mistr Jakobellus (Jakoubek ze Stříbra). Vyslanci se chtějí se Sigmundem usmířit, ale jeho odpověď je jasná: „*Myslíte, pýškové, že zpupnost vaše, po čem oulislně prahne, beze všeho dosáhne odporu, že bez obrany stolice císaře, strana jeho že*

⁵⁷ VLČEK, Václav. *Eliška Přemyslovna : truchlohra v pěti jednáních*. 3. vyd. V Praze : I. L. Kober, 1884. Str. 12.

⁵⁸ Tamtéž. Str. 20.

⁵⁹ Tamtéž. Str. 29.

⁶⁰ KOLEKTIV AUTORŮ. *Sto let českého divadla v Plzni : 1865 – 1965*. 1. vyd. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1965. Str. 203.

snad opuštěna pro strach před silou neb smělym jazykem? Ó hlupcové! – A jakou odpověď očekáváte?“⁶¹ Podle Sigmundovy odpovědi dopadlo celé setkání. Sigmund odmítl a Mikuláš jménem Čech vypověděl Sigmundovi poslušnost a se svým poselstvem odjel. Děj dále pokračuje po bitvě na Vítkově, kdy Sigmund laje svým vojákům: „*Poraženi! – poraženi! – palcáty, cepami umláceni! – Ó hanba, hanba udatnosti rytířské! Selská luza tepe na úkor mečů rytířských do našich těl jak ve hrubá kovadla.*“⁶² Ve hře se dále objeví Žižka a po větším časovém skoku se divák ocitá v Praze, které vládne Sigmund Korybut, litevský kníže. Žižka je již slepý a přichází do Prahy, aby zjistil, jakým právem byl st'at Jan z Želiva. Korybut však chce nechat Žižku, kterého doprovází jeho dcera Cidlina, zajmout, to se mu však nepodaří. Do města vtrhnou táborité a v čele s Jetřichem Žižku zachrání.

Žižka v doprovodu Prokopa Holého a dalšího věrného Jetřicha, který je ve skutečnosti synem Mikuláše Divůčka, se rozhodne, že jakmile zúčtuje s Prahou, vyrazí k Přibyslavi. Praha se mu mezitím vzdá, ale on ji chce přesto srovnat se zemí. Až díky prosbám jeho dcery Cidliny se nechá obměkčit a přijme na přátelství táboritů a pražanů.

V Přibyslavi hoduje Mikuláš Divůček se svými žoldněři. Všude jsou samé lebky táboritů, ze kterých Divůček a ostatní pijí víno. V tom k němu vrazí Jetřich a radostně se s ním vítá. Rychle svému otci vypráví, že to vše byla jen přetvářka. I synovské zapření udělal jen kvůli tomu, aby mohl ochránit svatou a jedinou církev římskou. A také otci říká, že je Žižka mrtvý. Mezitím přijde hlášení, že se k Přibyslavi blíží vojsko se samotným Žižkou v čele. Napůl šílený Divůček synovi nevěří a nechá jej zabít a jeho tělo dát jako potravu krkavcům. Žižka ve skutečnosti ještě žije, ale je nakažen morem a velice brzy umírá. Jeho poslední slova patří všem jeho věrným: „*Žehnám vám, Táboři! S Bohem! – pospíchám tam – k Cidlině – a k Husovi.*“⁶³ Když zemře, lid zazpívá *Ktož jsou boží bojovníci* a Prokop Holý zvolá: „*A nyní na Přibislav! – Pro kalich a pro Žižku!*“ Všichni zvolají: „*Pro kalich a pro Žižku! Pro kalich a pro Žižku!*“⁶⁴

Kolárova hra *Žižkova smrt* je velice složitá, jak z jazykového, tak i obsahového hlediska. Vystupuje tam velká řada postav (celkem 30), jejichž psychologické vykreslení značně pokulhává. Postava Jana Žižky je až neuvěřitelně zidealizována. Je popsán jako velkodušný člověk, jemuž jde především a jen o národ. Zkrátka celá hra v sobě nese dobu svého vzniku a nelze od ní očekávat kritický přístup k národní historii. Na druhou stranu bych

⁶¹ KOLÁR, Josef Jiří. *Žižkova smrt : historická tragedie v šesteru dějství. Šťastné libánky : komická scena*. V Praze : Tisk a náklad Jarosl. Pospíšila, 1867. Str. 13.

⁶² Tamtéž. Str. 16.

⁶³ Tamtéž. Str. 100.

⁶⁴ Tamtéž. Str. 100.

ale rád vyzdvihl moment Žižkovy smrti, ve kterém se autor snaží co nejvíce přiblížit historické pravdě. A Jan Žižka skutečně s největší pravděpodobností na mor zemřel. Osobně tuto hru musím hodnotit jako dějově zmatenou, k čemuž výrazně přispívá velký počet postav, který je celé hře na škodu. Za pozitivní však rozhodně považuji fakt, že autor příliš nepozměnil českou historii, řada věcí ve hře se blíží historické pravdě. Rád bych také ještě poukázal na hodnocení Zikmunda Korybuta, které Kolár vložil do úst Janu Žižkovi: „*Když nechce národ se spokojit tím hrdým vědomím, že sám a sám jest pánem svým a králem, když po hlupci napíná knížecím své rámě a se k jeho stolci dere, by moh' mu žalmovati do uší, když zapomíná na vlastní svou sílu a velebnost – nuž tedy já se vzbopím a k vědomosti pak mu uvedu, že právo vlády na světě jen muž a hrdina smí sobě osobit.*“⁶⁵ Není to ale jen hodnocení Korybuta, ale i celého národa, které se ve hře nachází na různých místech u různých postav. Tak např. lucký biskup a kardinál-legát Fernando si několikrát nevybíravým způsobem vybijí vztek na husitech (vlastně Čechách): „*Co Čechem slove, všecko jest kacířem.*“⁶⁶ Nejvýstižněji však legát projevuje svůj názor na Čechy svým krátkým zvoláním „*Luza prokletá!*“⁶⁷ Hra, dle mého soudu, musela ve své době vzbudit mezi diváky silné emoce, kdyby pro nic jiného, tak pro mnohá ostrá slova ve hře.

Císař Josef II. a jeho věk, Josef Kajetán Tyl (1)

Premiéra v plzeňském divadle: 15. 12. 1867⁶⁸

Tylova hra *Císař Josef II. a jeho věk* se pravděpodobně ztratila. Můžeme ale s největší pravděpodobností předpokládat, že Tyl vyzdvihl postavu císaře Josefa II. v pozitivním duchu a poukázal na jeho reformní snahy, zejména pak patenty.

Jan Hus, Josef Kajetán Tyl, dramatická báseň v pěti odděleních (6)

Premiéra v plzeňském divadle: 15. 2. 1868⁶⁹

Tylův *Jan Hus* nás přivádí do doby předcházející upálení mistra Jana Husa. Na scéně se mimo jiných objevuje Husova matka Markéta a několik studentů – Husových přátel. Lupáč, jeden ze studentů, Husa hodnotí takto: „*Jan Hus je modlou žáka českého, tak jako*

⁶⁵ KOLÁR, Josef Jiří. *Žižkova smrt : historická tragedie v šesteru dějství. Šťastné libánky : komická scena*. V Praze : Tisk a náklad Jarosl. Pospíšila, 1867. Str. 96.

⁶⁶ Tamtéž. Str. 6.

⁶⁷ Tamtéž. Str. 10.

⁶⁸ KOLEKTIV AUTORŮ. *Sto let českého divadla v Plzni : 1865 – 1965*. 1. vyd. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1965. Str. 203.

⁶⁹ Tamtéž. Str. 203.

hvězdou nad královstvím českým V jasné záři stojící!“⁷⁰ Postupně se šíří zpráva, že biskup nechal spálit Viklefovy spisy. To vzbuzuje obrovskou zlost mezi všemi. Markéta se snaží syna zastavit, má zlé předtuchy, ale Hus jí nakonec přesvědčí o správnosti svého rozhodnutí. Nikdo nehodlá ustoupit.

Dále je rozebírán vztah krále Václava IV. s Husem. Král se staví na kazatelovu stranu, ale snaží se ho mírnit. Přesto ho uklidňuje slovy „*Vždyť jsme svoji – a tak zůstanem.*“⁷¹ Král později přijímá do svých služeb Jana Žižku, který se přes společného známého Jeronýma seznamuje s Janem Husem. Na scéně se také objeví arcibiskup Albík z Uničova, který ještě prohloubí vzájemné rozpory. Hus se dostává do velkých problémů, zejména pro svou kritiku prodávání odpustků. Král Václav ale vidí celou situaci v širších souvislostech a žádá Husa, aby opustil Prahu. Hus odcestuje, ale stále si stojí za svými názory: „*A to má být svědectví o mém kacířství? Ano, pravil jsem to, neboť myslím, že je Vikleř v říši pravdy, poněvadž ji hlásal na zemi.*“⁷² Kardinál Angeli vyzývá Husa, aby odvolal. Ten odmítá a se Zikmundovým ochranným glejtem odjíždí do Kostnice. Tak se dozvídá, že papež (Jan XXIII.) utekl a Zikmund zvládl sněm jen taktak. Stále však odmítá jakékoli ústupky.

Závěrečný výstup se odehrává za městem. Nejdříve proběhne církevní úkon, při kterém je Hus odsvěcen, a poté ho přivádějí k hranici. Mezitím se k němu prodere Jeroným a volá na něj, aby na chvíli odvolal, že ho přišel zachránit, anebo s ním zemřít: „*To nikdy! Neodvolám, ne! Hospodin mě dovedl až v tato Místa – on mě dovede i dále. Neodvolám! – Na to pamatuj!*“⁷³ Jeroným nechce svého přítele opustit a dobrovolně se nechá zatknout. Říká: „*Nuž tedy, vykažte mi Byt. Já přišel bez listu a slova Císaře – i usnadním vám dílo.*“⁷⁴

Tylův *Jan Hus* je vskutku monumentální drama. Odhlédneme-li od dobových idealizací některých postav (zejména Václava IV.), máme před sebou skvěle vystavěnou hru, v které bychom těžko hledali hluché místo. Děj je napínavý od začátku do konce, přestože již při prvním seznámením s dramatem známe konec. Postavy jsou velice dobře psychologicky prokreslené, přestože jsou zidealizované. Rád bych poukázal na postavu Štěpána Páleče, který zpočátku vystupuje jako Husův zrádce, poté jej s výčitkami svědomí a pláčem žádá o odpuštění a nakonec nechává zatknout Jeronýma. Tyl dal vzniknout rozporuplné postavě, nad níž je těžké vyřknout soud. Zvláště na samém konci hry, kdy se divák/čtenář musí nutně domnívat, že se mu skutečně hnulo svědomí, udělá něco, co z něj udělá jednu

⁷⁰ TYL, Josef Kajetán. *Jan Hus : dramatická báseň v 5 odděleních*. b. v. [Praha] : J. A. Gabriel, 1849 (v Litoměřicích K. V. Medau). Str. 5.

⁷¹ Tamtéž. Str. 50.

⁷² Tamtéž. Str. 119.

⁷³ Tamtéž. Str. 145.

⁷⁴ Tamtéž. Str. 145.

z nezápornějších postav celé hry. Osobně soudím, že pro herce hrajícího Štěpána, musela být jeho role skutečně velice obtížnou. Tento herec totiž musel vystihnout schizofrenně se chovající osobnost, která neví, na čí stranu se přiklonit. Je to také jediná postava z celé hry, která není autorem popsána černobíle. Ostatní ano.

Dalším zajímavým momentem v této hře je mateřský cit Husovy matky Markéty, který stará žena projevuje svému synovi. Jen a pouze kvůli Markétě odjíždí Hus na venkov z Prahy. Jen a pouze ona u něj něco v tomto ohledu zmůže.

Na závěr celého hodnocení bych rád poukázal ještě na jeden moment. Ve hře se hezky projevila i jistá historická událost důležitá pro české dějiny, a to rozdělení hlasů na české univerzitě. Lupáč vypráví Markétě, jak je Hus zachránil, když začal prosazovat tři hlasy pro Čechy a jeden pro cizince. Říká jí: „... a Václav – Bůh mu dej dobrého vína až do nejdelší smrti! – ten vydal majestát, že mají míti Čechové na učení pražském vždycky tři hlasy a jiní národové jenom jediný – jakož od jakživa slušelo.“⁷⁵

Milada, Václav Vlček, truchlohra v pěti jednáních (1)

Premiéra v plzeňském divadle: 7. 10. 1868⁷⁶

Vlčkova historická hra *Milada* vypráví příběh dívky Milady, žijící na přelomu 15. a 16. století. Děj hry se odehrává roku 1503. Příběh mladé dívky, členky Jednoty bratrské, se odehrává na pozadí odjezdu krále Vladislava II. Královna Anna z Foix nechce do kacířské země vůbec jet a nový zeměpán (nejvyšší český kancléř Albrecht z Kolovrat) nemá pro členy Jednoty bratrské pochopení. Je radikálním katolíkem a zemí se táhne jeho výrok: „*Chci vypleti to hloží kacířské!*“⁷⁷ Milada to vše nese velice těžce, ale její matka ji pošle pryč a vyjeví páteru Šimovovi, který jí před dvaceti lety zachránil těhotnou, velké tajemství ohledně Miladina otce. Albrecht z Kolovrat ještě zesílí násilí proti členům Jednoty a Milada se rozhodně vydat se za ním. Když za ním dorazí, probírá se Albrecht z Kolovrat různými listinami, když za ním přijde posel, který mu předává psaní obsahující kdysi darovaný prsten, který mu připomene hřích mládí. Po přečtení dopisu je nemile překvapen, že jeho dítě náleží k Jednotě bratrské. Po chvíli k němu přichází mladá prosebnice – Milada. Jedná s Albrechtem důstojně a nebojácně. Říká, že je mu božím hlasem, a aby se již nebrodil v bratrské krvi. Milada řekne Albrechtovi, že její matka se jmenuje stejně jako ona a že vůbec neví o dceřině

⁷⁵ TYL, Josef Kajetán. *Jan Hus : dramatická báseň v 5 odděleních*. b. v. [Praha] : J. A. Gabriel, 1849 (v Litoměřicích K. V. Medau). Str. 91.

⁷⁶ KOLEKTIV AUTORŮ. *Sto let českého divadla v Plzni : 1865 – 1965*. 1. vyd. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1965. Str. 203.

⁷⁷ VLČEK, Václav. *Milada : truchlohra v 5 jednáních*. 3., přehl. vyd. Praha : František Šimáček, 1886. Str. 22.

cestě za ním. Albrecht zpozorní a zeptá se mladé dívky na otce. „*Já, pane, jsem ho neznala....*“⁷⁸ Albrecht ukáže v soukromí Miladě prsten, ta jej však nezná. Později si od jednoho přítele sehnala dýku, vrátila se k Albrechtovi a probodla ho. Poté ji zbrojnoš Bohuslov, do Milady zamilovaný, schoval u jistého uhlíře. Miladina matka se sice proti dceři postaví za její čin, ale nakonec všechnu vinu vezme na sebe. To mladé hrdé děvče nemůže připustit a dobrovolně se přizná. Poslední slova hry patří zamilovanému Bohuslavovi:

*„Přec nezachránil jsem tě, děvo hrdinská.
Však odsud podporu svou bratřím ponesu,
a chci být jeden z těch, za něžto umíráš!“*⁷⁹

Zhodnotit Vlčkovu *Miladu* je velice obtížné. Já vycházím z otázky viny: Spáchala Milada vraždou Albrechta z Kolovrat, svého nepoznaného otce, zločin? Zkusil jsem se na tuto problematiku podívat z teologického hlediska. Kontaktoval jsem pana Rt. Rev. Mgr. Evalda Ruckého, Th.D. Ep. Fr., předsedu Úzké rady Jednoty bratrské.⁸⁰ Ten mi z pozice své funkce sdělil, že Jednota bratrská nemá žádnou pevně danou doktrínu, kterou by se zaštitovala. Co se děje, je podmíněno svědomím každého člověka. Z toho logicky vyvozují, že členové Jednoty bratrské vystupující v dramatu možná až přespříliš horlivě odsoudili Miladu. Oproti tomu katolická církev (v dramatu zastoupená Albrechtem z Kolovrat) uznává zásadu „*vražda tyrana není vraždou*“. Samozřejmě se zde dostáváme do sporu, když tyranem je katolík. A to ke všemu ještě horlivý katolík. Obrátil jsem se na plzeňského arciděkana pana Emila Soukupa, aby mi sdělil stanovisko katolické církve. A to je jednoznačné: Vražda tyrana není vraždou. Sám papež Jan Pavel II. zaujal k této problematice otevřený postoj, když se omluvil za negativní a špatné postupy římsko-katolické církve v historii.⁸¹

Takže jaká je vlastně Milada? Nebohá dívka, která svou odvážností předčila ostatní pasivní členy své církve, kteří raději přihlíželi tyranii, nebo sprostá vražedkyně? Osobně soudím, že ji nelze hodnotit negativně. Miladu sice zachvacují výčitky svědomí v okamžiku, kdy se dozví pravdu o svém původu (to je již její otec mrtvý), přesto však ani z pohledu Jednoty bratrské ani z pohledu římsko-katolické církve jí nelze a priori označit za vražedkyni. Vždyť obě církve připouštějí, že vražda nemusí být vždy vraždou. Proto považuji za velice podivné, že Vlček dal život takovéto postavě. Anebo je to úplně obráceně: Vlček stvořil postavu vsutku tragickou, postavu, která trpí ne proto, co spáchala (z katolického hlediska to

⁷⁸ VLČEK, Václav. *Milada : truchlohra v 5 jednáních*. 3., přehl. vyd. Praha : František Šimáček, 1886. Str. 61.

⁷⁹ Tamtéž. Str. 144.

⁸⁰ Viz osobní rozhovor s Rt. Rev. Mgr. Evaldem Ruckým uskutečněným 18. srpna 2012, osobní archiv autora.

⁸¹ Viz osobní rozhovor s plzeňským arciděkanem Emilem Soukupem uskutečněným 13. září 2012, osobní archiv autora.

jednoznačně zločin není), ale proto, *čí* je dcera. Takže nikoliv zločin kvůli zločinnosti samotné, ale „prokletí rodem“.

Dovolil bych si tvrdit, že Vlčkova *Milada* je spolu s Vrchlického *Drahomírou* a Mikovcovou *Záhoubou rodu Přemyslovců* tím nejlepším z dramatických kusů, které jsem kdy četl. Dějový spád, bezkonkurenční napínavost, dokonalé psychologické prokreslení jednotlivých postav – to vše z *Milady* dělá drama par excellence. Rozhodně je pro česká divadla velká škoda, že *Milada* upadla do zapomnění. A zároveň je vidět, aspoň já tak soudím, že čeští dramatikové konce 19. století dokázali psát taková díla, která se svou kvalitou vyrovnají dílům Shakespearovým, Miltonovým, či Vegovým.

Otec Žižka, Josef Jakub Tandler (1)

Premiéra v plzeňském divadle: 13. 1. 1873 ⁸²

Tandlerův *Otec Žižka* byl uváděn pod různými názvy, avšak nikdy nešel do tisku, a proto se ztratil. Tandlerovy hry byly podle dobových recenzí úspěšné.⁸³

Kutnohorský dekret aneb Král Václav IV. a vysoké školy pražské roku 1408, Josef Kajetán Tyl (1)

Premiéra v plzeňském divadle: 2. 2. 1873 ⁸⁴

Jedná se o dramtizaci Tylovi povídky, ve které jsou popsány děje kolem vzniku Kutnohorského dekretu. Václav IV. na Husův návrh podepisuje změnu hlasů na Karlově univerzitě v poměru 3:1 (Češi:cizinci). Král Václav IV. vystupuje jako pozitivní vlastenecky smýšlející osobnost.

Rád bych u této dramtizace upozornil na záležitost v české historiografii sice zmiňovanou, ale značně podceňovanou: Z historického hlediska měl Dekret kutnohorský jeden velice negativní důsledek – část studentů a učitelů nečeského původu z univerzity odešla, čímž klesla kvalita výuky i velikost akademické obce.

⁸² KOLEKTIV AUTORŮ. *Sto let českého divadla v Plzni : 1865 – 1965*. 1. vyd. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1965. Str. 206.

⁸³ KOLEKTIV AUTORŮ. *Lexikon české literatury. 4[díl] S-Ž, svazek I S-T, Dodatky k LČL 1-3, A-Ř : osobnosti, díla, instituce*. Vyd. 1. Praha : Academia, 2008. Str. 844.

⁸⁴ KOLEKTIV AUTORŮ. *Sto let českého divadla v Plzni : 1865 – 1965*. 1. vyd. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1965. Str. 206.

Rybrcoul, kníže krkonošský, Josef Kajetán Tyl (1)

Premiéra v plzeňském divadle: 29. 7. 1873 ⁸⁵

Jedná se o jakousi variaci hry *Zlatohlav a tvrdohlavá žena*, kterou plzeňské divadlo uvedlo pod jiným názvem. Školský pomocník Pěnkava se chce oženit s dívkou Terezkou, ale naráží na odpor její matky. Proto odchází do světa, kde potkává poutníka. Ten Pěnkavovi radí, aby se vrátil zpátky a s matkou Terezky, mlynářkou, si promluvil. Ta je ale stále proti. Hrdopýšek, majitel místního panství, nabízí, že mu dá do opatrování školu, když si vezme komornou jeho ženy. To však Pěnkava nechce a odchází, přesto se rozšíří zvěst, že si má komornou vzít. Duchové Černobejl, Poledník a Matinoha mezitím zapálí mlýn. Mlynářka se bojí, že její dcera uhoří, ale Pěnkava ji zachrání. Mlynářka ale stále se sňatkem nesouhlasí. Později se vydá s dcerou na cestu a setká se se svým mužem, který ji krátce po svatbě opustil. Oba se, zásluhou tajemného poutníka, který je ve skutečnosti krkonošským vládcem Zlatohlavem, usmíří, a Terezka s Pěnkavou dostanou svolení ke svatbě.

Tylův *Zlatohlav* patří mezi další pohádkové příběhy, které byly v českých divadlech uváděny. Dával se pod různými názvy, např. Národní divadlo v Praze jej uvedlo pod názvem *Tvrdohlavá žena a zamilovaný školní mládenec*.⁸⁶

Pražský žid, Josef Jiří Kolár, historické drama v šesteru dějství (3)

Premiéra v plzeňském divadle: 18. 11. 1875 ⁸⁷

Jedná se o hru odehrávající se v době pobělohorských exekucí. Vladislav Vančura ji později upravil a takto upravená se stala součástí repertoáru ve 20. století jako jediná z Kolárových her.⁸⁸ V této Vančurově úpravě byla hra uvedena roku 1946 v Národním divadle v Praze.⁸⁹ Problémem Kolárových her, který nakonec vedl k úpadku zájmu o ně, souvisí s nedostatečným prokreslením psychologie postav.⁹⁰

⁸⁵ KOLEKTIV AUTORŮ. *Sto let českého divadla v Plzni : 1865 – 1965*. 1. vyd. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1965. Str. 206.

⁸⁶ *Tvrdohlavá žena a zamilovaný školní mládenec* (Činohra). [online]. Praha : Národní divadlo, 2013. . [cit. 2012-11-1]. Dostupné z WWW: <<http://archiv.narodni-divadlo.cz/Dokument.aspx?jz=cs&dk=Inscenace.aspx&sz=0&ic=3834&abc=0&pn=456affcc-f402-4000-aaff-c11223344aaa>>

⁸⁷ KOLEKTIV AUTORŮ. *Sto let českého divadla v Plzni : 1865 – 1965*. 1. vyd. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1965. Str. 207.

⁸⁸ KOLEKTIV AUTORŮ. *Lexikon české literatury. 2. [díl]. 2. svazek., K - L. Dodatky A - G. : Osobnosti, díla, instituce* 1. vyd. Praha : Academia, 1993. Str. 776.

⁸⁹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Dějiny českého divadla. 3. díl, Činohra 1848-1918*. 1. vyd. Praha : Academia, 1977. Str. 62.

⁹⁰ KOLEKTIV AUTORŮ. *Lexikon české literatury. 2. [díl]. 2. svazek., K - L. Dodatky A - G. : Osobnosti, díla, instituce* 1. vyd. Praha : Academia, 1993. Str. 776.

Pražský žid popisuje příběh bohatého Žida, který se spolu s dalšími Židy vyrovnává situaci nastalé po bitvě na Bílé Hoře. Rabi Falu-Eliab půjčuje peníze. Hrabě Thurn (v originále *Turn*) starého Židá žádá, aby u sebe schoval jeho dceru Verenu a aby mu půjčil dvacet tisíc rýnských. Aby Eliaba obměkčil, dává mu v zástavu drahokamy vykládaný medailon s podobiznou jeho milované ženy – matky Vereny, se kterou sice nebyl řádně sezdán, ale která byla jediná žena, kterou doopravdy miloval. Eliab nakonec souhlasí, ovšem s podmínkou, že se mu písemně i na spasení své duše zaručí, že neodtáhne s Mansfeldem dřív, než dluh vrátí. Thurn souhlasí. Eliab si totiž uvědomuje velkou cenu medailonu, takže při nezdaru by příliš netratil. Přece se však v Eliabovi cosi pohne a s myšlenkou, že přátelé si mají pomáhat, mu medailon vrátí a peníze půjčí bez této zástavy. Verenu schová v sousedství bydliště Kata Mydláře. A této části Prahy se vyhýbají všichni, chudí i bohatí, neboť pověřivost dělá své. Na scénu přichází ranhojič Přibík Jeníšek, který z pověření od Karla z Lichtenšteina špehuje nejrůznější lidi. Později je jmenován císařským prokurátorem a je účasten popravě 27 českých pánů. Eliab a Verena jsou zatčeni, ovšem s pomocí kata Mydláře a Viléma Kaplíře jsou pomocí několika lstí osvobozeni, přestože se Přibík Jeníšek snaží oba odsoudit za čarodějnictví.

Závěr hry se odehrává ve Slezsku. Prokurátor Jeníšek uprchlé pronásleduje, mezitím se však přiblíží z polské strany protestanské vojsko vedené Vereniným otcem. V poslední chvíli Jeníšek Eliaba zastřelí. Předtím umírající Žid stačí pronést: „*S Bohem, s Bohem vám všem. – S Bohem, ty má milená – nešťastná vlasti – spěchám do jiné.*“⁹¹ Thurn žádá Přibíkovu popravu, čehož se ujímá kat Mydlář.

Josef Jiří Kolár nepatří mezi klasické dramatické autory, jejichž hry by se dodnes hrály. Důvod musíme hledat, jak jsem již napsal výše, v nedostatečném psychologickém prokreslení jeho postav. V jeho díle však září jedna výjimka – a to právě *Pražský žid*. Různí čeští dramatici dali vzniknout lépe propracovaným a prokreslenějším dílům, přesto však má *Pražský žid* v sobě určitý patos, který jej činí výjimečným. Zaprvé je to jeho velká napínavost. Ať už drama zkoumáme jako čtenáři nebo jako diváci, od začátku do konce má děj rychlý spát a nenechává čtenáře/diváka v klidu. Konec je sice poněkud přitažený za vlasy, ale působí dobře – i díky dobrému konci. Hlavní postava – Rabi Falu-Eliab – sice umírá, ale za dobrou věc a s čistým svědomím. Je až s podivem, jak Kolár, spisovatel 19. století, popsal dokonalého (tj. slušného) Žida, který svými morálními vlastnostmi zdaleka vyniká nad ostatní. Císařská strana je popsána jako strana bezcharakterních zloduchů (zejména prokurátor Přibík

⁹¹ KOLÁR, Josef Jiří. *Pražský žid : Historické drama v šesteru dějství*. b. v. Praha : I. L. Kober, 1872. Str. 103.

Jenišek), naopak Žid a kat, dva v dlouhodobém hodnocení evropské společnosti vyvrhelové, jako slušní a poctiví lidé. Opět zde nehraje příliš velkou roli historická věrohodnost, jako spíše záměrný účinek na čtenáře/diváka. Do hry se ani v nejmenším nepromítl dobový antisemitismus, naopak celá hra vyznívá výrazně prožidovsky. K tomuto musím podotknout, že český antisemitismus v 2. polovině 19. století, kdy hra vznikla, samozřejmě existoval, ale spíše na úrovni kulturní. Určitá menšinová část tehdy žijících Židů se přidala na českou stranu, většina ale na německou. *Pražský žid* je tedy skutečně obdivuhodnou hrou i v tomto rámci. Eliab je nejen slušným člověkem, ale i velkým vlastencem. Jinak by mu J. J. Kolár nevkládal do úst takováto slova: „*Toho nebude, aby Rabi Falu-Eliab svou vlast' a své přátele opustil.*“⁹² Tato slova Eliab řekl své ženě zpočátku příběhu, když jej vybízela k útěku z vlasti. Je zde dobře ukázána názorová rozepře mezi Eliabem-Židem a vlastencem a Rebekou-„pouze“ Židovkou. Eliab se v Čechách narodil, a proto jsou Čechy jeho vlastí. Jeho manželka to tak vůbec nevidí a diví se, co že tak velkého a vzácného na Čechách vidí. Jediná postava, která ze začátku příběhu může působit trochu jako karikatura Žida, je sluha Jehud. Je nenasytný, občas pojídá jídlo neodpovídající zákonům košer stravy a celkově není příliš nábožensky založen. Přesto ale sehraje ve hře pozitivní roli.

Další skutečnou osobností je konšel Peldřimovský. Přátelí se s Židem a inkviziční soud považuje za doslova zruďnou instituci. O jejích soudcích si myslí, že jsou to zlí a hloupí násilníci. Ukazuje se zde rozpor mezi českým slušným protestantem a katolickými inkvizičními soudci, kteří jsou zákonitě ti špatní a navíc stojí na císařské straně. Zde cítím určitou idealizaci, kterou však nelze přespříliš Kolárovi vyčítat. I přes *Pražského žida* je Kolár spisovatelem své doby.

Na závěr svého hodnocení této hry bych chtěl ještě poukázat na jednu historickou postavu, která ve hře vystupuje, a to na kata Jana Mydláře. Autor ho vyzdvihl jako pozitivní osobnost, která má sice neveselou práci, ale na konci je ochotna riskovat vlastní krk. Tím si Mydlář zachovává tvář sám před sebou a v Kolárově podání se stává člověkem, který sice byl (nutno dodat protože musel) konformním, ale ne zase natolik, aby zradil své vlastní přesvědčení.

Pražský žid je pro mě neotřelou hrou, která i přes zjevné nedostatky, co se psychologického vykreslení postav týče, nabízí netradiční a v pravdě humanistický náhled na zásadní část české historie. Považuji proto za velikou škodu, že dnešní divadla nesahají po takovýchto hrách. Zajímavou a poutavou recenzi o hře napsal kritik Josef Durdík. Recenze

⁹² KOLÁR, Josef Jiří. *Pražský žid : Historické drama v šesteru dějství*. b. v. Praha : I. L. Kober, 1872. Str. 12.

vyšla v knize *Kritika : Výbor úvah dr. J. Durdíka o zjevech literárních a uměleckých*⁹³ a hru, coby dílo ve své době značně oblíbeného spisovatele, vyzdvihla.

Černé duše, Ladislav Stroupežnický, drama v pěti jednáních (1)

Premiéra v plzeňském divadle: 4. 12. 1878⁹⁴

Stroupežnického drama v pěti jednáních *Černé duše* je inspirováno dějinami rodu Smiřických a název odkazuje na jejich erb stříbrně a černě kosmo dělený. Děj se odehrává roku 1620 a přivádí nás do prostředí „zimního krále“ Fridricha Falckého.

Příběh začíná v Černém Kostelci, kde vládne Markéta Smiřická, což není po chuti jejímu mladšímu bratru Jindřichovi. Markéta hraje dvojí hru a snaží se udělat dojem na krále (jako žena), čehož si všimne královna Alžběta (Stuartovna). Kristián z Anhaltu se mezitím blíží s vojskem do Čech. Další důležitou postavou je Belfegori, lékař, alchymista a astrolog, a Albrecht z Valdštejna. Ten je zamilovaný do Markéty (a Markéta do něj) a Belfegori má pro něj připravený horoskop, který napsal tak, aby věštil Valdštejnovi skvělou budoucnost. Snaží se Markétou manipulovat, která se v touze po rodovém majetku snaží bratra otrávit, nebo přinejmenším z něho před správcí majetku udělat šílence. Belfegori si myslí, že mu jeho hra vychází a snaží se vlichotit všem okolo. Na adresu Markéty ironicky říká: „*Krásná Markéto Smiřická, oznamuji vám, že jste zapsala svou duši d'áblu!*“⁹⁵ Snaží se jí svést, ta ho však po vyzvědění pro ní důležitých informací nechá zatknout a uvěznit. Mezitím dojde k bitvě na Bílé Hoře. Celá hra končí zvoláním nejvyššího zemského hofmistra Viléma z Lobkovic: „*Poraženi! – Ta naděje však nám zůstává, že jednou běh časů vyrovná ostří protiv ve smýšlení lidském, a pak i v této zemi zkvete svoboda svědomí, by vládla zde na věky věkův!*“⁹⁶

Stroupežnického *Černé duše* nehledí ani tak moc na historickou přesnost, jako spíš na vystižení doby. Stroupežnický velice dobře vykreslil psychologii jednotlivých postav, zejména pak Markétu Smiřickou, Wartenberka a Belfegoriho. Čtenář, který *Černé duše* čte poprvé, má celou dobu pocit, že to je Belfegori, který tahá za nitky a ovládá i samotnou Markétu, ale opak je pravdou. Stroupežnický v Markétě Smiřické stvořil skutečného ďábla. Ďábla, který sám lži neroznáší, ale který je nechává roznášet a který svými služebníky hýbe jako vodič marionetami. Objevuje se zde prastaré téma zamilovaného muže, který sám sebe

⁹³ DURDÍK, Josef. *Kritika : Výbor úvah dr. J. Durdíka o zjevech literárních a uměleckých*. V Praze : Fr. A. Urbánek, 1874. Str. 146 – 154.

⁹⁴ KOLEKTIV AUTORŮ. *Sto let českého divadla v Plzni : 1865 – 1965*. 1. vyd. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1965. Str. 208.

⁹⁵ STROUPEŽNICKÝ, Ladislav. *Černé duše : drama v pěti jednáních : V ochraně Napoleona Prvního : žert v jednom jednání*. V Praze : Nákladem knihkupectví Jarosl. Pospíšila, 1878 (Knihtiskárna J. Otto). Str. 27.

⁹⁶ Tamtéž. Str. 69.

považuje za vychytralého, nakonec však je to stejně on, koho žena ničí při své cestě za úspěchem. A není to jen Belfegori, i sám král Fridrich se nechává zlákat Markétinou krásou a nechává sebou manipulovat. Celkově postava Fridricha Falckého vystupuje z *Černých duší* jako postava nerozhodného ženami ovládaného muže, který je navíc naprosto neschopný. Stroupežnický staví krále proti českým pánům a nemá s ním nejmenší slitování. Popisuje ho jako české mravy nectícího člověka, ve kterém se čeští pánové velice zklamali, a vkládá mu do úst kritická slova: „*Ó ty české lebky!*“⁹⁷ Veškeré vlastenecké prvky jsou ve hře na straně českých pánů stojících proti králi. Stroupežnického Fridrich Falcký nemá nic: Čest, sílu, ani odvalu.

Rozhodně stojí za úvahu, nemyslel-li Stroupežnický názvem *Černé duše* i něco jiného, nežli jen černo-stříbrný erb Smiřických. S trochou fantazie lze v názvu vidět i vykreslení dvou morálně černých duší: Markéty a Belfegoriho.

Jiříkovo vidění, Josef Kajetán Tyl (6)

Premiéra v plzeňském divadle: 4. 2. 1883⁹⁸

Hra vypráví o mladém čeledínu Jiříkovi, který sloužil ve vsi pod Blaníkem u svého pána sedláka Říhy. Jiřík je věčně nespokojený se svým životem. Když suší seno, usne a má sen (vidění): Jiříkův kmotr rytíř Severin vystoupí z Blaníku, kde si vyžádal možnost na chvíli odejít, aby ukázal svému kmotřenci temné stránky bohatství, po kterém mladý čeledín tak touží. Na chvíli se stane měšťanem Křepinským, kterého ostatní považují za ženicha Efroziny, dcery kupce Bonifáce, který se nachází těsně před bankrotem. Jiřík ale prohraje 20 dukátů a jeho pokladník (Severin) mu sdělí, že již žádné peníze nemají. Všichni se jim smějí. Jiřík se Severinem tedy naverbují do vojska a Efrozina (v podstatě Kačenka) se stane markytánkou. Jiřík (známý jako Šavlička) jde do bitvy, kde se zraní. Poté se stane továrníkem jménem Lokýtek, který své dělníky sdírá z kůže. Severin, jeden z dělníků, se mu snaží vysvětlit, že Bůh stvořil lidi, ne lepší a horší, jen lidi jako takové. Když se Jiřík konečně probudí, zjistí, že selka Kalousková dohazuje Kačence svého syna Honzu. Proto se s Kačenkou ihned ožení a přestane doufat v rychlé zbohatnutí bez práce.

Celou hrou prostupují dvě důležité myšlenky: Jiřík by neměl utíkat z domova, ale naopak se držet svého, a také by neměl toužit po snadném zisku. Celá hra je typická Tylova dramatická báchorka, ve které se v pohádkovém duchu střetávají dobré a zlé síly. Odehrává se

⁹⁷ STROUPEŽNICKÝ, Ladislav. *Černé duše : drama v pěti jednáních : V ochraně Napoleona Prvního : žert v jednom jednání*. V Praze : Nákladem knihkupectví Jarosl. Pospíšila, 1878 (Knihtiskárna J. Otto). Str. 45.

⁹⁸ KOLEKTIV AUTORŮ. *Sto let českého divadla v Plzni : 1865 – 1965*. 1. vyd. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1965. Str. 210.

ve vesnickém prostředí a lidová morálka vítězí nad zlem. Ač se to nemusí zdát, vlastenecký prvek je ve hře silně zastoupen právě v myšlence, která by se dala snadno vyjádřit starým českým příslovím „*všude dobře, doma nejlíp*“.

Noc na Karlštejně, Jaroslav Vrchlický (5)

Premiéra v plzeňském divadle: 29. 11. 1884⁹⁹

Tato Vrchlického veselohra zpopularizovaná stejnojmenným filmovým muzikálem z roku 1973 oslavuje český národ. Velmi silně se v ní ozývá pozitivní vztah k národu a k hodnotám s ním spojeným. Základem děje je historická fikce, že na hrad Karlštejn nesmí vstoupit žádná žena, ani manželka Karla IV. Alžběta. Důvodem císařova rozhodnutí je jeho touha věnovat se mužským záležitostem a nebýt rušen. Avšak zákaz poruší dívka Alena, to kvůli svému milému císařskému šenku Peškovi, a samotná císařovna Alžběta. První český arcibiskup Arnošt z Pardubic se o tom dozvěděl a rozhodl se jim pomoci. Významní hosté Štěpán Bavorský a kyperský král Petr jsou přítomni na hradě, Štěpán Bavorský chce řešit politiku, Petr si všimne, že jedno páže vypadá jako dívka a začne ho (ji) hledat. Císař se vše dozví a pozve páže (svou ženu) k sobě a prozradí jí, že vše prohlédl. Purkrabí se přizná císaři a ten všem odpouští. Peška povýší na rytíře a ke svatbě s Alenou jim věnuje dům v Praze. Mezitím se spustí poplach, císařovna tajně Karlštejn opustí a jako znenadání se objeví na koni s výmluvou, že zabloudila. Císař Karel IV. s ní odjíždí na její hrad Karlík.

Vrchlický v *Noci na Karlštejně* zidealizoval a vyzdvihl postavu císaře Karla IV. Popsal ho jako moudrého a hodného panovníka, který přeje lásce jiných lidí. Panovník vystupuje jako rozumný a osvícený král, který myslí vždy na dobro svých poddaných. Hra navíc působí velice optimisticky. Celý příběh je velice zpopularizovaný hlavně filmovým muzikálem, z něhož řada písniček zlidověla.

Drahomíra, tragédie v pěti jednáních, Jaroslav Vrchlický (1)

Premiéra v plzeňském divadle: 17. 10. 1885¹⁰⁰

Vrchlického *Drahomíra* nás zavádí do 30. let 10. století. Jedná se o zásadní českou historickou hru, avšak nepříliš známou. Je prvním dílem Vrchlického trilogie *Drahomíra – Bratři – Knížata*, která bývá nazývána *Českou trilogií*.

⁹⁹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Sto let českého divadla v Plzni : 1865 – 1965*. 1. vyd. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1965. Str. 210.

¹⁰⁰ KOLEKTIV AUTORŮ. *Sto let českého divadla v Plzni : 1865 – 1965*. 1. vyd. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1965. Str. 210.

Na začátku příběhu dlí kněžna Ludmila u svého syna Vratislava, který zemřel. Zemřelý kníže odkázal výchovu svých synů své matce Ludmile, s čímž se nehodlá Drahomíra srovnat. Sněm zemanů v čele s Radslavem toto potvrdí, ale vládu v zemi svěří Drahomíře. Ludmila nechává kněžice poslat na Kazín a Drahomíra s pomocí svých věrných chce získat syny násilím zpět. Ludmila však poslala mírové bratrstvo k Jindřichu Ptáčníkovi, to však bylo Drahomířinými lidmi zajato. Že jsou tam i kněžici Drahomíra neví, a nechává celé poselstvo jako kořist pohanskému knězi Větrušovi. Poté jede za Ludmilou na Tetín, kde ji při rozhovoru v kostele třikrát bodne. Ludmila zemře a Drahomíra se vydá hledat své syny. Větruš, který vše věděl, ale nikomu nic neřekl, se nyní chystá oba hochy zabít. Chce se pomstít novému náboženství za všechny ústrky, skácené modly bohů, za vykácené posvátné háje ad. Pro Drahomíru má připravenou výmluvu, až zjistí, že zabil její syny. Má v plánu jí sdělit, že je nechal všechny rovnou shodit do studny, aniž zkoumal, o koho konkrétního se jedná. Vražda se mu ale nevydaří, na poslední chvíli dorazí Drahomíra a své syny zachrání. Brzy nato přichází kněz Pavel s průvodem nesoucím tělo Ludmily. Kněžici se nedokážou rozhodnout, na čí stranu jít, zdali k matce nebo Pavlovi. Oněmělí stojí na místě a nehýbají se. Do toho přichází Radslav, který předtím svolal sněm, a vzdává Václavovi hold jako novému knížeti. Sděluje Drahomíře, že je zbavena vlády. Drahomíra, oproti historické pravdě, vezme díky svého dávného druha Větruše a probodne se. Její poslední slova zní: „*O Svantovíte... ty mne nesklameš.*“¹⁰¹

Vrchlického hra *Drahomíra* je zajímavá hned z několika hledisek: I přes určité historické nepřesnosti (vražda Ludmily, Drahomířina sebevražda) velmi poutavě zpracovává významné téma z národní historie a hlavně exaltovaným důrazem poukazuje na mateřskou bolest Drahomíry, kterou musela cítit (a kterou jistě cítila), když byla ještě za života svého muže odlučována od svých synů. Ty chtěla vychovat ve víře svých předků, tzn. jako pohany, což jí ale překazila tchyně Ludmila. Na několika místech ve hře Vrchlický poukazuje na osobnostní rozdíly mezi Václavem a Boleslavem. Václav je líčen jako mírný hodný hoch, kdežto Boleslav jako mladý bojovník bavící se lovem a představami velkých bitev. V tom se hra drží tradičních zažitých schémat, ale důraz na Drahomířiny mateřské city je nečekaný. Rozhodně se nedá říct, že by postava Drahomíry vystupovala jako postava zlé vražedkyně. Spíše naopak. A to je to, co dělá tuto hru poněkud ojedinělou a netypickou. Účinek na diváky můžeme předpokládat. Dle mého soudu musely být reakce velmi emotivní, určitě také záleží na tom, sledoval-li představení muž či žena. Vlastenecké prvky ve hře jako kdyby ustupovaly

¹⁰¹ VRCHLICKÝ, Jaroslav. *Drahomíra: tragédie v 5 jednáních*. b. v. V Jičíně : Lad. Sehnal, 1883. (Slovanské divadlo ; Sv. 14.) Str. 65.

mateřskému citu. Z tohoto důvodu považují hru za výjimečnou a netypickou. Hra neoslavuje ani jednu stranu (Drahomíra vs. Ludmila), ale ani nezatrácuje.

Za zmínku stojí ještě fakt, že se Vrchlického *Drahomíra* velmi dobře čte. Je psána volným veršem jambického spádu a dá se dobře recitovat. Temnou atmosféru příběhu autor vystihl naprosto dokonalým způsobem, když zvolil jamb.

Paní mincmistrová, Ladislav Stroupežnický (1)

Premiéra v plzeňském divadle: 13. 1. 1886 ¹⁰²

Tato hra spolu s hrou *Zvíkovský rarášek* pojednává o Mikuláši Dačickém z Heslova. Stroupežnický si tohoto českého renesančního šlechtice, spisovatele a věčného buřiče vybral právě pro jeho divoké vlastnosti, ke kterým nutno připočít i jeho vlastenectví.

Mikulášův otec Ondřej se hlásil k lutersky orientovanému novoutrakvismu, přesto mu císař Ferdinand I. roku 1551 svěřil úřad královského rychtáře. Když se této funkce vzdal, byl jmenován horním hofmistrem (předsedou horního soudu). Mikuláš se stal dědicem velkého majetku i erbu, který jeho otec obdržel krátce před smrtí. Mladý Dačický však žil naprosto nevázaně a měl časté problémy se zákonem díky výtržnostem, které páchal. Během života se hodněkrát soudil, byl také zavřený. Roku 1582 v souboji zabil pana Novohradského z Kolovrat a mnoho let se poté soudil s jeho rodinou. Měl však dobré právnické znalosti a byl velmi výřečný. Roku 1590 se oženil s Alžbětou Mládkovou, dcerou kutnohorského měšťana. Začal se věnovat důlnímu podnikání, pořádal také zápisky předků, ale ani u jedné činnosti dlouho nevydržel. Ve svém díle později poukazyval na korupci, se kterou se v důlním podnikání častokrát setkával. Roku 1610 ovdověl a vrátil se k zápiskům předků, které začal sám dopisovat. V pozdním věku také sepsal své *Paměti*. Vydal básnickou sbírku *Prostopravda*, ve které útočil nejen na společenskou situaci, ale i na římskou církev a duchovenstvo. *Prostopravda* je první česky psaná sbírka básní domácího autora v naší literatuře. Dačického dílo obsahuje vlasteneckou složku a příliš nekoresponduje s jeho divokou minulostí. Se svou ženou neměli děti, a když 25. září 1626 zemřel, tak zprávu o jeho úmrtí do rodinných zápisků zapsal syn jeho nevlastního bratra Matyáš Dačický z Heslova.¹⁰³

Mikuláš Dačický z Heslova se stal vděčným tématem nejen Ladislavu Stroupežnickému, ale i Svatopluku Kadlecovi v jeho hře *Žena nejsou housle*. Dačický také

¹⁰² KOLEKTIV AUTORŮ. *Sto let českého divadla v Plzni : 1865 – 1965*. 1. vyd. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1965. Str. 211.

¹⁰³ KOLEKTIV AUTORŮ. *Lexikon české literatury. 1, A-G : osobnosti, díla, instituce*. 1. vyd. Praha : Academia, 1985. Str. 509 – 510. Pro více informací o Mikuláši Dačickém z Heslova viz: KOLEKTIV AUTORŮ. *Ottův slovník naučný : Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí : Šestý díl. Čechy – Danseur*. b. v. V Praze : J. Otto, 1893. Str. 848.

vystupuje jako hlavní postava v komedii Otakara Vávry *Cech panen kutnohorských* natočené roku 1938, ve které hlavní roli ztvárnil herec Zdeněk Štěpánek.¹⁰⁴ Film je spojením obou Stroupežnického her *Paní mincmistrová* a *Zvíkovský rarášek*. Vycházejí ze Stroupežnického, natočil Vávra film o kladných vztazích vůči českým horníkům, kteří byli stále vykořisťováni cizí (v podstatě myšleno německou) šlechtou. Bohužel je film až neskutečně naivní a a priori negativní vůči vrchnosti, což je ovšem vlastnost pro české filmy typická. Vlastenecký prvek je ve hře (i ve filmu) velmi hojně zastoupen a promítá se v Dačického vztahu k horníkům, kteří jsou českého původu, a k vrchnosti, která je německá. Vrchnost se chová hrabivě a horníky vykořisťuje, proto jim mladý bonviván Dačický přichází na pomoc.

Zvíkovského raráška později zhudebnil Vítězslav Novák a napsal stejnojmennou komickou operu. Děj této opery se odehrává na hradě Zvíkov, kam přijede Mikuláš Dačický na návštěvu k panu Kryštofovi ze Švamberka. Pan Dačický začne pokukovat po manželce Kryštofa ze Švamberka a zažije mnoho vtipných nedorozumění. Vše se nakonec vysvětlí a Mikuláš Dačický raději urychleně z panství odjede.¹⁰⁵

Exulanti, drama o pěti jednáních, Jaroslav Vrchlický (2)

Premiéra v plzeňském divadle: 21. 12. 1886¹⁰⁶

Děj se odehrává na začátku třetí třetiny Třicetileté války, konkrétně roku 1639, v Žitavě (poslední jednání probíhá u Pirny). Hlavní postavou je Anna Kateřina, druhá manželka Bořka Dohalského z Dohalic, která myslí na svého nepřítomného muže. Přichází pan Jaroslav Sezima Rašín, bývalý agent Valdštejna a nyní Dohalského tajemník, aby Anně Kateřině zvěstoval včasný návrat jejího muže. Anna Kateřina není rozená v Čechách, proto nechápe, jak všichni exulanti myslí na vlast. Když Dohalský, prototyp vynikajícího českého vlastence, přijede do Žitavy, je zklamán z českého národa, který je vnímán jako „... slabý, malátný, nestatečný...“¹⁰⁷. Dohalský je také nešťastný z toho, že ho syn uvítal v cizím jazyce, a dává to za vinu své ženě. Proto je rozhodnutý poslat své děti do bratrské školy ve Wittenberku. Anna Kateřina vytkla muži, že zanedbává svou rodinu, a on zase manželce, že se odcizili. Dohalský to pořádně přežene, když svou ženu začne srovnávat se svou první manželkou: „*Deset let sdílela se mnou útrapy vyhnanství, ale andělská její dobrota rostla*

¹⁰⁴ *Cech panen kutnohorských*. [online]. Praha : POMO Media Group s.r.o., 2013. [cit. 2013-2-5]. Dostupné z WWW: <<http://www.csfd.cz/film/9444-cech-panen-kutnohorskych/>>

¹⁰⁵ *Zvíkovský rarášek* (1974) [TV inscenace]. [online]. Praha : Filmová databáze s.r.o. (FDb.cz), 2013. [cit. 2013-1-6]. Dostupné z WWW: <<http://www.fdb.cz/film/68448-zvikovsky-rarasek.html>>

¹⁰⁶ KOLEKTIV AUTORŮ. *Sto let českého divadla v Plzni : 1865 – 1965*. 1. vyd. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1965. Str. 211.

¹⁰⁷ VRCHLICKÝ, Jaroslav. *Exulanti : drama o pěti jednáních*. V Praze : F. Šimáček, 1886. Str. 26.

utrpením. *Šla vedle mne jako světlý stín a já jsem necítil kamení cesty své. Byla to svatá žena, proč musila zemřít! – Ale škoda slov, ty jsi nevstoupila v její slépěje, tobě jsou snahy a city mé cizí, tvůj svět jest jiný.*“¹⁰⁸ Bylo hned jasné, že Anna Kateřina odmítne svému muži vydat děti. Sezima, kterému Dohalský nařídí odvést děti ke starším Jednoty bratrské, je ale pravý šlechtic a hrdý muž, proto odmítá pánův příkaz: „*Pane z Dohalic, smluvili jsme se, že budu obstarávati dopisy a posláni vaše – odpusťte, že míchatí se nemohu a nesmím do záležitostí vašich rodinných. Jsem příliš šlechticem, než bych muži proti ženě pomahal; jdu dokončiti vaše dopisy.*“¹⁰⁹ Jinak ale smýšlí Sibylla, služebná Dohalského, která proti její vůli děti odvede. Ta se zpočátku brání, dokonce zastoupí dveře, ale je manželem hrubě odsunuta.

Anna Kateřina se stále trápí nad svou situací. Cítí, že nemá nic. Také jí chybí děti: „*Všude je vidím, všude je slyším a stále cítím větší a větší v srdci prázdnotu.*“¹¹⁰ Přichází Sezima, který tajně touží po Anně Kateřině. Dohalský mu svěřil důležité listiny pro Adama Berku z Dubé, které si však Sezima nechal. Když Anna Kateřina přijde, Sezima se jí svěří, že jí miluje: „*Vyžeňte mne, zdeptejte mne v prach, však vy to neučiníte! Způsobte poplach a dejte mne zatknouti těmito blouznivými starci, jež vás obklopují – však vy to neučiníte, plivněte mi v obličej, dejte mi políček – však vy to neučiníte, zabte mne (klekne před ní) vy to neučiníte. Nebo vy mne rovněž milujete!*“¹¹¹ Netrvá dlouho a dlouhodobě ztrápená Anna Kateřina mu podlehne. Brzy se Dohalský vrátí a jen tak tak se nic neprozradí. Později chtějí všichni opustit Žitavu a se švédským vojskem se vrátit do Čech. Když přijde na přijímání, kněz Krupius, který jako mnoho ostatních ví, anebo přinejmenším tuší, odmítne dát hostii Anně Kateřina. Dohalský mu za to vylaje, že přede všemi pohaněl jeho ženu, a žádá ho o vysvětlení. Téměř okamžitě všechno vyšlo najevo, sama Anna Kateřina se bez větších problémů přiznala: „*Důkazů dost ti poskytnou věrní tvoji náhončí, Sibylla Nigrinova a Jáchym Dlask – příčiny najdeš nejlépe, podíváš-li se do srdce svého, pane z Dohalic.*“¹¹² Dohalský začne svou ženu očeřňovat, ta je však ale příliš hrdá, než aby ustoupila. Také odmítá svému muži říct jméno svého milence. Sezima totiž utekl nezpozorován Sibyllou ani Dlaskem. Bohužel mu upadly Dohalského dopisy pro Berku a ty nyní Dlask vrátil Dohalskému. Sezima se v té chvíli vrátil a říká Dohalskému, že pana Berku nezastihl. Dojde k potyčce, při které se tasí bambitky, což je velmi nelibé Krupiovi, neboť jsou všichni stále v modlitebně. Berka všem říká, že to byl Sezima, kdo Valdštejna na poslední chvíli zradil. Anna Kateřina se snaží Sezimovi pomoci,

¹⁰⁸ Tamtéž. Str. 32 – 33.

¹⁰⁹ Tamtéž. Str. 35.

¹¹⁰ Tamtéž. Str. 41.

¹¹¹ Tamtéž. Str. 45.

¹¹² VRCHLICKÝ, Jaroslav. *Exulanti : drama o pěti jednáních*. V Praze : F. Šimáček, 1886. Str. 68.

proto říká: „*Zabij mne – chceš-li, jeho se nedotkneš!*“¹¹³ Krucius oba dva (Sezimu a Annu Kateřinu) vypověděl z modlitebny a oba navzájem se podpírajíc odchází. Anna Kateřina tak musí řešit se Sezimou nově nastálou situaci. Noc přečkali v polích a po odchodu průvodu směrem do Čech je jako jediný u sebe na chvíli ubytoval starý člen Jednoty Krocínovský. Anna Kateřina však odmítá dále cokoliv mít se Sezimou, neboť zjistila, že je větší padouch, než si myslela. Sezima totiž vybíral v Čechách příspěvky na Jednotu a ty si pak nechával. Našla totiž list, který ho usvědčuje. Anna Kateřina Jednotu v lásce nikdy neměla, ale tohle s ní pohnulo. Přesto však stále k Sezimovi něco cítí.

Závěrečná část hry probíhá ve švédském táboře před Pirnou. Dohalský se jde podívat na popravu chycených špehů. Je veliké jeho překvapení, když vidí Sezimu a svou ženu. Ta ho žádá o odpuštění pro sebe i pro Sezimu: „*Odpusť i jemu! Sezima nebyl zlý, stržen okolnostmi a událostmi běhů válečných zle se prohřešil na jednotě, ale věř, těžce to odpykal.*“¹¹⁴ Dohalský nemůže vydržet nářky své ženy a na její vlastní přání jí probodne. Krátce na to Pirna padá a Krupius ihned přivádí Dohalského děti. Ty se ptají na svou matku. Odpovědi jejich otce končí celá hra: „*Tiše – jest zrovna jako druhá vaše matka, vlast’ – zase ztracena a přece nalezena v srdcích, vzdálená a věčně oplakávána.*“¹¹⁵

Vrchlický ve svém dramatu předkládá zásadní otázku: Kdo se prohřešil víc? Manžel upřednostňující vlast a společenství Jednoty, nebo nevěrná žena nešťastná z nepřítomnosti manžela, kterého v prvních letech jejich svazku tolik milovala? Přetěžko chtít hledat odpověď na tak těžkou otázku. První dvě třetiny dramatu jsou psány v prospěch Anny Kateřiny, jakoby chtěl Vrchlický ukázat, že svazek milostný je přeci víc, než otázky víry a vlasti. Poté však přichází závěr hry, který tuto myšlenku boří. Celá epizoda se Sezimou, který byl ve skutečnosti zamilovaný ubožák, se tak stává zbytečnou až trapnou. Přesto všechno Dohalský působí jako karikatura vlastence, který v tzv. vlastenectví nachází, co se mu právě hodí: I špatné zacházení se svou ženou, které nebyl dobrým manželem.

Naši furianti, Ladislav Stroupežnický (8)

Premiéra v plzeňském divadle: 7. 12. 1887¹¹⁶

Jedna z nejznámějších českých divadelních her se odehrává ve vesnici Honice v roce 1869. Ve vesnici se uvolnilo místo ponocného a nyní se řeší, kdo bude novým ponocným.

¹¹³ Tamtéž. Str. 73.

¹¹⁴ Tamtéž. Str. 102.

¹¹⁵ Tamtéž. Str. 106.

¹¹⁶ KOLEKTIV AUTORŮ. *Sto let českého divadla v Plzni : 1865 – 1965*. 1. vyd. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1965. Str. 211.

O místo se uchází krejčí František Fiala a vysloužilý voják Valentin Bláha. Starosta Filip Dubský hlasuje pro Bláhu a první radní Jakub Bušek naopak pro Fialu. Avšak bohužel pro vesnici jsou oba muži až přespříliš horliví ve svém úsudku a jdou proti sobě. V té chvíli přichází anonymní dopis vyhrožující požárem, pokud nebude zvolen Bláha. Dubský nevěří, že by Bláha dokázal takový dopis napsat a zastává se ho, naproti tomu Bušek Bláhovi nevěří. Habršperk, švec a Bláhův kamarád, porovnává rukopisy a staví se na Bláhovu stranu. Do toho se mladý Václav Dubský, starostův syn, chce oženit s Verunkou Buškovou, dcerou prvního radního. Otcové se neustále hádají o všem možném, i o potencionálním věnu nevěsty. Poté je odhalen autor anonymu – je jím dívka Kristýna Fialová, Fialovo dcera, který ji napsání nařídil. Fiala se tak moc snažil Bláhu zdiskreditovat, až se zdiskreditoval sám. Ponocným se tedy stal Bláha. Habršperk také řekl Bláhovi, že když se s Dubským neusmíří, udá ho za pytláctví. Na konci hry se slaví svatba Verunky Buškové a Václava Dubského.

Stroupežnického *Naši furianti* se české otázky příliš netýkají. Přesto jsem je do své práce zařadil, protože podávají otevřený pohled na českou vesnici. Furianti Dubský a Bušek jsou palice dubové a jdou proti sobě jako dva rozlíčení skopci. Zde stojí za pozornost, že Stroupežnický přesunul hlavní děj nikoliv na dva zájemce o místo ponocného (což je podstatou příběhu), ale na jejich dva zastánce a největší rivaly ve vesnici.¹¹⁷

Naši furianti vždycky patřili k české divadelní klasice. Lze říci, že nebyla žádná doba, která by je neuvedla. Jen v Plzni se dávali osmkrát.

V roce 1937 vznikl v Československu pod režii Vladislava Vančury a Václava Kubáska stejnojmenný film. Starostu Dubského si zahrál Václav Vydra starší a prvního radního Buška Jaroslav Vojta. Film se své literární předlohy věrně drží.¹¹⁸

Sirotčí peníze, Ladislav Stroupežnický, drama o jednom dějství (1)

Premiéra v plzeňském divadle: 4. 1. 1888¹¹⁹

Děj se odehrává na radenínském zámku (v okolí Tábora) roku 1647. Generálmajor Čabelický ze Soutic, který po bitvě na Bílé Hoře utekl z Čech, se nyní vrátil se švédskými vojsky a žádá po paní Zuzaně Černínové 5000 tolarů válečných kontribucí. Místní chlapec Pavel navrhuje dívce Aničce, že by mohli tuto částku zaplatit: Pavel má v dědictví 3000 tolarů, Anička 2000. Paní Zuzana, která se o obě děti stará, generálmajorovi Čabelickému

¹¹⁷ STROUPEŽNICKÝ, Ladislav. *Naši furianti : obraz života v české vesnici o čtyřech dějstvích*. V Praze : F. Šimáček, 1887. 117 s.

¹¹⁸ Naši furianti. [online]. Praha : POMO Media Group s.r.o., 2013. [cit. 2012-8-14]. Dostupné z WWW: <<http://www.csfd.cz/film/5412-nasi-furianti/>>

¹¹⁹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Sto let českého divadla v Plzni : 1865 – 1965*. 1. vyd. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1965. Str. 211.

odmítá kontribuci vyplatit, protože peníze nemá. Generálmajor jí nevěří. Chová se hrubě a nevychovaně a také paní Zuzaně vytkne, že se odřekla víry pod obojí (ke které se její rodina, jejíž část musela emigrovat, hlásí). Paní Zuzana mu však vpálila do tváře, že po smrti svého muže dostala příkazem, že buď přestoupí na katolictví, anebo musí odejít – ale bez dětí. Její stanovisko je tedy jasné: Nemá se za co stydět a 5000 tolarů nedá, neb je nemá. Anička a Pavel jdou za Čabelickým a požadují od něho přísahu, že je nevyzradí její paní, a oni mu těch 5000 tolarů dají. Čabelický se diví, ale skládá přísahu: „*Slibuji při své cti jakožto general-major.*“¹²⁰ Čabelický, muž hrubý a ne příliš čestný, sice děti neprozradí, ale chce se paní Zuzaně pomstít. Řekne jí, že ví o sirotčích penězích, a nechá paní Zuzanu přivázat k posteli. Poté nechá vyzvednout truhlici, která je ale prázdná. Hejtman Měděnec mezitím osvobodí paní Zuzanu a celý zděšen jí o tom vypráví. Mezitím přiběhnou děti a přiznají paní Zuzaně, jak že to vlastně celé bylo. Ona se na ně nezlobí a říká jim, že peníze ukryla na bezpečnější místo. Poté pro ně jde a vrátí se s velkým koženým měšcem, který schová do postele, kde spí malá Zuzanka. Když přijde pan Čabelický, vzpomene si na svou jedinou zemřelou dceru a nařizuje svým vojákům, aby byli tiší. Přesto však nechá místnost prohledat. Vojáci nic nenajdou, tak je Čabelický pošle pryč. Běží k posteli, aby se podíval, zdali nejsou peníze tam, ale když vidí malé spící dítě, opět si vzpomene na svou zemřelou dceru a vzpomínky mu nedovolí dál hledat. Odchází a po chvíli volá zvenku, aby mu byly vydány válečné kontribuce, nebo zapálí dvůr. Paní Zuzana mu odpovídá, že je zaplatit nemůže a jeho vojáci tedy radenínský dvůr zapálili. Poté švédské vojsko odtáhlo.

Stroupežnického *Sirotčí peníze* velice dobře vystihují dobu, ve které se odehrávají. Je těsně před koncem Třicetileté války, Čechy jsou zplundrované a lidé zničeni. Přesto však v sobě ubohá vdova nachází tolik osobní hrdosti a síly, že si radši nechá zapálit dvůr, než aby porušila po předcích zděděnou povinnost starat se o sirotky.

Není bez zajímavosti, že přívrženec Kalicha (Čabelický) není autorem popsán v tom nejlepší duchu. Je to naopak katolička („zrádkyně staré víry“), která ve hře vystupuje jako skutečný hrdina. Máme tak před sebou další drama, které se snaží na národní historii dívat jinak. *Sirotčí peníze* jsou sice hrou krátkou, přesto však významnou. Stroupežnický si dal velikou práci s vykreslením jednotlivých charakterů, zejména Čabelického a Černínové. Osobně soudím, že hra musela v divácích zanechat silný dojem. Ve mně ho tedy rozhodně zanechala.

¹²⁰ STROUPEŽNICKÝ, Ladislav. *Sirotčí peníze : drama o jednom dějství*. V Praze : F. Šimáček, 1887. Str. 36.

Václav Hrobčický z Hrobčic, Ladislav Stroupežnický, drama ve třech dějstvích (2)

Premiéra v plzeňském divadle: 25. 1. 1889 ¹²¹

Stroupežnického drama *Václav Hrobčický z Hrobčic* se odehrává v jižních Čechách roku 1872. Děj hry probíhá mezi 11. – 15. hodinou v jednom dni.¹²² Hlavní postavou je více jak sedmdesátiletý Václav Hrobčický z Hrobčic, který vede dlouhotrvající spor se sedlákem Vrbou. Václav Hrobčický totiž nikdy neuznal reformy z roku 1848 a Vrba se mu od té doby veřejně vysmívá. Když Vrbovi začala hořet chalupa, starý šlechtic zakázal hasicímu vozu, který byl jeho, aby vypomohl s hašením. Vrbova usedlost tedy shořela. Ostatní se snaží starého pána přesvědčit, aby nebyl tak tvrdý vůči Vrbovi, vše je však marné. Mladý Jiří Vilém Hrobčický proto prodá překupníkovi kalich, který rodina Hrobčických drží jako rodinný poklad. Kalich pochází z 15. století a kdysi ho nechal vyrobit král Vladislav Jagellonský a daroval ho Joachimmu Hrobčickému jako dar za jeho výraznou agitaci při volbě českého krále. Mezitím starý Hrobčický skoupil obligace na Vrbův statek a řekl Vrbovi, že musí podepsat obligaci novou – přímo jemu – a že pokud do tří měsíců nezaplatí, vyžene ho. Vrba se rozhodl, že ze zbytku peněz, které má uloženy ve Vodňanech, se s rodinou (má ženu a vnuka) vystěhují do Ameriky. Do toho ale přichází mladý Hrobčický, který mu poskytne půjčku na zaplacení obligace a vystavění nového statku. Hrdý Vrba odmítá. Když mu ale mladý Hrobčický sdělí, že je otcem jeho vnuka, začne Vrba šíleně vyvádět a rvát na něj, že to byl on, kvůli komu jeho dcera zemřela. Popadne sekeru a pokusí se ho zabít, to se mu ale nepodaří. Poté odejde s místním farářem do lesa, aby se uklidnil. K osamocené Vrbově ženě přijde Marie, snoubenka mladého Hrobčického a z pláče a stenů Vrbové pozná, že se něco děje. Vrbová stále opakuje něco o jakémsi tajemství. V tu chvíli přijde Josífek, Vrbův vnuk a prozíravá Marie pochopí pravdu. Později Vrba jde na zámek podepsat novou kvitanci. Je stále rozhodnutý odjet do Ameriky. Pan farář s mladým Hrobčických ho ale nakonec přemluví a on peníze přijme. Poté přijde starý baron a při podepisování nové kvitance se ostře pohádá s Vrbou. Farář se omylem prořekne a baron pozná, že něco ví. Mladý Hrobčický si už kvůli své nevěstě chce zachovat čest a ke všemu se otci přizná. V samém závěru přichází Marie a vrací svému muži onen pohár, který jako rodinný klenot rodina Hrobčických již skoro čtyři sta let opatrovala. Marie ho totiž od překupníka vykoupila a nyní ho jako svatební dar darovala svému nastávajícímu muži, kterému již nadobro odpustila jeho mladistvý prohřešek.

¹²¹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Sto let českého divadla v Plzni : 1865 – 1965*. 1. vyd. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1965. Str. 212.

¹²² STROUPEŽNICKÝ, Ladislav. *Václav Hrobčický z Hrobčic : drama o třech dějstvích*. 2. vyd. V Praze : F. Šimáček, 1897. [Str. 8.]

Ve *Václavu Hrobčickém z Hrobčic* se neprojevuje ani tak národnostní jako spíše mezitřídní tematika. Starý Hrobčický je až úzkostlivě hrdý aristokrat, který nesnese nové poměry, které ho staví na stejnou roveň se „sprostým“ sedlákem. Sedlák Vrba je ovšem také hrdý až příliš, navíc se nedokáže ovládat a každou chvíli hrozí, že ve vzteku provede nějakou šílenost. Celá tato nenávist mezi (bývalým) pánem a sedlákem vznikla ještě před rokem 1848, kdy nechal Hrobčický vysázet Vrbovi několik ran za to, že předčítal sousedům ukázky z Komenského knihy *Labyrint světa a Ráj srdce*. Od té doby se oba nesnášeli a dělali si různé naschvály. Povaha starého barona Hrobčického dobře vystihuje to, co řekl nastávající manželce svého syna: „*Krásná paní sousedko, já zrušení poddanství nikdy neuznal. A nikdy neuznám tu křivdu, která se stala nám vrchnostem a stavům tohoto království a která v záhubu uvádí celý stát. Zrušením poddanství roznícena byla svévole lidu a zničena autorita státu, kterou jsme zde v lidu zosobňovali my stavové.*“¹²³

Poznámka: Plzeňské divadlo v této době uvádělo velký počet nových premiér v každém roce (oproti dnešnímu stavu). Bylo uvedeno více her, které by se sem daly ještě zařadit, avšak pro velký rozsah své práce jsem musel vybírat jen ty skutečně reprezentativní. Pro další zájem bych doporučil ještě tyto hry, které plzeňské divadlo uvedlo:

- *Mravenci*, Josef Jiří Kolár (původní název hry byl *Číslo 76*): 76 pražských měšťanů píše dopis generálu Windischgrätzovi, aby zavedl pořádek. Otázka udavačství Čechů.
- *Majestát krále Rudolfa II.*, Josef Svátek: Dramatizace románu. Román obsahuje dvě linie – vydání Majestátu Rudolfem II. (náboženská otázka) a soukromá linie šlechtice, který při cestě za mocí nechá zabít bratra. Román se odehrává v XVI. a XVII. století.
- *Obležení Prahy od Švédů*, Josef Kajetán Tyl: Jedná se o Tylovu hru s celým názvem *Měšťané a studenti aneb Oblehnutí Prahy od Švédů*. Hra nás přivádí na samý závěr Třicetileté války do roku 1648.
- *Petr Vok z Rožmberka*, František Adolf Šubert: Dramatické zpracování osudů slavného českého šlechtice a posledního Rožmberka.
- *Probuzenci aneb Selské povstání roku 1742*, František Adolf Šubert: Týká se selského povstání Jemeljana Pugačova.

¹²³ STROUPEŽNICKÝ, Ladislav. *Václav Hrobčický z Hrobčic : drama o třech dějstvích*. 2. vyd. V Praze : F. Šimáček, 1897. Str. 23.

- *Syn člověka*, František Věnceslav Jeřábek: Autor zde řeší vztah k vlasti, víře a vlasti člověka žijícího za sedmileté války. Hlavní hrdina přemýšlí, jestli má v pruské okupaci vidět ohrožení národa, kdy Prusové pouze rozšiřují svou moc, anebo naopak osvobození od habsburského područí. Nakonec volí Habsburky a Prusové jsou pro něj agresivními okupanty. (Hra byla v plzeňském divadle uvedena třikrát, ale pokaždé s trochu jiným názvem.)

VRCHOLÍCÍ EMANCIPACE (1890 - 1914)

Na Valdštejnské šachtě, Ladislav Stroupežnický, drama o třech dějstvích (2)

Premiéra v plzeňském divadle: 29. 5. 1893 ¹²⁴

Stroupežnického sociální drama *Na valdštejnské šachtě* nás přivádí do městečka Jílovice při úpatí Krkonoš mezi havíře. Děj se odehrává roku 1890 a začíná v bytě Jiřího Stefanidese, gymnasijního profesora dějepisu na odpočinku. Právě jemu, na stará kolena podnikateli v důlní oblasti, přichází důlní inženýr Patera sdělit, že by se mohly prokopat dvě nové šachty v dole a že za ním přijde Dlabal, nepřítel oblíbený lichvář a dohazovač. Stefanides vzpomíná kardinála Harracha, který v 17. století založil významné sklárny, které stále živí mnoho lidu. Sám Stefanides začal podnikat v oblasti rud poté, co viděl bídu místního lidu. Starý profesor všem ukazuje listinu, kterou sepsal jeho předek a která říká, že v okolí je množství rudy, kterou objevil Albrecht z Valdštejna. Ovšem Valdštejnovy doly zpustly poté, co byl zavražděn. Stefanides se tedy rozhodl na Valdštejnovy doly navázat: Stefanidova neteř Tekla, která od smrti svého otce bydlí se strýcem, však jeho záměr s dolováním neschvaluje, neboť byla určena dědičkou, a bojí se, že by o peníze po tetě Juditě mohla přijít. Svým pánovitým a urážlivým chováním to dává všem, zejména Paterovi, najevo. Stefanides je však muž vstřícný, a když jej havíři přijdou žádat o zálohu, aby mohly splatit dluhy u lichváře Dlabala, s radostí jim vyjde vstříc. Po nich přichází Dlabal a radí Stefanidovi, že by měl koupit parní stroj a nechat postavit kantýnu – to proto, aby dělníci všechny peníze, které vydělají, hned v ní nechali. Stefanides je Dlabalem znechucen a říká mu, že jemu je první věcí humanita. Dlabal svým vychloubačným sebevědomým stylem se nabídne Stefanidovi za společníka, že by do podniku vložil 50 000 zlatých. Stefanidova neteř Tekla se chová velmi pánovitě, což není příjemné nikomu a navíc přichází zpráva, že měděná žíla byla ztracena. Stefanides si uvědomuje, že již nemá skoro žádné peníze. Když to Tekla zjistí, začne

¹²⁴ KOLEKTIV AUTORŮ. *Sto let českého divadla v Plzni : 1865 – 1965*. 1. vyd. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1965. Str. 213.

se bát o svůj dědický podíl po tetě a koketuje s Paterou, aby si tak zajistila, že nebude po starém profesorovi chtít tetiny peníze. Stefanides je tedy donucen přistoupit na holport s Dlabalem. Mezitím se ale vzbouřili havíři. Dlabal je spekulant a navíc se o ztrátě rudy již dozvěděl, takže profesorův návrh odmítl. Tekla mezitím urazila svou tetu, když se jí se strachem zeptala, co by se stalo, kdyby strýc bez jejího vědomí použil její peníze. Jenže Stefanides sám v sobě povolí a oněch 30 000, které má v rakouských státních úpisech, použije a půjčí si na ně od Dlabala 20 000. Mezitím se u Stefanida doma sejdou havíři a dělají hluk. Stefanides dá Paterovi 5 000 a havířům řekne, že se dál pracuje.

Třetí jednání se odehrává necelé tři měsíce poté. Dlabal přichází za Juditou a Teklou, že našel pro mladou dívku ideální zaopatření – statek v ceně 35 000. Judita je nadšena a chce ho koupit. Stefanides nedokáže přiznat, že peníze použil, a také souhlasí. Svěří se příteli Sobotovi a ten nechce věřit vlastním uším. Stefanides ukáže Sobotovi revolver, kterým se chce zastřelit. Sobota se mu to snaží vymluvit a říká mu, že byl vychován jako křesťan. Na to Stefanides říká: „*Dospěl jsem k přesvědčení, že všechny víry a nauky jsou opravdu jen něčím naučeným, jen přijatým návykem a nikoliv vlastní podstatou duševního života člověka. Za to však cítím, že dřímá v člověku jedna mohutná síla všelidská, která v hrozných okamžicích děsnou svojí mocí tak prolamuje všechny víry, zásady, nauky i theorie, že domáhá se vlády nad nimi – a že ne neuprosně spěje k svému vítězství!... (Skroušen.) Jest to síla – zoufalství!*“¹²⁵ Sobotovi se nakonec podaří Stefanida přemluvit, aby se nezabíjel. Stefanides se sestře přizná, ale během hovoru se psychicky zhroutl a zblázní se. Judita je nešťastná a vykáže Teklu do Prahy, protože pochopí, že vždycky jednala jen z vypočítavosti. V tom přiběhl Patera a s radostí na všechny křičel, že objevili obrovské množství velice kvalitní rudy. V tom si všiml profesora, který je netečný a mumlá hlouposti. Začne si okamžitě vyčítat, že nepřišel o hodinu dříve: „*Já hloupý, já slepý, já blbý! To jsem zavinil já! Já! (K Juditě.) Ale já chtěl přijít až s celou jistotou. (Tluče se pěstěma do hlavy.) Pukni, pukni ty hlavno přemoudřelá, blbá!*“¹²⁶ Starý profesor se již ze svého šílenství neprobral a právní úkony za něj převzala Judita. Dlabalem nabídnutý statek pro Teklu odmítla koupit a chladná dívka musela opustit jejich dům. Sobota i Patera Juditě slíbili, že jí nadále budou nápomocni při vedení dolů.

Při prvním seznámení se Stroupežnického hrou *Na Valdštejnské šachtě* by se mohlo zdát, že se bude týkat vykořisťování havířů. Jenže opak je pravdou. Havíři žijící v horách mají

¹²⁵ STROUPEŽNICKÝ, Ladislav. *Na Valdštejnské šachtě : drama o třech dějstvích*. V Praze : F. Šimáček, 1893. Str. 134.

¹²⁶ STROUPEŽNICKÝ, Ladislav. *Na Valdštejnské šachtě : drama o třech dějstvích*. V Praze : F. Šimáček, 1893. Str. 159.

sice velice krušný život, kolikrát nemají co jíst, ale šachta je pro ně vyhlídkou lepší budoucnosti. Nikdo je nevykořisťuje, přestože jsou tací, kteří zneužívají jejich špatné situace a půjčují jim na vysoký úrok (Dlabal). Celá hra zpracovává velmi závažné téma dosti originálním způsobem. Mám-li vyjádřit vlastní názor na tuto hru, řekl bych „další stroupežničina“. Stroupežnický se nebál psát osobitým způsobem a ve své havířské hře skutečně popsal tvrdou realitu. Na jedné straně havíře, jejichž role ve hře je naprosto nevýznamná, na straně druhé úpadek hodnot a idejí (Stefanides), které vedou až k touze zemřít, a konečně na straně třetí chladné a vypočítavé charaktery (Tekla, Dlabal). Nakonec to je ale stejně Tekla, která vystupuje z celé hry jako vypočítavý démon a ne Dlabal, který je alespoň schopen přetvářky a nejedná vždycky zle. Jediní dva lidé, kteří včas prokoukli Teklu, byli Patera a Dlabal. Paterovi působí obtíže jednat s Teklou, protože sám není arogantní (a takové lidi rád nemá), Dlabal na ni naopak hledí s úsměvem a lituje, že je již starý.

Dokonalé psychologické prokreslení postav, spád děje, zajímavé téma – to vše činí z této hry jednu z nejlepších her Ladislava Stroupežnického. Jako už jinde i zde musím podotknout, že je velkou škodou pro česká divadla, že častěji neoprašují českou klasiku z 19. století. Možná by takovéto oprašování mohlo pomoci s problémem, se kterým se současná česká divadla potýkají – s nudou a neaktuálností. Současná moderní režie za každou cenu dělá moderní pojetí, ale tím (jakékoliv) hře nepřidává na aktuálnosti. Při své práci jsem zjistil, že máloco ze současného divadelního repertoáru (nejen plzeňského) je tak aktuální, jako právě hry Ladislava Stroupežnického.

Bratři, historické drama o pěti jednáních, Jaroslav Vrchlický (1)

Premiéra v plzeňském divadle: 16. 1. 1894 ¹²⁷

Druhý díl Vrchlického *České trilogie* nás přivádí do doby svatého Václava a jeho bratra Boleslava. Václav je již českým knížetem a jeho bratr Boleslav vládne na svém údělu v Pšovanech.

První jednání začíná na Vyšehradě. Palhoj, cudař měst Pražských, komentuje nový sněm. Jindřich Ptáčník totiž vyslal ke knížeti Václavovi mírové poselství. Palhoj říká Drahomíře, že Václav toto poselství přijme, což se jí nelíbí. Václavův plán se nelíbí ani zlickému knížeti Radslavovi, který se snaží mladého knížete získat pro svou věc. I Drahomíra se snažila působit na syna. S Václavem nic nepohne a sněm jeho návrh přijímá. Z lovu se

¹²⁷ KOLEKTIV AUTORŮ. *Sto let českého divadla v Plzni : 1865 – 1965*. 1. vyd. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1965. Str. 213.

vrací Boleslav a cítí se špatně z bratrovy politiky. „*Jsme prodáni za voly, za stříbro?*“¹²⁸ ptá se své matky. Mezitím se venku srotil lid a začal reptat proti německým poslům. Mistivoj sděluje knížeti, že jeden posel byl zabit a jeho hlava naražena na kůl a druhý těžce raněn. Viděl prý Palhoje a Boleslava, jak podporovali agresivní dav. Václav nevěří, že by s tím Boleslav měl něco společné, naopak svaluje vinu na matku.

Další děj se přesouvá na lesní mýtinu na labském pobřeží poblíž Pšován. Boleslav s pomocí svých věrných kuje pikle proti Václavovi. Nakonec Boleslav přinutí lechy, aby ho uznali jako svého vládce. Všichni páni tak učinili, odevzdali své meče a pokorně vstoupili do hradu. Za Boleslavem přijíždí Drahomíra. Sděluje svému synovi, že za chvíli přijede Radslav Zlický, který vymyslel plán. Mezitím v noci přijíždí Václav, který slyšel, že prý shořel jakýsi blízký dvorec. Ráno se před Boleslavovým hradem shromáždí Václavovo vojsko a žádá, aby šel ven ten, kdo má s knížetem spor. Ven chce jít Boleslav, v tom mu však zabraňuje matka. Nakonec se vydá Radslav. Ten se dá s Václavem v boj, ale nakonec před ním klekne na kolena, sejme přilbu a vzdá se mu. Zdrcený Radslav poté přichází k Boleslavovi a Drahomíře a proklíná sám sebe:

*„Mne nechte odejít – chci zapomněn
smrt' čekat v hradě svém, buď s vámi zdar!
Já odcházím, jsem zdrcen. – S bohem vám!“¹²⁹*

Václav se tedy pro tuto chvíli stává pánem situace. Později všechny sezve na hostinu a chce se usmířit. Přemítá a modlí se. Drahomíra však pozná temné myšlenky svého syna Boleslava a snaží se mu zabránit v bratrovraždě. Jsou to však Boleslavovy muži Hněvsa a Česta, kteří knížete zabijí.

Závěrečné jednání začíná ve vojenském táboře naproti Novému hradu na Pšovanech. Palhoj komentuje odchod vojska německého krále Otty, které neúspěšně hrad obléhalo. Všichni – Boleslav, Drahomíra i Palhoj – oslavují vítězství nad Ottou. Drahomíra je hrdá na svého Boleslava, přesto však odchází do ústraní. Boleslav však cítí vnitřní neklid:

*„Já nemohu se nikdy smířit s ním,
byť on se smířil, já jsem nesmířen,
já s mrtvým boj vést musím napořád,
já svatého bych s jeho stolce strh',
byť za to věčná muka trestem mým!“¹³⁰*

¹²⁸ VRCHLICKÝ, Jaroslav. *Bratři : historické drama o pěti jednáních*. V Praze : F. Šimáček, 1889. Str. 25.

¹²⁹ Tamtéž. Str. 113.

¹³⁰ VRCHLICKÝ, Jaroslav. *Bratři : historické drama o pěti jednáních*. V Praze : F. Šimáček, 1889. Str. 164.

Václavovo tělo bylo odvezeno do Prahy. Před hradem se srotil dav, který ho uctívá. Boleslav proto nařídil Palhojovi, aby mu přivedl jejich vůdce – jistého mnicha. Oním mnichem však není nikdo jiný nežli Radslav, bývalý kníže zlický. Radslav říká Boleslavovi, že Václav mu chtěl předat vládu. Boleslav si uvědomí svou vinu. Odepne si meč a sundá přilbu.

Vrchlického druhý díl *České trilogie* rozhodně není o nic méně kvalitní, než předchozí díl. Oba bratři již dorostli v opravdové muže a prohloubil se mezi nimi vzájemný spor. Avšak ke škodě celého příběhu musím podotknout, že Vrchlický v *Bratřích* opustil tendenci, kterou sledoval v *Drahomíře*. Postava Václava je až příliš zidealizována a postrádá jakoukoliv špatnou vlastnost. Vrchlický z něj dělá skutečného světce, který se chce vzdát vlády a odejít do kláštera. Naproti tomu postava Boleslava zvláště v poslední třetině hry získává až démonické rysy. Vrchlický do své hry vůbec nezpracoval myšlenku, jak moc historický Boleslav I. pozvedl České knížectví, naopak z něj udělal výčitkami svědomí trpícího chudáka. To je podle mého názoru hře na škodu. Samozřejmě musíme brát v potaz dobu, ve které Vrchlický tvořil. Jistě si nemohl dovolit jiný pohled na nejslavnější českou bratrovraždu, přesto však přílišná demonizace Boleslava nepřidává jeho dílu na zajímavosti. Jako u jiných historických her ani zde nemůžeme čekat přílišnou věrnost historické pravdě. Přesto však musí být řečeno, ne-li v dílech samotných, tak aspoň v dílech o nich pojednávajících, že historický Boleslav, ač bratrovrah, byl prvním velkým českým knížetem. První ražené peníze, hradská soustava, dostatečná výbojnost a příprava pro založení prvního českého biskupství toho budiž nejzřejmějším dokladem.

Ve hře se objevuje ještě jedna zajímavá myšlenka. Drahomíra přichází s myšlenkou „...v strom jeden spojit větve Slovansta...“.¹³¹ Vrchlický tak do úst nejslavnější české vražedkyně vložil v 19. století značně populární všeslovanskou myšlenku.

Neklan, Julius Zeyer

Premiéra: 21. 3. 1902¹³²

Téma této hry, totiž Lucká válka, bylo zpracováno již dříve J. K. Tylem (hra *Čestmír*). Zeyer téma ještě více zmytologizoval a vytvořil dílo psané v silném nacionálním duchu. Ovšem celou hrou, která vypráví příběh silného národního vůdce, se jako červená nit vine otázka panovnické odpovědnosti vůči národu. Na druhou stranu ale není zdůrazňováno češství

¹³¹ Tamtéž. Str. 90.

¹³² KOLEKTIV AUTORŮ. *Sto let českého divadla v Plzni : 1865 – 1965*. 1. vyd. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1965. Str. 216.

jako takové, ale obecný nacionalismus. Osobně míním, že kdyby tuto hru napsal Němec, Rus, či Polák, měla by na své posluchačstvo stejný účinek. Důležitý je vztah velkého, silného a dobrého panovníka vůči jakémukoliv národu.

Strakonický dudák, národní pohádka ve třech jednáních, Josef Kajetán Tyl (8)

Premiéra v plzeňském divadle: 28. 9. 1902 ¹³³

Tylův *Strakonický dudák* vypráví příběh Švandy, který se chce oženit s Dorotkou, kterou miluje. Tomu ale nepřeje Dorotčin otec Trnka, kvůli Švandově chudobě. Švanda proto odejde do ciziny a slíbí Dorotce, že se brzy vrátí. Usne ale na louce, kde se ho ujmuou lesní panny. Jednou z nich je polednice Rosava – Švandova matka. Rosava vdechne jeho dudám kouzlo, aby krásně hrály. Panovnice nad lesními pannami Lesana dovolí Rosavě, aby svého syna doprovázela, avšak s podmínkou, že se Švanda nedozví, že je jeho matka. Švanda hraje na dudy a všichni jsou z jeho hry unešeni. Má obrovské úspěchy, čehož využije Vocilka, který mu začne dělat jakéhosi pomocníka. Vocilkovi nejde o dobro věci, ale o vlastní prospěch.

Švanda se dostává ke smutné princezně Zulice, kterou svou hrou obveselí. Princezna si ho chce vzít a Švanda úplně zapomíná na milovanou Dorotku. Dorotka se však mezitím s kamarádem Kalafunou vypraví Švandu hledat. Přijdou na hrad, kde má právě proběhnout svatba. Strážce je vyvedou ven. Do toho přijíždí princ Alamir, se kterým byla princezna Zulika dříve zasnoubená, a nechá Švandu zavřít do vězení. Tam Švanda zpytuje své svědomí.

Švandovi se ve vězení zjeví Rosava, řekne mu, že je jeho matkou, a proto jí královna víl uvrhne mezi divé ženy. Rosava pomůže svému synovi utéct a Švanda se vrací za Dorotkou. Ta ho sice již nechce vidět, ale když jí Rosava řekne, že jí hrozí nebezpečí, rozhodne se mu pomoci. Podvodník Vocilka chce mezitím Švandovi ukrást jeho kouzelné dudy. Švanda hraje na reji divých žen, je ale od kouzel osvobozen milující Dorotkou, které Švanda slibuje polepšení. I královna víl odpouští Rosavě:

*„Blaze tobě, děvo milující,
Nad zlou mocí spasně vítězí.
Rosavo, tys na milost zas vzata –
(Rosava promění se v polednici.)
Jsemť láskou věrné děvy jata.
Pečuj o syna dál péčí matky –
Pomohu, by rostly jeho statky,*

¹³³ Tamtéž. Str. 216.

*A kdy volno po zemi ti kráčet,
Můžeš k němu vždy své kroky stáčet!*¹³⁴

Ve *Strakonickém dudákovi* vyniká krásná vlastenecká myšlenka srovnávající vlast a cizinu. Švanda poznává, že udělal velikou chybu, protože kvůli své cestě do ciziny málem přišel o milovanou Dorotku. Hra je v pravdě vlastenecká, čemuž pohádkový ráz neškodí, ba právě naopak.

Jiříkovo vidění, Josef Kajetán Tyl

Nová premiéra: 25. 11. 1902¹³⁵

Pražský žid, Josef Jiří Kolár

Nová premiéra: 1. 2. 1903¹³⁶

Naši furianti, Ladislav Stroupežnický

Nová premiéra: 26. 2. 1903¹³⁷

Noc na Karlštejně, Jaroslav Vrchlický

Nová premiéra: 13. 5. 1903¹³⁸

Jan Hus, Josef Kajetán Tyl

Nová premiéra: 5. 7. 1903¹³⁹

Jan Žižka, Alois Jirásek (1)

Premiéra v plzeňském divadle: 13. 9. 1903¹⁴⁰

Jiráskovo celkem rozsáhlé a složité drama *Jan Žižka* nás přivádí do časů husitských válek. Děj začíná na brněnském hradě v listopadu roku 1421 a končí v Žižkově stanu v ležení u Libně roku 1424. Osobně nepovažuji za důležité tuto Jiráskovu hru detailně zpracovávat,

¹³⁴ TYL, Josef Kajetán. *Strakonický dudák : národní báchorka se zpěvy ve třech jednáních*. V Praze : Jarosl. Pospíšil, 1858. Str. 83.

¹³⁵ KOLEKTIV AUTORŮ. *Sto let českého divadla v Plzni : 1865 – 1965*. 1. vyd. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1965. Str. 216.

¹³⁶ Tamtéž. Str. 217.

¹³⁷ Tamtéž. Str. 217.

¹³⁸ Tamtéž. Str. 217.

¹³⁹ Tamtéž. Str. 217.

¹⁴⁰ KOLEKTIV AUTORŮ. *Sto let českého divadla v Plzni : 1865 – 1965*. 1. vyd. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1965. Str. 217.

není ničím zvlášť zajímavá, navíc téma husitských válek bylo v dobových divadlech oblíbené a časté. Jen chci uvést, že hra kupodivu nekončí Žižkovou smrtí. Žižka pouze na konci hry vydává rozkaz vydat se směrem na Moravu přes Příbyslav. Druhou zajímavostí je také fakt, že Jirásek do své hry (stejně jako Josef Jiří Kolár v *Žižkově smrti*) uvedl postavu Žižkovy dcery. U Jiráska se jmenuje Kateřina, u Kolára Cidlina. Jiráskova hra nepřináší vůbec nic nového ani zajímavého, pouze se drží dobových schémat, která nikterak nepřekračuje.

Záhuba rodu Přemyslovců, tragédie ve čtyřech jednáních, Ferdinand Břetislav Mikovec

(1)

Premiéra v plzeňském divadle: 30. 11. 1903 ¹⁴¹

Mikovcova tragédie *Záhuba rodu Přemyslovců* (v originále *Záhuba rodu Přemyslovského*) nás přivádí do roku 1306. První, druhé a třetí jednání se odehrává v Praze, čtvrté v Olomouci. Svým obsahem i stylem si zaslouží detailnější zpracování.

První jednání začíná na Vyšehradě. Králova sestra Anna se vdává za korutanského a tyrolského vévodu Jindřicha. Královský komorník Miroš o tom vypráví chrudimskému sedláku Vojtěchovi. Také diskutují o králově plánovaném tažení do Polska, které se chce odtrhnout od české koruny. Oba muži vidí Jindřicha Korutanského v dobrém světle a zvláště Vojtěch si ho chválí: „*Krásný pán, onen Jindřich Korutanský! jak by ho vyloupnul! Jak mu k dlouhým rusým kadeřím sluší ta čapka s bílým chocholem.*“¹⁴² Chvíli poté začne vyzvánět umíráček. Zemřel totiž Tasilo Weissenburg, králův důvěrník. Hradní okamžitě zakazuje další vyzvánění umíráčku, nechce, aby to král tak rychle zjistil. Později na scénu přichází král Václav. Z rozkazu opata Kunráda Zbraslavského znovu zazní umíráček a král se dozvídá o Tasilově smrti. Rytíř Smil z Ronova říká králi, že míval v horečce vidiny, jako kdyby prorokoval. Král se ptá svého panoše Zdeňka Buzovice, který byl přítomen Tasilovi smrti, co přesně se stalo. Zdeněk králi sdělil jednu vidinu, kterou si zapamatoval: „*Přemyslovců hvězda bledne, hvězda Vršovců zableskne – běda! – obě se potápějí v černé noci a peklo se směje!*“¹⁴³ Hrdý přemyslovský král však „... *šílené řeči zimničného...*“¹⁴⁴ nebere vážně. Poté přichází zemský sudí Sezima, aby králi řekl o případu pána z Borotínu Rastislavovi, který svého správce Božepora nechal oslepit a poté vyštvat z hradu fenami. Duryňský rytíř a králův

¹⁴¹ Tamtéž. Str. 217.

¹⁴² MIKOVEC, Ferdinand Břetislav. *Záhuba rodu Přemyslovského : tragédie ve čtyřech jednáních*. Praha : Jaroslav Pospíšil, 1851. Str. 8.

¹⁴³ MIKOVEC, Ferdinand Břetislav. *Záhuba rodu Přemyslovského : tragédie ve čtyřech jednáních*. Praha : Jaroslav Pospíšil, 1851. Str. 14.

¹⁴⁴ Tamtéž. Str. 15.

důvěrník Kunrád Pottenštein žádá, aby byl ukrutník s'at. Komendor johanitského řádu Bavor Strakonický žádá krále, aby se neukvapoval, ten však dá Pottenšteinovi za pravdu, když říká: „*Zde nelze milostivým býti. Život mu ale daruji. Což náleží bídíkovi kromě života? – Necht' žije jiným k výstraze. Stojí psáno: zub za zub, oko za oko. Takýť můj soud: Borotín budiž oslepen a co žebrák z hradu vyštván, jak to Božeporovi učinil; statky jeho ke koruně připadnou, a Božepor dostane za náhradu dvorec, nad nímž co správce vládnul, pro sebe i své potomky.*“¹⁴⁵ Také je řešena žaloba pražských Židů na mnohé české pány a rytíře, kteří jsou jim dlužní, ale své dluhy neplatí. Smilu z Ronova a Bavorovi se to nelíbí a na pražské Židy nadávají. Král Václav jim však dá za pravdu a nařídí přísnou exekuci. Na závěr Sezima seznamuje krále s vypoobením kovového náhrobku pro jeho otce a s prací na malbách na Zbraslavi. Poté odchází. Král mezitím dostal list z Říma, kterým je mu povolen rozvod s Violou Těšínskou. Václav královnu nemá rád a chce se oženit s dívkou, která ho bude mít ráda kvůli němu a ne kvůli koruně. A přesně takovou již našel. Prosí Pottenšteina, aby ho k ní doprovodil. Ten se však omlouvá, protože také jede kvůli svatbě za svou dívkou. Oba muži odchází. Bavor a Smil z Ronova poté diskutují nad královými rozhodnutími a ani jednomu se vůbec nelíbí. Pánové vzpomínají Tasilových vidin.

Následuje proměna odehrávající se v prosté světnici u Přecha z Koldic. Dívka Jarmila se baví se svým milým, o kterém netuší, že je král. Václav má nedobrou předtuchu:

*„Damoklesův meč mi visí nad hlavou –
Nevidím ho sic, však přece s výše
Hrozí mi svým zkázyplným bodem.*“¹⁴⁶

Mezitím se Jarmilin otec Přech z Koldic, dobrodružný rytíř z Polska, domlouvá s Pottenšteinem o své dceři. Chce, aby se s ní rytíř oženil, přestože ví, že si již vyvolila milence. Pottenštein tuší, že jde o krále, ale rozhodne se Jarmilu získat. Krále pozdraví jak se sluší a patří a hned se omluví a odchází. Jarmila tak zjišťuje, kdo Václav doopravdy je a neví, co má dělat. Ten však mladé dívce slibuje lásku a za vzor jí dává Boženu, Oldřichovu ženu a Břetislavovu matku. Přichází Přech a slyší poslední slova své dcery, ve kterých vytýká Václavovi, že je s jinou již zasnouben. Václav mu však ukazuje pergamen z Říma. Přech však tasí meč a vrhá se na krále. Vzápětí si uvědomuje šílenost svého činu a meč přelamuje vejpůl. Bojuje sám se sebou. Naléhá na krále, aby prchnul. Václav nechápe jeho pocity a je jimy

¹⁴⁵ Tamtéž. Str. 16.

¹⁴⁶ Tamtéž. Str. 21.

pobouřen. Přech se přemůže a řekne králi: „*Prchni! podruhé můj práh živ neopustíš – neboť – věz to, Přemyslovče! jsi v bytu posledního Vršovce!*“¹⁴⁷

Druhé jednání začíná tam, kde první skončilo. Hynek z Dubé a Kunrád Zbraslavský přichází jako vyslanci krále Václava. Když čekají na Přecha, vzpomínají Tasilových vizí a Kunrád se děsí toho, co bude následovat. Když Přech přijde, čeká, že bude popraven. Ale Kunrád mu zvěstuje, že král chce zahladit veškerou nenávist mezi Přemyslovci a Vršovci. Chce z Přecha udělat prvního muže hned po králi v celém království a jako zástavu smíru žádá jeho dceru. Tu však Přech nechce vydat. Přestože se ho snažila přesvědčit i samotná Jarmila, nepovolil. Přech totiž složil přísahu pomsty na hlavu svého otce. Přesto však neví, co má dělat: „*A přece ho musím zničit! – Zničit milánka dcery své? – ne, nemohu – nesmím. Ó stará lebko! láska k tomuto kousku země, láska k dítěti by měla být skaliskem, na kterémž by se ztroskotala tvoje přísaha? – Aj, nemohu ho zavraždit, slábne peruť bohyně pomsty! – Nemohu – nesmím!*“¹⁴⁸

Následuje proměna. Je večer a děj se odehrává v besídce před krčmou u Zeleného vola. Několik mužů nadává na místní pivo, ve kterém by podle slov ševce Crhy neplavala ani žába. V převleku přichází Pottenstein a dává hospodskému peníze, aby ho nechal na pokoji. Nechce totiž nic k jídlu ani pití a má zde domluvenou schůzku s poběhlíkem Walterem. Kvůli podvodné hře v kostky se strhla rvačka. V té chvíli přichází Václav a Zdeněk – oba převlečení za žoldnéře. Václav všechny rváče zkrotí. Poběhlíci Berthold a Walter si zatím cosi (německy) domluvili. Rozmluvu zaslechl Václav a rozhodl se jim jejich počínání překazit a pustil se se Zdeňkem za nimi.

Po následující proměně se děj posunul do tmavé ulice před bytem Přecha z Koldic. Pottenstein, Walter, Kurt a Ulrich se pokusili unést Jarmilu, ale to se Václavovi a Zdeňkovi podařilo zhatit. Překvapený Přech okamžitě uvěřil, že ji chtěl unést Václav. Myslí, že tak učinil ze msty proti Vršovcům:

„Strašná budiž pomsta moje, Václave!

*Běda ti, žes poslední tu krůpěj,
Která pro tě vřela v nadrech mých,
Udusil tím podlým činem a tak
Pomstu roznít! Od této doby
Duše tvoje d'áblům propadla,*

¹⁴⁷ MIKOVEC, Ferdinand Břetislav. *Záhuba rodu Přemyslovského : tragedie ve čtyřech jednáních*. Praha : Jaroslav Pospíšil, 1851. Str. 24.

¹⁴⁸ Tamtéž. Str. 33.

*K nim ji poslat buď teď první krok můj!
Kdybch znal jen žilku v srdci svém,
V mozku nejmenší, nejtencí nerv,
Jenž by smilování ve mně ždál,
Milost pro zrádného Přemyslovce:
Nehtem bych jej vyrval z útroh svých,
Žhavou dýkou bych ho umořil.
Není krůpěje v mé krvi, aby
Nevolala k nebesům o pomstu.
Pomsta, kletba sval se na tvou hlavu,
Zrádný Václave, ty Přemyslovče!“¹⁴⁹*

Třetí jednání začíná v královské síni na Vyšehradě. Rytíři hodují s králem. Král posílá Řimka z Vopořan, hejtmana královských žoldnérů, aby našel muže s ranou na hlavě a přivedl mu ho. Přichází Pottenštein s přilbou na hlavě a ovázanou rukou. Vymýšlí si historku, že se mu splašila jeho nová klisna a on sletěl na zem. Také přichází rytíř Dalemil, který již řadu let píše svou kroniku. Dalemil říká králi, že právě dopsal činy jeho děda Svatopluka. Když přečte verše o rozkazu „... Vršovce všechny zbiti...“¹⁵⁰ král divoce vyskočí a rozčílí se. Nechce o Vršovcích nic slyšet. Prikazuje Dalemilovi, aby mu radši zahrál na taburet a harfu. Král mu za odměnu dává hrad Tejšov za léno pro něj i jeho vnuky. Také rozhodne, aby Borotínovy statky připadly Pottenšteinovi, což se nelíbí Bavorovi a dalším českým pánům. Pottenštein je pouhým manem míšeňského vévody a jeho erb nikdo z přítomných nikdy neviděl na veřejném turnaji. Václav ho přesto (a vlastně právě proto) okamžitě pasuje na rytíře. Při tom však spadne Pottenšteinovi helma z hlavy a Václavovi vše dojde. Zbanobí ho a nohou jej porazí. Bavor však říká králi, aby zadržel. Král ho totiž pasoval a tudíž nyní zhanobil českého rytíře, což nejde. To je však na Václava příliš: „*Dotud dospěla tedy pýcha a smělost vaše, nadutí pánové? Aj, nebezpečná to opovážlivost hrdé, zpanštilé šlechty. Střezte se, aby mne smělost neslýchaná jednou nerozkrasila; jinak pozdvihnu mravokárný meč ku svému a této země blahu, a jak ho tu vidíte mezi poháry tlouci, tak dovede i mezi vámi šlechtici, tak bude syčeti nad vašimi urozenými hlavami, zpučné plémě!*“¹⁵¹ Rozezlený král mečem svrhne číše s vínem

¹⁴⁹ MIKOVEC, Ferdinand Břetislav. *Záhuda rodu Přemyslovského : tragedie ve čtyřech jednáních*. Praha : Jaroslav Pospíšil, 1851. Str. 46.

¹⁵⁰ Tamtéž. Str. 51.

¹⁵¹ MIKOVEC, Ferdinand Břetislav. *Záhuda rodu Přemyslovského : tragedie ve čtyřech jednáních*. Praha : Jaroslav Pospíšil, 1851. Str. 55.

a odejde. Pottenštein slibuje králi pomstu a radí se s Bavorem a Smilem z Ronova, jak ji provést. Říká jim o posledním Vršovcovi Přechovi a odvede je k němu.

Následuje proměna, při které české vojsko táhne z předhradí ven – do Polska. Kunrád Zbraslavský a Jarmila se snaží krále od cesty odradit. Králova milá mu říká: „*Střez se, pane můj! Netáhni do Polska! Zůstaň u svých!*“¹⁵² Král se diví a dívka mu prozradí, že se shromáždění v domě jejího otce usneslo, že neopustí živý Olomouc. Smil z Ronova ji však přerušil a král si pomyslel, že je šílená. Naopak ještě král řekne, že se mezi svými cítí bezpečně a chce ode dneška spát bez tělesné stráže.

Čtvrté jednání začíná v postranní ulici v Olomouci. Přichází Přech z Koldic. Setkává se s Pottenšteinem. Poslední přichází Bavor. Vzadu za velkým křížem je skryta Jarmila převlečená za panoše. Bavor předtím opil stráže před královskou síní. Do vína jim totiž přidal makovou tekutinu, díky níž neví, která bije. O vykonání pomsty žádá Přech. Podle svých slov má na ní nejstarší právo. Pottenštein však chce smít hanbu na něm spáchanou a Bavor hnán ctižádostí chce také vraždit. Proto se dohodnou, že budou metat losem. Místní krčmář jim zapůjčí kostky, které rozhodnou. Všem třikrát za sebou padne sedmička. Pottenštein počtvrté házet nechce, vidí v tom znamení, že musejí krále nechat žít. Bavor říká, že všichni mají stejné právo ho zabít. Přech dá Pottenšteinovi katovský meč, kterým byl sklán Přechův děd Kochan Vršovec, komendoru Bavorovi dá sekeru, pod kterou zahynulo mnoho Vršovců v krvavý den na Petříně a sám si ponechá dýku, kterou rusovlasý Boleslav zavraždil svého zetě – Vršovce. Právě na tuto dýku, jak jim Přech vypravuje, přísahali Vršovci pomstu Přemyslovcům. Muži zašlapají své pochodně a vyrazí na cestu. Jarmila zavzlyká a Přech jí slyší. Žádá dceru, aby přísahala, že je nevyzradí, ona však odmítá. Otec na ní tak dlouho naléhá, až nakonec přísahá na památku své matky. Když muži odejdou, Jarmila sebere lahvičku s makovou tekutinou, kterou Bavor předtím zahodil a rychle odkvapí.

Po proměně hoduje král Václav v domě kapitulního děkana. Sedí s ním Hynek z Dubé, Protivín z Borovska, Dalemil, olomoucký kastelán a Ratibor z Kravař, posel vévody Mikuláše Opavského. Král se diví, proč mu vévoda Mikuláš posílá jen tisíc mužů. Ratibor mu vysvětluje, že ostatní mu mají krýt záda – to se králi nelíbí: „*Řekněte panu strýci, aby buď se všemi pluky svými k vojsku mému přirazil, neb raději zcela doma zůstal.*“¹⁵³ Poté král poslal všechny spát. Sám pro sebe si říká, jak v příštích dnech potrestá Lokýtku. V tom se k němu ale proplížila Jarmila, což krále těší. Nepozorovaně mu do číše nalije makovou tekutinu a dá

¹⁵² Tamtéž. Str. 62.

¹⁵³ MIKOVEC, Ferdinand Břetislav. *Záhuba rodu Přemyslovského : tragedie ve čtyřech jednáních*. Praha : Jaroslav Pospíšil, 1851. Str. 80.

mu pít. Po chvíli král upadl v hluboký spánek. Poté se Jarmila převleče do jeho šatů. V závěrečném výstupu vtrhnou vrazi ke králi a Přech jej dýkou probodne. Poté pozná, koho ve skutečnosti zabil. Pottenštein vtrhl do vedlejší místnosti a zabil krále. Hluk slyší Hynek z Dubé, který okamžitě přiběhne. Bavor mu říká: „*Co se přihodilo? – Král je zavražděn! – Hled'te tam a vraha se chopte.*“¹⁵⁴ V tom je vidět Kunrád z Pottenšteina, jak si otírá krvavý meč o plášť. K němu se okamžitě nahrnou rytíři a Pottenšteina doslova rozsekají. Celá hra končí slovy Dalemila, který přichází:

*„Ach Duryňku! zlý člověče!
Co jsi spáchal, nevěrníče?
Co ti ten milý jinoch byl učinil?
Snad to, že tě velmi dary dařil?
Proto-li bylo jej zabiti,
A takou zemi osířiti?
Snad tvému jazyku to přirozeno,
Že třetí kníže od vás v Čechách zhubeno?
O nevěrných bylo by tu více mluvit,
Ale Bohu poručíme je souditi.
Boží soud nalezne i tajného:
Však již jest odsoudil v jeho smrt vinného.
Ještě bude některé souditi!“*¹⁵⁵

Mikovcovo drama *Záhuba rodu Přemyslovců* poutavě zpracovává zavraždění Václava III. Král vystupuje jako silná osobnost udržující si svou výraznou autoritu před českou šlechtou. Ta proti němu vystupuje a chce se ho zbavit. Mikovec citlivě skloubil historii s vlastní fikcí. Jeho literární styl je pečlivý a svědčí o velkém uměleckém citu autora. Mikovec skutečně patřil mezi velké osobnosti své doby a velké vzdělance. Podle mého názoru by toto Mikovcovo dílo bez problému sneslo srovnání se světovými autory. Charaktery postav jsou dokonale psychologicky vykreslené a děj má značný spád. Z mého osobního hlediska není nic, co lze tomuto dramatu vytknout.

Zlatohlav a tvrdohlavá žena, Josef Kajetán Tyl (2)

Premiéra v plzeňském divadle: 6. 1. 1904¹⁵⁶

¹⁵⁴ Tamtéž. Str. 84.

¹⁵⁵ Tamtéž. Str. 84.

Josef Kajetán Tyl vypráví ve svém *Zlatohlavovi* příběh mlynářky Jahelkové, které před časem utekl manžel, a ona proto nevěří mužům. Do její dcery se zamiluje učitelský mládenec, který se snaží svou potencionální tchyni přesvědčit, že její dceru miluje a že to s ní myslí vážně, ale nepovede se mu to. Zlatohlav, pohádka postava na způsob Krakonoše, se rozhodne mladým pomoci. Zapálí Jahelkové mlýn, přesto *tvrdohlavá žena* nepovolí. Učitelský mládenec je přítomen, ochotně pomáhá, ale vše je marné. Později se Jahelková setkává se svým mužem, brusičem nožů. Manžel jí do očí vytkl, jak na něj kdysi bývala zlá a nespravedlivá, na což Jahelková mlčí. Nyní vyjde najevo, proč jí vlastně opustil. Jahelková se napraví, brusič se k ní vrátí do manželství a mladí se vezmou. Šťastný Zlatohlav jim vrátí mlýn ještě krásnější a bohatší, než byl před tím.

Příběhem prochází ještě jedna linie a to Tylova nelibost vůči Metternichovi. V hospodě vystupuje starý a chudý Žid Ezechiel. Sedláci jeho přítomnost nesou nelibě a obviňují ho z typických záležitostí tradičně připisovaných Židům (lichva apod.). Ezechiel jim dobrácky vysvětluje, že všichni jsme lidé a ne každý Žid je automaticky lichvář. Brusič, který zapíjí svobodu, se za starého Žida postaví, a zpívá píseň, kde zaznívají slova o „Větrníkovi“ – jasná narážka na knížete Metternicha.

Knížata, historické drama o šesti jednáních, Jaroslav Vrchlický (1)

Premiéra v plzeňském divadle: 16. 9. 1904 ¹⁵⁷

Závěrečná část *České trilogie* přivádí diváky/čtenáře do období dvou Boleslavů: Chrabrého (polského) a Ryšavého (českého). Vedle těchto dvou vladařů vystupuje ve hře celá řada dalších historických postav, např. bratři Jaromír a Oldřich, Křišťan (Strachkvas) ad. Hra se odehrává v letech 999 – 1003.

První jednání začíná na Vyšehradě roku 999. Stará kněžna Hema, manželka Boleslava II. Pobožného, přichází a má neurčitý pocit, že se brzy něco stane: „*Co jen se děje, Bože můj – tuším jen a nevím.*“¹⁵⁸ Přichází posel, aby zvěstoval zprávu z Davel o smrti knížete (údajně kvůli mrtvici). Po odchodu posla přijíždí nový host – Hemin syn Boleslav (III. Ryšavý). Mladý kníže však neprojevuje smutek nad skolem otce: „... *jen zbožné kníže byl můj otec, velký byl jen děd!*“¹⁵⁹ Boleslav svým mečem rozbije erb se svatováclavskou orlicí a místo něj nad knížecí stolec pověsí štít Boleslava I., svého děda. Přichází delegace v čele s biskupem

¹⁵⁶ KOLEKTIV AUTORŮ. *Sto let českého divadla v Plzni : 1865 – 1965*. 1. vyd. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1965. Str. 217.

¹⁵⁷ Tamtéž. Str. 218.

¹⁵⁸ VRCHLICKÝ, Jaroslav. *Česká trilogie : Drahomíra ; Bratři ; Knížata*. V Praze : Rodina, 1931. Str. 269.

¹⁵⁹ VRCHLICKÝ, Jaroslav. *Česká trilogie : Drahomíra ; Bratři ; Knížata*. V Praze : Rodina, 1931. Str. 275.

Thidagem. Biskup vykáže Boleslavovi jeho místo, ten se však nedá pokořit. Ostatní se hádají, zda podpořit biskupa nebo Boleslava. Přítomní Vršovci chtějí Boleslava, Slavníkovci zase žádají, aby promluvila kněžna Hema. Boleslav III. ve vzteku strhne příkrov z mrtvoly svého otce (kterou tam šlechtici přinesli) a vyzval tělo svého otce, aby mu dosvědčilo svou závěť odkazující stolec jemu. Hema a biskup se snaží Boleslava zastavit, ten se ale naopak obrací k davu a ptá se, kdo je s ním a kdo proti němu. Nikdo nemá odvalu cokoliv říci, až se nakonec ozve Křišťan (Strachkvas, syn Boleslava I.) a zvolá, že Boleslav má právo na stolec. Ostatní, když uvidí Křišťana, couvají před ním hrůzou. Považují ho za posedlého ďáblem a mají z něho strach. Křišťan nemá z ničeho úctu a každému říká, co mu slina na jazyk přinese. Poté přichází údělná knížata Jaromír a Oldřich, což Křišťan komentuje slovy: „*Ted' máš, národe, zde všecka knížata. A všichni mají psáno na čele, že jsou zdární potomci starého Kaina. Všem vládychtivost do srdce jest vryta, tam sedí, civí jako ropucha. Chce každý z nich vládnout, pravím každý, znám je, jsem z jejich krve. Každý chce vládnout; i kdyby to stálo smrt jeho bratra vlastního.*“¹⁶⁰ Křišťan svým třem synovcům předpovídá velký boj. Boleslav III. je podle něj horší svého děda, Jaromír není o nic lepší, protože je Přemyslovec a Oldřich příliš „načichl“ od Němců. Když Křišťan odešel, náčelník Vršovců Kochan znovu přikryl obličej zemřelého knížete a promluvil v prospěch Boleslava III. Všechny Přemyslovce žádá o smír, přesto sám k sobě prohodí několik vět, že kterých pozorný divák/čtenář pozná jeho pravé úmysly, které nejsou právě křišťálově čisté. Všichni provolají slávu mrtvému Boleslavovi a jeho synu. Kněžna nařizuje v zemi smutek po zemřelém.

Druhé jednání začíná ve stejné síni na Vyšehradě, v jaké začalo první. Uběhl již nějaký čas od smrti Boleslava II. a potvrzení jeho syna českým knížetem. Přichází německé a polské poselstvo. Kníže Boleslav III. povolává nejdříve to polské, pohrdá totiž vším německým. Tento krok si Němci vysvětlili jako urážku a vhodili své rukavice ke dveřím a odjeli. Kníže Boleslav III. se však pustí do sporu i s polskými posly a každého, kdo dá najevo nelibost, nechá odstranit nebo vyhnat (např. biskupa Thidaga). Poté přichází český posel z Krakova, aby sdělil knížeti, že Boleslav Chrabrý (ve hře stále zvaný Měšek) Krakov již dávno oblehl. Přichází ovšem další posel z Krakova, jehož zpráva je definitivní: Krakov padl. Hema se snaží zapůsobit na svého syna, to se jí ale nedaří. Vrací se Kochan se zajatým poselstvem a navrhuje knížeti, aby jim nechal srazit hlavy. Boleslav III. nechce. Kníže nakonec zakročí i proti svým nevlastním bratrům na radu Vršovce Kochana, který chce Přemyslovcům jen škodit. Nejdříve bratrům nařizuje kvůli usmíření mezi jednotlivými

¹⁶⁰ Tamtéž. Str. 286.

knížaty uspořádat hostinu a také kvůli usmíření s Vršovci. Jaromírovi se to ale nelíbí: „*To marné úsilí! Co sluje Vršovec, vždy bylo a bude odvěkým vrahem rodu našeho.*“¹⁶¹ Ani Oldřich nesouhlasí. Když bratři odchází, Oldřich omylem vrazí do přicházejícího Kochana. Ten přichází, aby se znovu a znovu vemlouval do Boleslavovy přízně. Oba muži se domluví, že Oldřich bude poslán do Polska a Jaromír vykleštěn. Kochan zná jistého Tůmu z Bykáně, který se naučil kastrovat v Uhrách a dělá to bez bolesti.

Boleslav mezitím provdá svou dceru Květu s Kochanovým synem Tistou. Kochan knížeti připomíná, co všechno pro něj udělal. Vzpomene také na vyvraždění Slavníkovců roku 995. Všichni se dozvídají, že kněžna Hema a Oldřich utekli ze země. Poté přichází podnapilý Jaromír. Běží za ním Oldřichův sluha, aby mu předal jakýsi důležitý list. Jaromír jej odmítne a usedá ke stolu. V té chvíli ještě netuší, že se mu tato chyba stane osudnou. Boleslav III. nařizuje Kochanovi, aby pořádně Jaromíra opil, aby mohl být proveden jejich plán. Jaromír je ale již dost opilý a vede nevhodné řeči. Boleslav mu vezme list, který mu do kapsy zastrčil Oldřichův posel, a posílá bratra spát. Později je zdálky slyšel Jaromírovo volání o pomoc, které však zaniklo ve svatební vřavě. Kochan poté čte s Boleslavem Oldřichův list, ve kterém bratr bratra varuje před nebezpečím. Oldřich píše, že jeho sluha byl zabit v lázních a on samotný musel utéci k Jindřichu Bavorovi.

V další části dramatu již ani Vršovci nemohou vystát „Ryšavce“ a kují proti němu pikle. Plán je jasný: Povolat Boleslava Chrabrého, kterého se bojí i sám německý Otta, aby v Čechách vše urovnal. Kochan vzpomíná Dúbravku, dceru Boleslava I., která byla jako nevěsta poslána do Polska a přes kterou se váže pokrevní příbuzenství s Boleslavem Chrabrým. Přesto nechtějí, aby Chrabrý uchvátil vládu pro sebe, proto se dohodli na Vladivoji, jeho mladším bratrovi. Kochan již pro Vladivoje nechal dávno poslat. Opět se ukazuje jako skvělý manipulátor a organizátor. Muži se domluví, že příštího dne všichni navštíví Vyšehrad a odzbrojí Ryšavce. V té chvíli však na Kochanův dvorec Boleslav III. vrhl. Strážný se mu snažil zabránit, ale kníže ho probodl. Ryšavec chce vidět svou dceru a vnuka. Také všechny obviňuje ze zrady. Přítomní ho chtějí zabít nebo aspoň zajmout, ale Kochan nesouhlasí: „*Přijde sem, k své dceři a k svému vnoučeti, pln důvěry a má být zaskočen jako rys v pasti, to není bohatýrské, přátelé.*“¹⁶² Pánové chtějí Boleslava zabít, chtějí počkat venku, ale Kochan se zachová jako pravý bohatýr a umožní mu odejít, i za tu cenu, že Boleslav III. moc dobře pozná, o čem se před jeho příchodem mluvilo.

¹⁶¹ VRCHLICKÝ, Jaroslav. *Česká trilogie : Drahomíra ; Bratři ; Knížata*. V Praze : Rodina, 1931. Str. 308.

¹⁶² Tamtéž. Str. 347.

Později se Hema, Jaromír a Thidag vrací domů. Vše se pomalu vrací do starých kolejí. Boleslav III. je v polském zajetí a žádá Boleslava Chrabrého, aby ho znovu dosadil na knížecí stolec. Tak se skutečně stane, z čehož čeští vladykové nejsou nadšeni, nejen Kochan a Kruvoj mají zlou předtuchu, že se něco stane. Kochan připravuje velkolepou hru, na konci které vidí svého vnuka Božeje novým knížetem. Božej je bohužel stále příliš malý, proto Kochan vysvětluje svému synu Tistovi, že to musí ještě několik let vydržet. Oba muži sice Ryšavce nenávidí, ale pro lásku k Božejí to všechno trpí. Poté Soběbor slavnostně uvede Boleslava III. do úřadu a jménem Boleslava Chrabrého mu nařizuje, aby se usmířil se všemi svými protivníky. Boleslav přísahá na evangelium a dokonce si podá ruku s Kochanem a Tistou.

Poslední jednání začíná na Vyšehradě. Boleslav III. nařizuje Lapkovi, vůdci své tělesné stráže, aby se svými muži přepadl Kochanův dvorec a unesl Květu s dítětem. Všechny ostatní Vršovce musí pozabít. Protože je masopustní úterý, navrhuje Lapka Boleslavovi, aby se muži převlékli za maškary a teprve potom vraždili. Boleslav III., muž bez jakékoliv hrdosti, souhlasí. Kníže se těší, jak se všemi zúčtuje. Zavolá si pana Tůmu z Bykáně, hrbáče příšerného vzhledu, a jmenuje ho vůdcem lučištníků, kteří ten den povraždí všechny hosty. Kochan však tuší zradu a nenápadně uteče. Boleslav III. mezitím probodne svého zetě a dá znamení Tůmovi z Bykáně. Nastává bohapusté vraždění hostů. Když Boleslav zjistí, že chybí Kochan, vrhne se vzteky na Tůmu. Oba muži padají na hromadu mrtvol. Mezitím na dobenínském hradě poblíž českého pomezí přichází české poselstvo v čele s Kochanem k Soběborovi a stěžuje si mu na Ryšavce. České poselstvo uznává Boleslava Chrabrého, aby osobně urovnal situaci v Čechách. Boleslav Chrabrý nabízí Kochanovi pomoc, žádá ale Čechy pro sebe. Kochan mu říká, že volba Stadického zemana (Přemysla Oráče) byla pro jeho rod největší neštěstí. Boleslav Chrabrý pošle Kochana pryč a nechá Soběbora přivést Boleslava III., pro kterého již předtím nechal poslat. Téměř okamžitě mu ostře vytýká vraždu Tisty a ostatních Vršovců. Následuje krátká hádka, po které Boleslav Chrabrý zavolal Kochana. Ten s pomocí sluhů Boleslava III. oslepil. Boleslav Chrabrý šlápl zajatci na šíj a řekl: „*Jej do Polska zavezte a vrhněte v prvního hradu žalář nejhlubší, ať v samotě a tmách vše pyká tam, nebo není ani smrti tak hořké, jakou on zasloužil. (Obrátí se ke Kochanovi.) A nyní do Prahy!*“¹⁶³

Jaroslav Vrchlický svým dramatem *Knížata* důstojně zakončuje *Českou trilogii*. Jako i u jiných dramát i u tohoto musím poznamenat, jaká je velká škoda, že dnešní divadlo nemá pro českou klasiku místo. Přitom právě *Knížata* jsou z celé trilogie nejnapínavější a jako

¹⁶³ VRCHLICKÝ, Jaroslav. *Česká trilogie : Drahomíra ; Bratři ; Knížata*. V Praze : Rodina, 1931. Str. 396.

jediné končí v pozitivním duchu. Členy vládnoucího českého rodu autor popisuje jako věčně rozhádané a na nože se nenávidící lidi, kteří jsou puzeni jedním ze dvou hlavních pudů, které hýbou lidmi: Touhou k moci. Vrchlický vystavěl geniální dramatiku, když nechal vystoupit „ďáblem posedlého“ mnicha Strachkvase, syna Boleslava I., který svým příbuzným předpovídá spory, boje, násilí a následný zánik. *Knížata* nejsou jediným dramatem, ve kterém vystupuje postava věštce, který předpovídá budoucí děj. Ale z takovýchto je nejvýraznější ve své poetice. Ve hře se také objevuje zajímavá maličkost. Boleslav Chrabrý na konci hry diskutuje s předákem Vršovců Kochanem. Jednu chvíli diskutují také o Vladivojovi:

„Boleslav Chrabrý: Šel si pro smrt do Čech, ubohý Vladivoj...

Kochan: Upil se, pane, trápen žízni neutuchající. Myslilo se v Praze, že Boleslav prchaje před ním, otrávil všechny zásoby vína na hradě, čímž věčnou záhu mu připravil.

Boleslav Chrabrý: Nevěřím – Vladivoj stejně již v Polště trpěl touto chorobou.“¹⁶⁴

Vladivojův alkoholismus, o kterém psal již dobový kronikář, bývá častokrát v odborné literatuře označován za důvod konce krátké vlády tohoto knížete. Není ani zcela jisté, zda byl opravdu mladším bratrem Boleslava Chrabrého (což by znamenalo, že byl synem Doubravky, tím pádem vnukem Boleslava I. Ukrutného). Vrchlický do svého díla tuto myšlenku zajímavě zapracoval.

Strakonický dudák, Josef Kajetán Tyl

Nová premiéra: 21. 10. 1905 ¹⁶⁵

Lucerna, Alois Jirásek (6)

Premiéra v plzeňském divadle: 10. 12. 1905 ¹⁶⁶

Jiráskova *Lucerna*, pohádka o vlasteneckém mlynáři, se krátce po svém uvedení stala velice populární a nejhranější autorovou hrou. Příběh zamilovaného vodníka Michala zasazuje Jirásek do ostrých bojů o lípu, kterou chce vrchnost mlynáři Liborovi porazit. Libora popisuje autor jako vlastence s tvrdou hlavou, který se klidně postaví vrchnosti, jen aby zachránil strom, který má v úctě. To zaimponuje kněžně, která pochopí, co pro prostý lid lípa znamená, a nenechá ji porazit. Hra končí symbolicky – rozbitím lucerny představující mlynářovu povinnost vůči vrchnosti.

¹⁶⁴ VRCHLICKÝ, Jaroslav. *Česká trilogie : Drahomíra ; Bratři ; Knížata*. V Praze : Rodina, 1931. Str. 386.

¹⁶⁵ KOLEKTIV AUTORŮ. *Sto let českého divadla v Plzni : 1865 – 1965*. 1. vyd. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1965. Str. 219.

¹⁶⁶ Tamtéž. Str. 219.

Ze hry vystupuje velká síla národa, podpořená nepoddajností proti panstvu. Vedle toho vidíme postavu odrodilého vrchního. Jirásek tak vedle vlasteneckého mlynáře staví zápornou a zároveň komickou postavu Čecha, který zapomněl (resp. chtěl zapomenout) na svůj původ.

Gero, historická hra o čtyřech jednáních s dohrou, Alois Jirásek (2)

Premiéra v plzeňském divadle: 14. 9. 1907 ¹⁶⁷

Historické drama *Gero* zpracovává příběh markraběte Východní marky Gera žijícího v 10. století. Německý kronikář Thietmar mu přisoudil přízvisko „defensor patriae“¹⁶⁸, také proto, že rozšiřoval své území na úkor Slovanů. Celá hra by se dala zjednodušeně vystihnout větou „jak zlý Němec vybil hodné Slovanů“. Přihlédneme-li k době, ve které byla hra napsána a uváděna, vidíme před sebou hru s jasným záměrem: Poučit diváky o zlých počátcích národní historie. Zlých proto, že v sousedství sídlil za všech okolností špatný Němec. Celou hrou je prostoupena německá agresivita personalizovaná vévodou Gerem.

Osobně bych Jiráskovi vytknul jeho přisuzování špatných vlastností německým hrdinům (např. Gerovi) a nekritický přístup k historii. Jirásek převádí novověké hodnoty do své současnosti a svými očima tak hodnotí historii. Na celé hře mě nezaujal ani tak děj, jako spíše „duch hry“. Hra musela ve své době zákonitě vzbudit zájem, protože je brutální a velmi protiněmecká.

Lesní panna, Josef Kajetán Tyl (4)

Premiéra v plzeňském divadle: 7. 6. 1908 ¹⁶⁹

Mladý Taussig žijící v Americe píše domů, že v Americe je nejlépe. Proto Isidor, učitel a Terezčin nápadník, do Ameriky odjede. Má v plánu se vrátit a s Terezkou, která byla proti jeho cestě, se oženit. Terezce chce pomoci lesní panna Jasana, které se ale Isidora zadržet nepodaří. Když Isidor a jeho kamarádi zjistí, že v Americe to není takové, vrací se zpět do vlasti. Vyjde najevo, že ani Taussigovi se tam nedařilo a svými dopisy ostatní pouze mátl. Nakonec všichni uznávají, že nejlépe je ve vlasti.

Tylova báchorka *Lesní panna* není nijak zvlášť duchaplná ani zásadní, ale vypráví příběh, který by se dal charakterizovat českým příslovím „všude dobře, doma nejlíp“. Hra má diváka/čtenáře podpořit ve vlasteneckém smýšlení.

¹⁶⁷ KOLEKTIV AUTORŮ. *Sto let českého divadla v Plzni : 1865 – 1965*. 1. vyd. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1965. Str. 220.

¹⁶⁸ KOLEKTIV AUTORŮ. *Ottův slovník naučný : Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí : Desátý díl. Gens – Hedwigia*. b. v. V Praze : J. Otto, 1896. Str. 73.

¹⁶⁹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Sto let českého divadla v Plzni : 1865 – 1965*. 1. vyd. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1965. Str. 220.

V roce 1973 vznikla stejnojmenná komedie na motivy Tylovy hry v hlavních rolích s Václavem Postráneckým a Libuší Šafránkovou.¹⁷⁰

Jan Hus, Alois Jirásek (1)

Premiéra v plzeňském divadle: 17. 12. 1912¹⁷¹

Jiráskův *Jan Hus* nepřináší jako jeho další hry z husitských dob nic nového. Rozdíl mezi hrami lze nalézt v tom, že Tylův *Hus* je původní, Jiráskův už nikoliv. Jedná se o jakousi předělávku, která však nepřináší žádné nové myšlenky. Nalezneme zde stejná schémata jako u jeho *Jana Žižky*.

Na Valdštejnské šachtě, Ladislav Stroupežnický

Nová premiéra: 7. 1. 1913¹⁷²

Strakonický dudák, Josef Kajetán Tyl

Nová premiéra: 26. 9. 1914¹⁷³

PRVNÍ SVĚTOVÁ VÁLKA (1914 - 1918)

Jiříkovo vidění, Josef Kajetán Tyl

Nová premiéra: 11. 7. 1916¹⁷⁴

Naši furianti, Ladislav Stroupežnický

Nová premiéra: 3. 9. 1916¹⁷⁵

Zlatohlav a tvrdohlavá žena, Josef Kajetán Tyl

Nová premiéra: 3. 4. 1917¹⁷⁶

Pražský žid, Josef Jiří Kolár

Nová premiéra: 2. 3. 1918¹⁷⁷

¹⁷⁰ Lesní panna (TV film). [online]. Praha : POMO Media Group s.r.o., 2013. [cit. 2013-2-4]. Dostupné z WWW: <<http://www.csfd.cz/film/288957-lesni-panna/galerie/>>

¹⁷¹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Sto let českého divadla v Plzni : 1865 – 1965*. 1. vyd. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1965. Str. 222.

¹⁷² Tamtéž. Str. 222.

¹⁷³ Tamtéž. Str. 223.

¹⁷⁴ Tamtéž. Str. 224.

¹⁷⁵ Tamtéž. Str. 225.

¹⁷⁶ KOLEKTIV AUTORŮ. *Sto let českého divadla v Plzni : 1865 – 1965*. 1. vyd. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1965. Str. 225.

Jan Hus, Josef Kajetán Tyl

Nová premiéra: 4. 7. 1918¹⁷⁸

PRVNÍ REPUBLIKA (1918 - 1938)

Lesní panna, Josef Kajetán Tyl

Nová premiéra: 19. 10. 1923¹⁷⁹

Lešetínský kovář, Svatopluk Čech, Šimek (1)

Premiéra v plzeňském divadle: 26. 2. 1924¹⁸⁰

Ve slavné veršované povídce Svatopluka Čecha, která byla pro divadlo zdramatizována, se naplno projevuje národnostní otázka mezi českým kovářem a německým podnikatelem. Do české vesnice Lešetín postupně přicházejí Němci, kteří kupují místní pozemky. Lidé prodávají své majetky a jdou pracovat do továrny, kterou postavili Němci, anebo odcházejí do ciziny. Kovář se odmítá přizpůsobit novým poměrům a je nakonec jediný, kdo svůj majetek neprodá. Propouští své učně Václava, který – zamilován do kovářovy dcery Lidušky – slibuje, že se vrátí, až vydělá dost peněz. Němci se kováři mstí tak, že si u něj neobjednávají žádnou práci, proto kovář živoří. Přesto se však nepodvolí a vytrvá dál. Po určité době se do Lešetína začínají vracet původní čeští obyvatelé a chtějí se vrátit k původnímu stavu vesnice, proto si vyrobí zbraně a zabijí majitele továrny. Kovář s vraždou nesouhlasí, ale nakonec je sám zabit Němci za odplatu. Když umírá, vrátí se Václav a dozvídá se, že syn zabitého majitele továrny chce odprodat majetky původním majitelům a z Lešetína odjet. Kovář umírá šťasten, že vesnici zachránil.

Svatopluk Čech vyzývá své čtenáře k apologii českého elementu. Samozřejmě se dopouští oblíbené paušalizace „zlý Němec, hodný Čech“. Čechova tvorba (nejen u *Lešetínského kováře*) byla založena na vlasteneckých slovanských ideách a navazovala na obrozeneckou tvorbu.¹⁸¹

¹⁷⁷ Tamtéž. Str. 225.

¹⁷⁸ Tamtéž. Str. 225.

¹⁷⁹ Tamtéž. Str. 228.

¹⁸⁰ Tamtéž. Str. 228.

¹⁸¹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Lexikon české literatury. 2. [díl]. 2. svazek., K - L. Dodatky A - G. : Osobnosti, díla, instituce* 1. vyd. Praha : Academia, 1993. Str. 409.

Žižkova smrt, Josef Jiří Kolár

Nová premiéra: 11. 10. 1924 ¹⁸²

Strakonický dudák, Josef Kajetán Tyl

Nová premiéra: 21. 12. 1924 ¹⁸³

Jiříkovo vidění, Josef Kajetán Tyl

Nová premiéra: 8. 11. 1925 ¹⁸⁴

Lucerna, Alois Jirásek

Nová premiéra: 26. 12. 1925 ¹⁸⁵

Gero, Alois Jirásek

Nová premiéra: 4. 9. 1926 ¹⁸⁶

Exulanti, Jaroslav Vrchlický

Nová premiéra: 4. 6. 1928 ¹⁸⁷

Noc na Karlštejně, Jaroslav Vrchlický

Nová premiéra: 19. 10. 1932 ¹⁸⁸

Naši furianti, Ladislav Stroupežnický

Nová premiéra: 30. 11. 1932 ¹⁸⁹

Jiříkovo vidění, Josef Kajetán Tyl

Nová premiéra: 29. 3. 1933 ¹⁹⁰

¹⁸² KOLEKTIV AUTORŮ. *Sto let českého divadla v Plzni : 1865 – 1965*. 1. vyd. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1965. Str. 228.

¹⁸³ Tamtéž. Str. 228.

¹⁸⁴ Tamtéž. Str. 229.

¹⁸⁵ Tamtéž. Str. 229.

¹⁸⁶ Tamtéž. Str. 229.

¹⁸⁷ Tamtéž. Str. 230.

¹⁸⁸ Tamtéž. Str. 234.

¹⁸⁹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Sto let českého divadla v Plzni : 1865 – 1965*. 1. vyd. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1965. Str. 234.

¹⁹⁰ Tamtéž. Str. 234.

Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka, František Škroup (2)

Premiéra v plzeňském divadle: 15. 7. 1933 ¹⁹¹

Škroupova *Fidlovačka* byvá někdy řazena mezi operety. Jedná se ale o hru s tanci a zpěvy J. K. Tyla, ve které zaznívá píseň slepého houslisty Mareše *Kde domov můj*. Hudbu ke hře napsal František Škroup a text Josef Kajetán Tyl. Řazení k operetám není zcela správné, ale je dáno faktem, že představení častokrát hrál operetní ensemble.

Jan Hus, Josef Kajetán Tyl

Nová premiéra: 28. 10. 1936 ¹⁹²

Bílá nemoc, Karel Čapek (2)

Premiéra v plzeňském divadle: 6. 3. 1937 ¹⁹³

Známa Čapkova hra varuje před postupujícím nacismem. Ve hře je nejdůležitějším momentem zlom, kdy Maršál přistoupí na podmínky doktora Galéna a souhlasí s ukončením války. Dr. Galéna ale ušlape rozvášněný dav, když začne volat, že válka nebude. Čapek zde poukázal na „sílu“ zmanipulovaného davu.

Nelze se divit, že hra byla v Plzni uvedena. Jde o politickou hru par excellence, která poukazovala na neustále rostoucí agresivitu totalitní Německé říše vůči demokratickému Československu. Hra byla roku 1937 zfilmována. Režie se ujal Hugo Hass, který také ztvárnil hlavní roli.¹⁹⁴

DRUHÁ REPUBLIKA (1938 - 1939)

Matka, Karel Čapek (2)

Premiéra v plzeňském divadle: 5. 3. 1938 ¹⁹⁵

Další Čapkova protiválečná a protinacistická hra. Matka během války přichází o manžela a čtyři syny. Toho pátého chce před hrůzami násilí uchránit, nakonec ho ale na frontu přece jen posílá, to když se dozvídá o potopení civilní lodi, na které zemřelo mnoho nevinných lidí.

¹⁹¹ Tamtéž. Str. 234.

¹⁹² Tamtéž. Str. 236.

¹⁹³ Tamtéž. Str. 236.

¹⁹⁴ Bílá nemoc. [online]. Praha : POMO Media Group s.r.o., 2013. [cit. 2013-1-5]. Dostupné z WWW: <<http://www.csfd.cz/film/4039-bila-nemoc/>>

¹⁹⁵ KOLEKTIV AUTORŮ. *Sto let českého divadla v Plzni : 1865 – 1965*. 1. vyd. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1965. Str. 237.

Čapek zde ztvárnil krásnou vlasteneckou myšlenku, že by člověk neměl uhýbat před obranou své vlasti, byť by to znamenalo ohrožení vlastního života. Opět je zřejmé, že hra musela vzbudit velký ohlas mezi diváky. Německé nebezpečí totiž bylo stále blíž a blíž.

Babička, Božena Němcová, Port, Kučerová (2)

Premiéra v plzeňském divadle: 22. 12. 1938 ¹⁹⁶

Jde o dramatisaci slavné novely, jejíž uvedení právě na konci roku 1938 není nic neočekávaného. Velmi silný a vlastenecký prvek na konci kritického roku 1938 jistě splnil svůj účel.

Mikuláš Dačický z Heslova, Ladislav Stroupežnický

Nová premiéra: 25. 2. 1939 ¹⁹⁷

Jedná se o další hru o Mikuláši Dačickém z pera Ladislava Stroupežnického (vedle her *Paní mincmistrová* a *Zvíkovský rarášek*). Opět jde o komedii čerpající z bujného mládí hlavního hrdiny. Hra nepřináší nic nového, jen se drží zažitých schémat.

Naši furianti, Ladislav Stroupežnický

Nová premiéra: 6. 9. 1939 ¹⁹⁸

PROTEKTORÁT ČECHY A MORAVA (1939 - 1945)

Kytice, Karel Jaromír Erben, Klimeš (1)

Premiéra v plzeňském divadle: 11. 10. 1941 ¹⁹⁹

Jedná se o dramatisaci slavné sbírky.

V roce 2000 byla Erbenova *Kytice* zfilmována. Režie se ujal František Antonín Brabec a ve filmu si zahrála řada více i méně známých českých herců a hereček, např. Linda Rybová (dívka unesená Vodníkem), Bolek Polívka (*Polednice*), Stella Zázvorková (stará žena ve *Štědrém dnu*), Zuzana Bydžovská (matka v *Polednici*), Jiří Schmitzer (mrtvý muž v márnici ve *Svatebních košilích*), Karel Roden (živoucí mrtvý ve *Svatebních košilích*) a další.²⁰⁰

¹⁹⁶ Tamtéž. Str. 237.

¹⁹⁷ Tamtéž. Str. 238.

¹⁹⁸ Tamtéž. Str. 238.

¹⁹⁹ Tamtéž. Str. 239.

²⁰⁰ Kytice. [online]. Praha : POMO Media Group s.r.o., 2013. [cit. 2013-3-6]. Dostupné z WWW: <<http://www.csfd.cz/film/904-kytice/>>

Václav Hrobčický z Hrobčic, Ladislav Stroupežnický

Nová premiéra: 24. 9. 1942 ²⁰¹

Noc na Karlštejně, Jaroslav Vrchlický

Nová premiéra: 2. 3. 1943 ²⁰²

Strakonický dudák, Josef Kajetán Tyl

Nová premiéra: 5. 6. 1943 ²⁰³

Babička, Božena Němcová, Kučerová, Port

Nová premiéra: 16. 6. 1945 ²⁰⁴

²⁰¹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Sto let českého divadla v Plzni : 1865 – 1965*. 1. vyd. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1965. Str. 240.

²⁰² Tamtéž. Str. 240.

²⁰³ Tamtéž. Str. 240.

²⁰⁴ Tamtéž. Str. 241.

VÝZKUM PLZEŇSKÉHO TISKU

V této kapitole se zaměřím na detailní průzkum, jakou stoupu hry nejhranějších dramatiků zanechaly v tisku. K nejvýznamnějším plzeňským periodikům patří *Plzeňské listy*, které vycházely od roku 1875 a nahradily předchozí *Plzeňské noviny*. První číslo vyšlo 3. března tzv. „na ukázkou“. Hned první výtisk si vyhradil menší prostor pro kulturu, i když ne přímo pro divadlo. V tomto případě se jednalo o upozornění na plánovaný koncert zpěváckého spolku Hlahol, při kterém se také plánovalo provedení Mozartova I. symfonie vojenskou hudební kapelou.²⁰⁵ Brzy se noviny ustálily v té podobě, že obsahovaly pravidelnou rubriku „Z městského divadla“, někdy též zvanou „Repertoire městského divadla“, popř. nějak jinak nazvanou, ve které čtenář našel informace o tom, co se právě hraje, co se hrát bude a samozřejmě také recenze, i když často se jednalo spíše o výčet jmen účinkujících. Velice brzy se začalo projevovat nadšení pro divadlo jako takové. Při mém průzkumu se mi potvrdila hypotéza, se kterou jsem původně začal tisk zkoumat, ohledně posuzování představení a herců. Z plzeňských novin je velice zřetelně poznat, že opera byla brána jako vyšší umění, což se odráží i v hodnocení pěvců, kdežto činohře byl dáván obecně menší prostor. Navíc nacionálně laděné hry nemohly získat negativní ohlas, což je logické kvůli dobovému zájmu diváctva. Nenašel jsem jedinou takovou negativní recenzi. Byl-li recenzent kritický, tak vždy jen např. vůči hercům, kterým se dané představení nepovedlo, nikdy ne však vůči hře jako takové. Je nemyslitelné, aby v 19. století vyšla v českých novinách recenze kritizující např. J. K. Tyla. Je více než pravděpodobné, že taková recenze, připustíme-li, že by ji nějaký český novinář napsal, by nebyla vůbec otištěna.

Plzeňský tisk věnoval (a stále věnuje) větší či menší pozornost divadlu od doby, kdy existuje. *Česká otázka* coby národnostní téma se při výzkumu nejruznějších plzeňských periodik ukázala jako oblíbené téma. Většinou se však jedná o články, které srovnávají dramatické kusy cizích autorů s autory domácími. Toto srovnávání občas přerostlo do novinářských inzultací mezi Čechy a Němci. Zářným příkladem je pak uvedení německé opery *Lohengrin* skladatele Richarda Wagnera 27. ledna 1887. Český novinář chtěl ukázat, že Češi chodí do divadla za kvalitou, jedno zda českou či německou, a při té příležitosti zkritizoval vídeňské Němce: „*Nejsmeť my jako Němci, kteří Dvořákovu „Šelmu sedláka“ jen proto ve Vídni vypískali, že je původu českého – jsmeť nad tuto předpojatost povznešeni.*“²⁰⁶

²⁰⁵ Koncert. *Plzeňské listy*. 1875, Na ukázkou (8. 3. 1875).

²⁰⁶ Wagneruv „Lohengrin“ na našem divadle. *Plzeňské listy*. 1887, č. 12, s. 3. (27. 1. 1887).

Co se českých autorů týče, v Plzni mezi nejoblíbenější rozhodně patřil Josef Kajetán Tyl. Plzeňské divadlo uvedlo velké množství jeho her s tematikou *české otázky*. V Plzni lze ale snadno vystopovat i další oblíbené autory věnující se tomuto tématu. Druhé místo takového pomyslného žebříčku by rozhodně obsadili Ladislav Stroupežnický (7 her), dále Jaroslav Vrchlický (5 her) a Alois Jirásek (4 hry). Určitý potenciál měly v Plzni také hry Josefa Jiřího Kolára. *Žižkova smrt* byla uvedena celkem dvakrát a *Pražský žid* dokonce třikrát.

JOSEF JIŘÍ KOLÁR

Premiéra *Pražského žida* se nedočkala větší pozornosti plzeňských novin kromě malé noticky ze 14. listopadu 1875 oznamující uvedení hry v předplacení.²⁰⁷ Větší prostor byl dán druhé premiéře z roku 1903. Den před ní čteme: „*Zítř odpoledne je představení při snížených cenách a hraje se poprvé Kolárovo historické drama „Pražský žid“. Titulní úlohu hraje p. Adolf Kreuzmann, hraběte Turna p. Zvíkovský... a kata mydláře ředitel Budil. V ostatních menších úlohách je zaměstnán celý činoherní personál městského divadla.*“²⁰⁸ Krátkou, ale pozitivně laděnou recenzi přinesly *Plzeňské listy* o dva dny později: „*Činohra. V neděli odpoledne zdařilým představením Kolárova „Pražského žida“ – v němž konečně zas jedno p. řid. Budil vážnou velkou roli hrál – doplněn počet dvaceti dvou původních her v dosavadní saisoně nové městské scény. Až posud byli zastoupeni Bozděch, Jeřábek, Kepková-Novotná, Kolár (2 hry)...*“²⁰⁹ Zajímavé je, že autor článku zmiňuje 2 Kolárovy hry, ale že jednou z nich již *Pražský žid* byl, nikoliv. Celý článek se snaží poukázat na plodnost domácí produkce, jedná se o klasický a tehdy běžný výčet jmen. Třetí a zatím poslední premiéru *Pražského žida* ohlásil *Český deník* touto krátkou notickou: „*V sobotu mimo předpl. poprvé v novém nastudováí historická činohra od J. J. Kollára „Pražský žid“.*“²¹⁰ Dále již *Český deník* plzeňského *Pražského žida* nekomentoval.

JOSEF KAJETÁN TYL

První Tylovou hrou v Plzni s tématem *české otázky* byla hra *Císař Josef II. a jeho věk* uvedená 15. prosince 1867. Hra se pravděpodobně ztratila, navíc *Plzeňské noviny* nepřináší

²⁰⁷ Repertoire městského divadla. *Plzeňské listy*. 1875, č. 73, s. 3. (14. 11. 1875).

²⁰⁸ Z divadelní kanceláře. *Plzeňské listy*. 1887, č. 25, s. 2. (31. 1. 1903).

²⁰⁹ Divadlo. *Plzeňské listy*. 1903, č. 26, s. 5 (3. 2. 1903).

²¹⁰ Divadlo. – Umění. *Nová doba*. 1918, roč. XXIV, č. 52, s. 3 (1. 3. 1918).

žádnou recenzi. O den dříve uvedená Shakespearova tragédie *Romeo a Julie* vše zcela zastínila.²¹¹

Další hrou byl *Jan Hus* uvedený 15. února 1868. Tato Tylova hra byla již *Plzeňskými novinami* avizována, a to dokonce otištěním celého plakátu s kompletním ensemblem. Hra byla hrána pouze dvakrát, podruhé další den. V hlavní roli vystoupil p. Syřínek.²¹² Obsáhlou recenzi na *Jana Husa* si čtenář přečetl v čísle z 19. února: „*V sobotu a neděli (15. a 16. t. m.) provozována jest na divadle našem veliká historická tragedie Tylova: „Jan Hus, kaazatel Betlemský“ – zajisté skvělý to důkaz o vřelé snaze, s jakouž řiditelstvo společnosti divadelní o rozmanitost v repertoiru pečuje, neméně též skvělý důkaz o vkusu, kterýž je při chvalitebné snaze této vede. Látka sama vystavující nám nejznamenitější historický úkon národa českého, zahrňující v sobě veškerý ráz dějin vlasteneckých – onen ustavičný boj o duševní a politickou svobodu, látka to plná tragických momentův, obratná ruka spisovatelova jevící se v uspořádání celku, plynňý dialog, jehož nelze snadno dostihnouti – to vše pojišťuje vlastenecké tragedii této na věky nedílnou pochvalu obecnstva českého. Což třeba ještě látku obširně rozebíratí? Třeba-liž pak o výborné charakteristice se zmiňovati? Postačujet, pravíme-li, že jméno Tylovo ručí za cenu celku. Provedení bylo i co do vnější úpravy, i co do hry rovněž zdařilé. Titulní úloha byla v rukou p. Syřínka, jehož nadání právě podobným úkolům jest nejprůměřenější. P. Šmaha hrál úkol Štěpána Paleče se znamenitým úspěchem. Zajímavá postava Hanuše z Chlumu předvedena nám byla p. Seifertem způsobem skoro plastickým. Jana Žižku z Trocnova hrál p. Frankovský, krále Václava IV. p. Ryšavý, matku Husovu pí. Ryšavá. Velečetné shromážděné obecnstvo doprovázelo postup děje s hlučným potleskem, jenž při markantních místech dialogu povždy na novo se ozýval.“²¹³ Hra tedy – dle slov autora recenze – zanechala hluboký dojem, a sám pisatel nepovažuje za vhodné o tomto dramatické počinu jakkoliv pochybovat, když pokládá řečnickou otázku „Což třeba ještě látku obširně rozebíratí?“ Hra byla v Plzni premiérována celkem šestkrát.*

Další v řadě byl *Kutnohorský dekret aneb Král Václav IV. a vysoké školy pražské roku 1408* uvedený 2. února 1873. *Plzeňské noviny* premiéru avizovaly již předem krátkou notickou: „*V neděli poprvé vlastenecká činohra „Kráľ Václav a vysoké školy pražské r. 1408“ aneb „Kutnohorský dekret“ dle povídky od J. K. Tyla;...“*²¹⁴ Dále se noviny této hře nevěnovaly a ani divadlo ji později znovu neuvedlo.

²¹¹ *Plzeňské noviny*. roč. III, č. 14. (17. 2. 1867).

²¹² Divadlo v královském krajském městě Plzni. *Plzeňské noviny*. 1868, roč. IV, č. 13 (12. 2. 1868).

²¹³ Divadlo. *Plzeňské noviny*. 1868, roč. IV., č. 15. (19. 2. 1868).

²¹⁴ Umění a písemnictví. *Plzeňské noviny*. 1873, č. 10, s. 3. (2. 2. 1873).

Ještě téhož roku však byla uvedena hra *Rybrcoul, kníže krkonošský* a to 29. července 1873. Avšak k její škodě se jí *Plzeňské noviny* nevěnovaly, neboť vše, dokonce i zprávy politické, zastínila veliká slavnost a oslava výročí sto let narození Josefa Jungmanna, o níž noviny přinesly zprávu na titulní stránce.²¹⁵ *Rybrcoul, kníže krkonošský* byl v Plzni ještě opakován, ale pod názvem *Zlatohlav*.

Dalších deset let plzeňské divadlo neuvedlo žádnou Tylovu hru. Až 4. února 1883 byla uvedena premiéra *Jiříkova vidění*. Toto představení se dočkalo velmi pozitivní recenze, i kvůli významnému výročí, na které bylo hráno: „*Dnešní den, 4. února, památní to den 75. letých narozenin Jos. K. Tyla, otce našeho divadla, jenž mu vše věnoval čas, život až do posledního vzdechnutí, oslaví se též v našem městském divadle způsobem důstojným neb uspořádá ředitelství slavnostní představení, při kterémž spoluúčinkovati bude ochotnický zdejší spolek „Tyl“ v skupení „Tylův sen“, při němž se též objeví v magickém světle nově malovaná dekorace: Národní divadlo při zvuku české hymny. Slavnostní proslov přednese p. Vojan, načež následovati bude původní národní báchorka: „Jiříkovo vidění“ od J. K. Tyla.*“²¹⁶ Z novin se tak dozvídáme o velké akci, kterou na Tylovu počest uspořádala Plzeň a při které uvedla jeho hru, kterou plzeňští občané ještě neviděli. Celkově bylo *Jiříkovo vidění* v Plzni dáváno šestkrát.

Opět následovala velká časová mezera, tentokrát 19 let, až 28. září 1902 plzeňské divadlo uvedlo premiéru národní báchorky *Strakonický dudák*. *Plzeňské listy* se v září 1902 věnovaly městskému divadlu hodně a to zejména kvůli otevření nové (současné) budovy divadla. Adolf Heyduk dokonce napsal oslavnou báseň *K otevření nového městského divadla v Plzni*,²¹⁷ která byla otištěna na titulní stránce. To nedalo příliš prostoru pro činohru, trochu místa se věnovalo pouze *Libuši* Bedřicha Smetany.²¹⁸

Na začátku příštího roku byl uveden *Zlatohlav a tvrdohlavá žena*. Premiéra se konala 6. ledna 1904. Toto představení bylo opět myšleno jako připomenutí památky J. K. Tyla, i když do výročí sto let od jeho narození chyběly 4 roky a 29 dní. *Plzeňské listy* představení avizovaly již 4. ledna krátkou notickou: „*Ve středu 6. ledna je pouze jedno představení a sice slavnostní. Na počest památky J. Kajetana Tyla bude totiž postaveno v týž den poprsí Tylovo ve foyeru městského divadla a na oslavu tohoto aktu pořádá správa divadla slavnostní představení s proslovem a živým obrazem. Hráti se bude poprvé „Zlatohlav a tvrdohlavá*

²¹⁵ Slavnost Jungmannova v Plzni. *Plzeňské noviny*. 1873, č. 61, s. 1. (31. 7. 1873).

²¹⁶ Z divadla. *Plzeňské listy* : dříve „*Plzeňské noviny*.“ 1883, č. 10, s. 5. (4. 2. 1883).

²¹⁷ K otevření nového městského divadla v Plzni. *Plzeňské listy*. 1902, č. 221, s. 1. (27. 9. 1902).

²¹⁸ Divadlo. *Plzeňské listy*. 1902, č. 222, s. 4. (29. 9. 1902).

žena“, *báchorka se zpěvy a tanci v 7 obrazech od J. Kaj. Tyla. Hudbu složil Moric Anger.*“²¹⁹ O den později pak v týchž novinách proběhla velmi podobná zpráva, jen navíc bylo sděleno, že úvodní proslov, který napsal Pavel Nebeský, přednese ředitel V. Budil.²²⁰ Větší recenzi nacházíme v čísle ze 7. ledna, nejvíce místa je však věnováno zprávě o instalaci Tylova poprsí: „*Včerejší večer byl večerem úcty a lásky. Vděčná Plzeň vykonala povinnost' stejně závažnou i krásnou. Do foyeru nového divadla postaveno nákladem obce Tylovo poprsí – první v řadě příštích památníků velikosti a zásluh. Správa divadla pak uspořádala k uctění památného toho aktu slavnostní představení. Pan říd. Budil po předešle přednesl proslov a po něm dal odhaliti svůj trojdílný živý obraz. Uprostřed byla apotheosa Tylova. U pomníku básníkovy genius Vlasti, zvedající k výši živý oheň nadšení i lásky a nad pomníkem letící allegorie Umění, jež hlásá zvukem polnic do krajů českých Tylovu slávu. V pobočných částech triptychu Tylova pracovna, v níž Poesie při psaní o kráse a vzletu mu šeptá – a pak poslední byt Tylův v Plzni, v němž básník mezi členy rodiny a přáteli svými umírá. Obraz úchvatně působil. Stále a stále musil se nově jeviti zrakům nadšeného obecenstva. Když utišil se potlesk, šli mnozí z obecenstva do foyeru, kde zatím u sochy Tylovy shromáždili se členové divadelního družstva, starosta města pan dr. V. Peták, pp. poslanci říd. F. Schwarz a prof. Jos. Čipera, za rodinu Tylovu pan J. Turnovský ml., četní členové městské scény, zástupcové žurnalistiky atd. ... Když ctitelé slavné Tylovy památky manům básníkovým u sochy jeho tichou poctu vzdali, vrátili se do hlediště, aby přítomni byli pěknému, bohatě vypravenému představení Tylovy hry „Zlatohlav a tvrdohlavá žena“ v původním Tylovu textu a s novou Augrovou hudbou. Hra ta, provedená poprvé ve stavovském divadle Tylovi „k svátku“ v roce 1849, BYLA PAK R. 1871 J. J. Stankovským nově upravena „pro arénu na hradbách“, když se tam (k rovnováze s cizím zbožím) původní lidové hry hledaly.“²²¹ Při dalším zkoumání *Plzeňských listů* jsem zjistil, že představení muselo mít veliký úspěch, protože se dávalo často, např. v neděli 10. ledna.²²² Představení bylo v Plzni hráno celkem dvakrát.*

Další čtyři roky nebyla uvedena nová Tylova hra, až 7. června 1908 divadlo uvedlo premiéru *Lesní panny*. Opět se jednalo o slavnostní představení, tentokrát k položení základního kamene nového Tylova pomníku, který dnes stojí na Mikulášském náměstí. Dva dny před premiérou v *Plzeňských listech* čteme: „*Zítřka v sobotu 6. června je první slavnostní představení na počest sjezdu ochotnictva českého za příčinou položení základního kamene ku pomníku Josefa Kajetána Tyla. Hrání se bude poprvé v novém divadle Šamberkův „Josef*

²¹⁹ Z kanceláře nového měst. divadla. *Plzeňské listy*. 1904, č. 2, s. 2. (4. 1904).

²²⁰ Z kanceláře nového měst. divadla. *Plzeňské listy*. 1904, č. 3, s. 2. (5. 1. 1904).

²²¹ Divadlo. *Plzeňské listy*. 1904, č. 4, s. 4 – 5. (7. 1. 1904).

²²² Z kanceláře městského divadla. *Plzeňské listy*. 1904, č. 5, s. 2. (8. 1. 1904).

Kajetán Tyl“, obraz z našeho života ve 3 odděleních. Hudbu složil Antonín Dvořák.“²²³ Poté, co byl sehrán Šamberkův *Josef Kajetán Tyl*, sentimentální, psychologicky zcela nevykreslený a jednoznačně zidealizovaný Tylův portrét, sehráli plzeňští herci *Lesní pannu*. Den před premiérou v 11 hodin byla otevřena ve výstavním sále umělecko-průmyslového musea divadelní výstava, jejíž větší část se věnovala „době i působení Josefa Kajetána Tyla“.²²⁴ *Plzeňské listy* téhož dne přinesly (na titulní straně) článek s názvem *K Tylovým dnům českoslov. ochotnictva v Plzni!*, ve kterém vyzdvihli Tyla, divadlo, i ochotníky a jejich zájem o mistrovo dílo.²²⁵ O ochotnickém sjezdu následovala novinová informace i 9. června,²²⁶ která celou akci pojala jako oslavu stého výročí narozenin „velikého buditele Josefa Kajetána Tyla, tvůrce národní hymny „Kde domov můj“ ..., jehož „poslední štací“ Plzeň byla“²²⁷ *Lesní pannu* uvedlo plzeňské divadlo celkem čtyřikrát.

LADISLAV STROUPEŽNICKÝ

První Stroupežnického hrou, ve které lze sledovat *českou otázku*, byly *Černé duše* uvedené 4. prosince 1878. Premiéra nebyla dopředu *Plzeňskými listy* avizována a ani se nedočkala řádné recenze. Hra byla hrána pouze jednou.

Další premiéry se plzeňští dočkali 13. ledna 1886, kdy divadlo uvedlo hru *Paní mincmistrová*. Ovšem ani tato hra se – stejně jako *Černé duše* – nedočkala pozornosti novin.

Je až s podivem, že ani *Naši furianti*, kteří měli premiéru 7. prosince 1887, nebyli avizováni dopředu. Premiéra Wagnerova *Lohengrina* přebila vše ostatní a zaplnila veškerý prostor věnovaný divadlu.²²⁸ Druhá premiéra se konala 26. února 1903 a ta se již recenze dočkala. Dva dny před premiérou v *Plzeňských listech* čteme: „Ve čtvrtek 26. února bude proveden poprvé v novém divadle obraz ze života vesnického ve 4 jednáních „*Naši furianti*“ od L. Stroupežnického.“²²⁹ Den po premiéře si plzeňští občané mohli přečíst nadšenou reakci: „Na Stroupežnického čekali jsme v repertoiru nového divadla dlouho – „ale stál potom za to“, jak říká rabbi Löw. Ač je z nejlepších premiantů přišel skromně teprv sedmnáctý mezi českými autory a „*Naši furianti*“ jako dvacátá čtvrtá z původních her. – Ale na ráz byla mezi prvními. Postavíme-li po bok včerejšímu úspěchu silný dojem „*Syna člověka*“, najdeme pak

²²³ Z kanceláře městského divadla. *Plzeňské listy*. 1908, roč. XXXXIV, č. 128, s. 3. (5. 6. 1908).

²²⁴ Divadelní výstava zahájena. *Plzeňské listy*. 1908, roč. XXXXIV, č. 129, s. 5. (6. 5. 1908).

²²⁵ K Tylovým dnům českoslov. ochotnictva v Plzni! *Plzeňské listy*. 1908, roč. XXXXIV, č. 129, s. 1. (6. 5. 1908).

²²⁶ 7. a 8. června 1908 *Plzeňské listy* nevyšly.

²²⁷ Tylovy oslavy a sjezd ochotnictva českoslovanského v Plzni. *Plzeňské listy*. 1908, roč. XXXXIV, č. 130, s. 1. (8. 5. 1908).

²²⁸ Divadlo král. města Plzně. *Plzeňské listy*, č. 146, s. 3. (6. 12. 1887).

²²⁹ Z divadelní kanceláře. *Plzeňské listy*, č. 44, s. 2. (24. 2. 1903).

*z původní produkce – u nás v této saisoně provedené – již jen málo prací, jež by se účinkem i cenou těmto dvěma vyrovnaly. Předstihnouti nemůže je žádná. ... Některé „realistické“ podrobnosti díkce i scén při vzniku té hry ještě působily jako věc neobvyklá, skoro nová – a mnozí připisovali úspěch „Furiantů“ tomu, že bylo té nezvyklé novoty obratně užito. ... Znamení ta práce teprv nyní je ve pravém světle, které rozehřívá publikum a zároveň jasně ukazuje, co byl Stroupežnický za chlapíka!*²³⁰ Celá recenze je velmi obsáhlá, nešetří superlativy a dává Stroupežnickému přívlastek „rozený dramatik“.²³¹ Naši furianti se v Plzni dávali celkem osmkrát, což svědčí o veliké oblíbenosti této hry u plzeňského publika.

Již o necelý měsíc později divadlo uvedlo další Stroupežnického hru, tentokrát *Siroťci peníze*. Premiéra proběhla 4. ledna 1888 a byla avizována *Plzeňskými listy* den předem: „*Zítřka uvedena bude na scenu původní novinka „Siroťci peníze“ od Stroupežnického, nač zvláště upozorňujeme.*“²³² Větší zprávy se představení, jenž se v Plzni hrálo pouze jednou, nedočkalo.

Další hra následovala o rok později. *Václav Hrobčický z Hrobčic* měl premiéru 25. ledna 1889. Den před premiérou v *Plzeňských listech* čteme: „*Zítřka v pátek vypravena bude Stroupežnického novinka „Václav Hrobčický z Hrobčic“, jejíž děj odehrává se v Pošumaví r. 1872. Drama toto vyniká mistrným líčením povah a zachováno v něm nářečí Domažlické. Vzhledem pak k tomu, že kus pochází z péra českého dramatického spisovatele, lze očekávat, že české obecenstvo král. české Plzně dá četnou návštěvou na jevo svou přízeň českému spisovateli. Vším právem lze se nadíti, že i po stránce herecké bude kus proveden s pravým vkusem uměleckým.*“²³³ Den po premiéře pak návštěvníci divadla četli: „*V městském divadle provedena byla včera se skvělým úspěchem Stroupežnického dramatická novinka „Václav Hrobčický z Hrobčic“, výborný to kus český, jímž dramatická naše literatura velmi platně je obohacena. Je to znamenitý realistický obrázek z českého života, z doby krátce po zrušení roboty v Čechách, kreslený pérem mistrným dle pravdy a skutečnosti a uchvacující posluchače silným proudem svého děje i postavami ostře a věrně líčenými. Provedení můžeme nazvati celkem velmi slšným. Rozhodně nejlepší výkon podal však pan Stocký, jehož sedlák Vrba byl dobře prostudovaná postava. Působivý byl také výkon paní Ryšavé jako panímámy Vrbové. Patrná snaha o zdar celku jevila se také u ostatních účinkujících: ... Obecenstvo sledovalo postup kusu s rostoucím, místy až bezdechým napjetím a vyznamenávalo hojně účinkující, zejména pana Stockého (Vrbu). ... Zítřka opakuje se Stroupežnického drama*

²³⁰ Divadlo. *Plzeňské listy*, č. 47, s. 5. (27. 2. 1903).

²³¹ Tamtéž.

²³² Divadelní novinky. *Plzeňské listy*. Na ukázkou, s. 2. (3. 1. 1888).

²³³ Městské divadlo. *Plzeňské listy*, č. 11, s. 2. (24. 1. 1889).

„Václav Hrobčický z Hrobčic“. ²³⁴ Představení, jak vidno, vzbudilo velký zájem. Celkově se tato hra v Plzni dávala dvakrát. Není bez zajímavosti, že podruhé byla premiérována 24. září 1942, v době nacistické okupace.

80. a 90. léta 19. století byla Stroupežnickému v Plzni nakloněna, takže již 29. května 1893 proběhla premiéra další jeho hry – *Na valdštejnské šachtě*.

V mém výčtu poslední hrou Stroupežnického byl *Mikuláš Dačický z Heslova*, jehož premiéra se konala 25. února 1939. Hra je tématem i stylem velmi podobná *Paní mincmistrové*, hlavní hrdina je stejný (opět zde vystupuje grabián Mikuláš Dačický). Bohužel tehdejší doba si všímala jiných, důležitějších událostí, a ani plzeňský *Český deník* nevěnoval divadlu moc místa.

JAROSLAV VRCHLICKÝ

29. listopadu 1884 plzeňské divadlo poprvé uvedlo Vrchlického velmi známou hru *Noc na Karlštejně*. Premiéra byla avizována mimořádně nadšeným článkem: „*Konečně se dočkáme vyhlášené pražskou kritikou co vytečný dramatický plod předního našeho básníka, Jaroslava Vrchlického uznané historické veselohry „Noc na Karlštejně“, která na jisto pozejtří, v sobotu na našem divadle vítězný svůj vjezd slaviti bude. Nešetřilo se ani studií, ani zkoušek, ani zevnější úpravy, aby tato perla nejnovější naší domácí produkce v rouše důstojném nám předvedena byla. Kostumy jsou veskrz nové. Správa zdejšího městského museum vzhledem k významné této novince zapůjčila laskavě rozličné zbraně a přístroje k důstojnému vyšperkovaní ložnice císařovy. Těž jiní obětaví našinci, v čele jich galanterní obchod páně Zýkův, zapůjčili k této premiéře rozličné cenné předměty. Bude to zajisté jeden z nejslavnějších večerů, jichž se vůbec naše české divadlo zde dočkalo.*“ ²³⁵ Hra se obsáhlejší recenze nedočkala, ale o dojmu, který zanechala, vypovídá článek vytištěný den po premiéře: „*Zítřka uvidíme opět čarovnou „Noc na Karlštýně“, která při prním svém vzorném provozování pravou sensaci působila.*“ ²³⁶ Hra se hrála v Plzni celkem pětkrát.

Dále byla 17. října 1885 uvedena *Drahomíra*, první část Vrchlického *České trilogie*. Hra byla uvedena jako slavnostní, ku příležitosti dvacetiletého trvání divadla. Dva dny před premiérou v *Plzeňských listech* čteme: „*V sobotu slaviti bude divadlo naše významný svátek 20letého svého trvání. Zvolena k slavnostnímu tomu představení krásná Vrchlického tragedie „Drahomíra“. Před tím pronese zasloužilá umělkyně paní Eliška Pešková proslov od pana*

²³⁴ V městském divadle. *Plzeňské listy*, č. 12, s. 2. (26. 1. 1889).

²³⁵ „Noc na Karlštejně“. *Plzeňské listy*, č. 143, s. 2. (27. 11. 1884).

²³⁶ Z městského divadla. *Plzeňské listy*, č. 145, s. 2. (2. 12. 1884).

Františka Schwarze. ²³⁷ Den po premiéře přinesly *Plzeňské listy* velmi obsáhlou recenzi, ve které představení vychválily na nejvyšší možnou míru. Před začátkem představení vystoupil mužský sbor Hlaholu, choť ředitele Eliška Pešková pronesla proslov a zpívali se národní písně. ²³⁸ *Drahomíra*, stejně jako další dva díly *Bratři* a *Knížata*, byla v Plzni dávána pouze jednou.

Další Vrchlického premiéra se v Plzni konala 21. prosince 1886. Tentokrát se dávalo drama *Exulanti*. Hra byla ohlášena v den premiéry krátkou notickou: „*Vrchlického „Exulanti“*, kteříž při provozování v Národním divadle tak velice se líbily, dávání budou dnes večer v městském divadle. Naše obecnost nedá si dojistá vzácné této původní novinky ujíti.“ ²³⁹ Pozdější čísla novin však obsáhlejší recenzi nenabídly, neboť prostor věnovaný divadlu zaplnila skrytá, přesto však ostrá kritika divadelního ředitele Pištěka. ²⁴⁰ *Exulanti* byly v Plzni uvedeny dvakrát.

O osm let později, konkrétně 16. ledna 1894, shlédli plzeňští občané další Vrchlického premiéru – druhý díl *České trilogie* – hru *Bratři*. Hra byla uvedena ve prospěch p. Ferdinanda Kaňkovského. *Plzeňské listy* poukazují na značný zájem o představení: „*Jak se dovídáme jeví se pro toto představení v obecnstvu značný interes.*“ ²⁴¹ Hra již nikdy nebyla v Plzni reprízována.

Poslední díl *České trilogie* – drama *Knížata* – byla v Plzni uvedena až o deset let později. Premiéru plzeňští shlédli 16. září 1904. Noviny již dopředu na představení upozorňovaly: „*První představení činoherní je v pátek 16. září. Hrání se bude původní novinka historická, III. část trilogie Jar. Vrchlického „Knížata“*. První část „*Drahomíra*“, jakož i II. část „*Bratři*“ byly zde v Plzni již hrány. Třetí částí „*Knížata*“ vyvrcholen krutý spor mezi Přemyslovci a Vršovci. Hlavní úlohu Boleslava III. hraje p. Miloš Nový, náčelník Vršovců Kochana p. Adolf Kreuzmann, Hemu, vdovu po Boleslavu II. pí. Benešová-Kašparová. Režii má řed. Budil.“ ²⁴² Je podivuhodné, že plzeňské divadlo uvedlo na sebe navazující trilogii s takovými časovými mezerami. Jaroslav Vrchlický napsal vedení plzeňského divadla dopis, jenž *Plzeňské listy* v den premiéry zveřejnily: „*Vysoce ctěný p. řediteli, děkuji Vám srdečně za vlídné pozvání na premiéru „Knížat“ v Plzni. Jsem bohužel však stěhováním rodiny z letního bytu do Prahy zaměstnán tou měrou, že těžko mi se vybaviti. Děkuji Vám za veškerou práci s hrou mou a prosím, byste díky mé též vlídně tlumočil všem pp.*

²³⁷ Z městského divadla. *Plzeňské listy*. 1885, č. 124, s. 3. (15. 10. 1885).

²³⁸ Z městského divadla. *Plzeňské listy*. 1885, č. 126, s. 3. (20. 10. 1885).

²³⁹ Vrchlického „*Exulanti*“. *Plzeňské listy*. 1886, č. 152, s. 3. (19. 10. 1886).

²⁴⁰ Divadlo král. města Plzně. *Plzeňské listy*. 1886, č. 153, s. 4. (24. 12. 1886).

²⁴¹ Z divadelní kanceláře. *Plzeňské listy*. 1894, č. 7, s. 3. (16. 1. 1894).

²⁴² Z kanceláře nového městského divadla. *Plzeňské listy*. 1904, č. 204, s. 2. (7. 9. 1904).

spoluúčinkujícím, umělcům a umělkyním. Těší mne velice, že jsme „Knížata“ vypravili a tisknu Vám upřímně pravici. Vašnostem plně oddaný Jar. Vrchlický. Praha 15./IX. 1904.“²⁴³ Skutečně obsáhlou (na třetinu stránky) recenzi pak přinesly *Plzeňské listy* den po premiéře a nešetřily chválou: „*Hra ta má mnoho míst znamenité divadelní síly a umělecky velmi cenný čtvrtý akt. ... Divokost silné doby, jež plýtvala krví, vidíme na jevišti, a z toho je – byť i Vrchlický scény ty svavěl a místy jim dával vnađu své slovní nádhery – nejednou nadbytek hrůzy. ... Regie páně Budilova, pokud dekorací se týče, opatřila novince loni v lednu psané a ku konci října v Praze poprvé provedené, bohatost někde až přílišnou. ... Také scenerie byla zejména volbou kostymů a seskupením komparsů správná i působivá. Obrovskou roli krvelačného Ryšavce, jenž je horší dvou Richardů III. i s Makbetkem dohromady – (lady je tu Kochan vršovský) – hrál p. Nový s vytrvalým napjetím fysických sil a s důmyslem. Par řiditel Budil jako biskup Thidag nemnoho mluvil, ale každé slovo bylo z ocele nebo žuly. Tak leskle zvonivé a pevné. ... Strachkvasovo šílení je lépe myšleno než napsáno, a proto dojem jeho všude trochu selhal. Také p. Lier mu nemohl dodati pravé tragické tíhy, ač se o to důvtipně snažil.*“²⁴⁴ Jak vidno, představení způsobilo velké nadšení publika i novinářů. Bohužel nebylo již nikdy opakováno.

ALOIS JIRÁSEK

Alois Jirásek sice méně, ale stále patří mezi autory, kteří si stálé místo v plzeňském divadle získali. Byly uvedeny jeho 4 hry s tematikou *české otázky* a to mezi roky 1903 – 1912, z nichž se pouze jedna dočkala druhé premiéry (*Gero*) a jedna se udržela do dnešních dnů (*Lucerna*).

První hrou v mém výběru byl *Jan Žižka*, jehož premiéra proběhla 13. září 1903. Toto představení mělo, jak nás informují *Plzeňské listy* den před premiérou, slavnostní charakter: „*Po dvouměsíční přestávce otevrou se opět brány nového městského divadla uměnímilovnému občanstvu král. města Plzně. Zahajovací představení bude míti slavnostní ráz, neboť provedena bude úchvatná historická hra jednoho z nejlepších našich spisovatelů, totiž Jiráskův „Jan Žižka“. V mohutném dramatu vystupuje více než 100 osob. Aby se umožnilo provedení tohoto díla, vybídlo řiditelstvo čelnější síly zdejších ochotnických jednot ku spoluúčinkování. S nevšední ochotou se přišlo ze strany ochotnictva tomuto vyzvání vsříc; zejména dělnický ochotnický spolek dal ředitelstvu nejen celou řadu dobrých sil k dispozici, ale uvolil se postaviti i všechny nutné komparsy. I chovanci sborové školy účinkují sebou.*

²⁴³ Z kanceláře nového městského divadla. *Plzeňské listy*. 1904, 211, s. 2. (16. 9. 1904).

²⁴⁴ Divadlo. *Plzeňské listy*. 1904, č. 212, s. 6. (17. 9. 1904).

*Samo sebou se rozumí, že veškerý činoherní personál ve hře je zaměstnán; ano i vynikající členové opery, a sice pp. Jiřík Huml a Ant. Harfner. Představení první koná se ve prospěch krajanů našich, v jižních Čechách živelní pohromou stížených, jimž bude věnován celý čistý výnos. Dnes je hlavní zkouška v 7 hod. večer. Očekává se, že sám slovatný spisovatel bude nedělnímu představení přítomen.*²⁴⁵ Autor novinového článku se nemýlil ve svém odhadu – představení vzbudilo ohromující zájem a již v neděli ráno byly veškeré lístky (tj. i ty na stání) vyprodány.²⁴⁶ Recenzent nešetřil chválou: „*V hledišti byla hlava na hlavě, že by jablko nepropadlo. ... V meziaktích vítali se známí, těšili se a radost' projevovali. Ve foyeru, v koridórech i ve vestibulu stále bylo živo a při hře byla v hledišti povznesená, slavnostní nálada. ... Byl to krásný, skvělý večer.*“²⁴⁷ Recenzent sice zmiňuje, že před představením byla uvedena Dvořákova „Husitská“, ale kupodivu již ne, zda se „slovutný spisovatel“ Jirásek osobně dostavil.²⁴⁸ Přes obrovský úspěch nebylo představení již nikdy opakováno.

Další Jiráskovou hrou s tématem *české otázky* byla Lucerna. Premiéru plzeňští shlédli 10. prosince 1905 a ta nesklidila tak velký úspěch jako *Jan Žižka* z roku 1903, ale přesto se líbila a *Plzeňské listy* o ní zmínily, že „*měla při včerejší premiéře rozhodný úspěch*“.²⁴⁹ *Plzeňské listy* lákaly, jak se dalo u takového představení předpokládat, do divadla již před premiérou. Představení navíc bylo doplněno hudbou A. V. Horáka.²⁵⁰

O dva roky později uvedlo plzeňské divadlo další Jiráskovu hru a to *Gera*. Premiéra proběhla 14. září 1907. Představení bylo opět (jako u *Jana Žižky* z roku 1903) pojato slavnostně, protože otevíralo divadlo po více jak dvouměsíční pauze. Tato přestávka byla využita k opravě a vyčištění divadla. Den před premiérou pak (mimo jiné) v *Plzeňských listech* čteme: „*Hráti se bude Jiráskova mohutná historická hra Géro, která měla v Národním divadle před dvěma lety úspěch pronikavý a stále se udržuje na repertoiru. Hra je co nejpečlivěji připravena a představení nabude zajímavosti tím, že ve význačnějších úlohách vystoupí 6 nově angažovaných členů a sice pí. Ter. Brzková (Hatheburgh), p. V. Vydra (Tugomir) ... Ku premiéře „Gera“ zavítá prý sám věhlasný autor p. školní rada Alois Jirásek.*“²⁵¹ Tugomira nehrál nikdo jiný nežli slavný český herec Václav Vydra nejstarší, který toho roku získal první angažmá v kamenném divadle.²⁵² Jinak představení nevzbudilo

²⁴⁵ Z kanceláře městského divadla. *Plzeňské listy*. 1903, č. 206, s. 2. (12. 9. 1903).

²⁴⁶ Druhá saisona v novém městském divadle v Plzni. *Plzeňské listy*. 1903, č. 207, s. 2. (14. 9. 1903).

²⁴⁷ Tamtéž.

²⁴⁸ Tamtéž.

²⁴⁹ Z kanceláře městského divadla. *Plzeňské listy*. 1905, č. 279, s. 2. (11. 12. 1905).

²⁵⁰ Z kanceláře městského divadla. *Plzeňské listy*. 1905, č. 278, s. 3. (9. 12. 1905).

²⁵¹ Z kanceláře městského divadla. *Plzeňské listy*. 1907, č. 209, s. 2. (13. 9. 1907).

²⁵² KOVAŘÍKOVÁ, Blanka. *Lexikon slavných českých dynastií : jedinečné osudy 50 uměleckých rodů*. Vyd. 1. Praha : Brána, 2010. Str. 319. ISBN 978-80-7243-483-1 (váz.).

větší emoce. *Plzeňské listy* v den premiéry pouze informovaly, že před představením bude sehrán slavnostní pochod od Dr. Tichého a dirigovat ho bude kapelník Maisler.²⁵³ Hra *Gero* byla v Plzni od té doby reprízována pouze jednou (4. září 1926).

Zatím poslední Jiráskovou hrou s tématem *české otázky* byl *Jan Hus* uvedený 17. prosince 1912. V té době již staré *Plzeňské listy* neexistovaly, což se při bližším studiu nového periodika *Český denník*, který je formálně pokračovatelem *Plzeňských listů*, ukázalo jako kvalitativní degradace plzeňského tisku. Divadlu se sice stále věnovala malá část novin, ale výrazně přibýlo reklam a bulvárních článků. Do módy se začaly rychle dostávat operety a jiné jednoduché divadelní útvary a tisk se celkově vulgarizoval. Navíc Jiráskův *Jan Hus* nevzbudil větší zájem.

DALŠÍ AUTOŘI

Dále bych se rád blíže podíval ještě na některá dramata, která sice nebyla opakována, nebo nevzbudila větší zájem, ale která svou literární hloubkou a kvalitou patří mezi vrcholná díla české literatury, byť zapomenutá. Při studiu pramenů (zejména dobového tisku) a jednotlivých dramatických kusů se mi potvrdila hypotéza, že v 19. století narůstala postupná vulgarizace nejen společnosti jako takové, ale i divadla. Lidé již nechtěli příliš vážná dramata ve stylu *Záhuby rodu Přemyslovců* Ferdinanda Břetislava Mikovce, do módy vešly operety a díla veskrze humoristická. Přesto však najdeme výjimky.

Věnovat se v této podkapitole chci Václavu Vlčkovi (hry *Eliška Přemyslovna* a *Milada*), Ferdinandu Břetislavu Mikovcovi (hra *Záhuba rodu Přemyslovců*) a Juliu Zeyerovi (hra *Neklan*).

VÁCSLAV VLČEK

Dnešnímu laickému publiku téměř neznámý český spisovatel Václav Vlček vytvořil významné dílo, z něhož plzeňské divadlo uvedlo dva dramatické kusy s tematikou *české otázky*. Je jí *Eliška Přemyslovna* (premiéra 28. září 1867) a *Milada* (premiéra 7. října 1868). Žádná z těchto her nebyla již, dost možná pro svou náročnost, opakována.

ELIŠKA PŘEMYSLOVNA

O významu této premiéry informují částečně dvojjazyčně vycházející *Plzeňské noviny*. Tři dny před premiérou v nich čteme krátkou noticku: „*Česká divadelní saisona zahájena*

²⁵³ Z kanceláře městského divadla. *Plzeňské listy*. 1907, č. 210, s. 4. (14. 9. 1907).

bude v městském divadle v sobotu dne 28. t. m. představením „Elišky Přemyslovny“, velké činohry v pateru dějství od Václ. Klim. Klicpery.“²⁵⁴ Článek obsahuje viditelnou chybu. Při své práci se mi dostal do ruky konkrétní výtisk *Plzeňských novin*, ve kterém jistý čtenář jméno „Klim. Klicpery“ škrtl a napsal místo něj „Vlček“.²⁵⁵ V den premiéry již noviny, aniž by se za tiskařskou chybu omluvily, uvedly správného autora: „Dnes večer odbývati se bude slavnostní představení mimo předplacení v městském divadle, k čemuž zvolena „Eliška poslední Přemyslovna.“ *Historický obraz z dějin českých v 5 jednáních od V. Vlčka. Proslov přednese ředitel p. Švanda ze Semčic, slavnostní ouverturu od Balfe-ho provede hudební sbor páně Vavřínkův.*“²⁵⁶ Představení skutečně zapůsobilo, o čemž dostatečně svědčí velmi obsáhlá (téměř na celou jednu stránku) recenze uveřejněná 2. října 1867: „... po dlouhou dobu nezazníval jazyk český v budově divadelní, a přátelům dramatického umění vlasteneckého nebylo dopřáno rozkoše, jež „v duších šlechtynů zápal o nadšení pro cnost a krásu rozněcuje“. ... „...v předposlední saisoně zanechala nám všem upomínku tak krásnou!“ ... „Byl-li již kus (*Eliška Přemyslovna od Václava Vlčka*) o sobě důležitějším okamžiku přiměřený a dovedl-li již sám upoutati pozornost obecenstva četného, platí totéž u vyšší ještě míře o způsobu provedení celku i jednotlivých úkolův.“ ... „Končíme tedy první zprávu svou o českém divadle plzeňském s přáním, jež p. ředitel Švanda ze Semčic na konci proslovu svého vyslovil a voláme též celému podniknutí srdečné „Na zdar!““²⁵⁷

MILADA

Premiéra proběhla 7. října 1868. Výzkum tisku se ukázal jako velice komplikovaný kvůli faktu, že *Plzeňské noviny* v té době nevycházely. Poslední číslo vyšlo 27. června a další až 11. listopadu. Osobně soudím, že však můžeme předpokládat podobnou reakci jako v předchozím případě. Obě hry – *Eliška Přemyslovna* i *Milada* – jsou hrami vpravdě vlasteneckými.

FERDINAND BŘETISLAV MIKOVEC

ZÁHUBA RODU PŘEMYSLOVCŮ

Jedná se o drama, které se svým zpracováním vyrovná nejzávažnějším světovým dramatům. V Plzni hrána pouze jedenkrát. *Plzeňské listy* opět informovaly dopředu:

²⁵⁴ Místní zprávy. *Plzeňské noviny*. 1867, roč. III, č. 77, s. 3. (25. 9. 1867).

²⁵⁵ Tento výtisk je přístupný na mikrofilmu ve Studijní a vědecké knihovně Plzeňského kraje pod signaturou 53A4/867-870.

²⁵⁶ Z divadla. *Plzeňské noviny*. 1867, roč. III, č. 78, s. 2. (28. 9. 1867).

²⁵⁷ Divadlo. *Plzeňské noviny*. 1867, roč. III, č. 78, s. 2. (2. 10. 1867).

„V pondělí je 4. lidové představení a hraje se při snížených cenách „Záhuba rodu Přemyslovského“.“²⁵⁸ Téměř stejnou zprávu otiskly noviny též v den premiéry,²⁵⁹ ale obsáhlejší recenzi na představení nepředložily. Je skutečně s podivem, že drama takového rozměru a hloubky nezapůsobilo více. Můžeme se pouze dohadovat, bylo-li to nekvalitním nastudováním nebo nepochopením široké veřejnosti.

JULIUS ZEYER

Zeyerova hra *Neklan* se netýká české otázky jako takové, ale zařadil jsem ji do svého výčtu, protože se jedná o drama, které spolu s Mikovcovou *Záhubou rodu Přemyslovců* rozhodně snese srovnání se světovými díly. Hra je čistě mytologická, ale má v sobě silný slovansko-vlastenecký náboj. Premiéra se konala 21. března 1902, avšak zanechala *Plzeňské listy* chladné.

SVATOPLUK ČECH

Čechova velmi vlastenecká veršovaná povídka, jež byla v Plzni zdramatizována, se dočkala mírné pozornosti *Českého deníku*, i když vzhledem ke svému obsahu kupodivu nepřilíh velkému. Den před premiérou *Český deník* představení pouze oznámil,²⁶⁰ v den premiéry také, ovšem jako jediného autora uvedl E. Šimka, který povídku pouze zdramatizoval.²⁶¹ Recenze se představení nedočkalo.

FRANTIŠEK ŠKROUP

Den před premiérou byla *Fidlovačka* *Českým deníkem* pouze uvedena.²⁶² V den premiéry vyšla krátká zpráva obsahující obsazení. Mimo jiné v ní čteme: „*Roli slepého Mareše, jenž zpívá hymnu „Kde domov můj“, vytvoří p. Josef Jiránek.*“²⁶³ I přes obrovský význam se představení větší recenze v pozdějších číslech *Českého deníku* nedočkalo.

KAREL ČAPEK

Krátce před začátkem války byly v plzeňském divadle uvedeny dvě Čapkovy hry: *Bílá nemoc* roku 1937 a *Matka* roku 1938.

²⁵⁸ Z kanceláře městského divadla. *Plzeňské listy*. 1903, č. 271, s. 2. (28. 11. 1903).

²⁵⁹ Z kanceláře městského divadla. *Plzeňské listy*. 1903, č. 272, s. 7. (30. 11. 1903).

²⁶⁰ Z kanceláře Městského divadla v Plzni. *Český deník*. 1924, č. 55, s. 4. (25. 2. 1924).

²⁶¹ Z kanceláře Městského divadla v Plzni. *Český deník*. 1924, č. 56, s. 5. (26. 2. 1924).

²⁶² Z kanceláře Městského divadla v Plzni. *Český deník*. 1933, č. 190, s. 4. (14. 7. 1933).

²⁶³ Z kanceláře Městského divadla v Plzni. *Český deník*. 1933, č. 191, s. 3. (15. 7. 1933).

BÍLÁ NEMOC

Premiéra z 6. března 1937 byla den předem uvedena.²⁶⁴ V den premiéra byla otištěna zpráva: „*V sobotu večer slavnostní představení k oslavě narozenin předsiden T. G. Masaryka premiéra Čapkovy mohutné hry Bílá nemoc.*“²⁶⁵ Hra tedy byla pojata jako „dárek“ starému prezidentovi.

MATKA

Premiéra *Matky* proběhla bez jednoho dne přesně o rok později. Představení bylo opět připraveno k poctění (a tentokrát i jako vzpomínka) na presidenta Masaryka. Den před premiérou v *Českém deníku* čteme: „*Večer slavnostní premiéra Čapkovy nejnovější hry „Matka“, jež byla s velkým úspěchem uvedena na Státní scéně. Představení koná se k uctění památky presidenta T. G. Masaryka pod protektorátem městské rady v Plzni a zúčastní se ho ministr zahraničí dr. K. Krofta. Intendancí divadla byl pozván autor hry dr. K. Čapek. Režie novinky ředitel O. Zitek, výtvarná spolupráce arch. S. Kuttner. Titulní roli T. Zejfertová, další hlavní role pp. Škrdlant, Hradil, Plachý-Tůma, Zemánek, Ostrý, Sedláček, Fišer a N. Bártů.*“²⁶⁶ O den později pak vyšla téměř ta samá zpráva.²⁶⁷

VYHODNOCENÍ VÝZKUMU

Při zkoumání plzeňského tisku jsem se zaměřil na tyto autory: J. J. Kolár, J. K. Tyl, L. Stroupežnický, J. Vrchlický, Al. Jirásek, V. Vlček, F. B. Mikovec a J. Zeyer. Těmto klasickým dramatikům, kteří se více (Tyl, Stroupežnický, Vrchlický, Jirásek, Kolár) či méně (Vlček, Mikovec, Zeyer) v Plzni uchytili, věnoval plzeňský tisk určité místo. Josefa Kajetána Tyla a Jaroslava Vrchlického plzeňské noviny chválili, čemuž se nelze divit, protože oba již za svého života stáli na pomyslném piedestalu, a byli ztělesněním české literatury a divadla. Pokud bychom posuzovali velikost dramatiků podle ohlasu v plzeňských novinách, tak bychom to samé nemohli říci o Ladislavu Stroupežnickém, protože vůči němu, přestože byl v Plzni velmi hraným autorem, byly místní noviny značně skoupé a více méně se omezily jen na kratší informativní zprávy. Ovšem u Aloise Jiráska je to právě naopak, opět se totiž dostáváme k autorovi, jehož sláva předběhla jeho smrt a udělala z něj ikonu. Jak zmiňuji výše, jako zářný příklad slouží recenze k *Janu Žižkovi* z 13. září 1903, ve které čteme: „*Byl to*

²⁶⁴ Co hrají v divadle? *Český deník*. 1937, roč. XXVI, č. 64, s. 4. (5. 3. 1937).

²⁶⁵ Co hrají v divadle? *Český deník*. 1937, roč. XXVI, č. 65, s. 4. (6. 3. 1937).

²⁶⁶ Městské divadlo v Plzni. *Český deník*. 1938, roč. XXVII, č. 62, s. 4. (4. 3. 1938).

²⁶⁷ Městské divadlo v Plzni. *Český deník*. 1938, roč. XXVII, č. 63, s. 4. (5. 3. 1938).

krásný, skvělý večer.“ Václav Vlček, Ferdinand Břetislav Mikovec a Julius Zeyer nebyli dle *Plzeňských listů* již tak „velcí“ autoři a novinový ohlas jejich her nebyl příliš velký.

Na závěr svého výzkumu bych rád poukázal ještě na jednu technickou záležitost: Noviny z 19. století nemívají vždy úplně stejnou strukturu. Některé rubriky se mohou jinak jmenovat, být zařazeny na jiném místě (než je obvyklé), popř. v některých číslech mohou být vypuštěny. To vše badatelům komplikuje práci. Já pracoval s mikrofilmy, které také nejsou nejideálnějším nástrojem kvůli špatné čitelnosti. Jako nejlepší možnost se mi ukázala práce s projektem Národní knihovny *Kramerius*,²⁶⁸ který však lze kvůli autorskému zákonu využívat jen v některých případech.

²⁶⁸ <http://kramerius.nkp.cz>

JMENNÝ SLOVNÍK

1. ČAPEK, Karel

Narodil se 9. ledna 1890 v Malých Svatoňovicích u Trutnova lékaři Antonínu Čapkovi a matce Boženě Čapkové. Patří mezi nejznámější a nejvýznamnější české spisovatele. Působil jako prozaik, žurnalista, dramatik, esejista, autor dětských knih, překladatel (z francouzštiny), literární, výtvarný a divadelní kritik, estetik, filosof, či filmový libretista. Důrazně dával najevo své protifašistické postoje. Mezi jeho nejvýznamnější dramata patří vědeckofantastické drama *R. U. R.*, *Ze života hmyzu*, protitotalitní *Bílá nemoc* a protifašistické drama *Matka*. Zemřel 25. prosince 1938 v Praze.²⁶⁹

2. ČECH, Svatopluk

Narodil se 21. února 1846 v Ostředku na Sázavě. Absolvoval práva, ale proslavil se jako spisovatel. Jeho *Výlety pana Broučka* se stali českou klasikou vydávanou dodnes. K jeho dalším zásadním dílům patří veršovaná povídka *Lešetínský kovář*, která se zaobírá česko-německý vztahy. Zemřel 23. února 1908 v Praze.²⁷⁰

3. ERBEN, Karel Jaromír

Narodil se 7. listopadu 1811 v Miletíně u Jičína ševci, sadaři a písmákovi Janu Erbenovi a matce Anně Erbenové, roz. Žábové, dceři miletínského učitele. Od mládí trpěl tělesnou slabostí, vadou výslovnosti a plicními chorobami. Byl básníkem, prozaikem, sběratelem a vydavatelem českých národních písní, překladatelem, jazykovědcem a historikem. Jeho nejznámějším přínosem české literatuře je pak sbírka *Kytice z pověstí národních*. Zemřel 21. listopadu 1870 v Praze.²⁷¹

4. JIRÁSEK, Alois

Narodil se 23. srpna 1851 v Hronově. Jeho otec byl původně tkadlec, který se po svatbě vyučil pekařem, avšak vlastní živnost neudržel. Po vchození broumovského gymnasia absolvoval vyšší třídy na českém gymnasiu v Hradci Králové. Z nedostatku financí nešel na malířskou akademii (kam původně chtěl), a proto se rozhodl pro studium dějin na pražské filosofické fakultě. Pracoval jako suplent na gymnasiu v Litomyšli, řádný učitel na litomyšlské reálce a roku 1880 se stal definitivním profesorem. Později byl přeložen do Prahy na gymnasium v Žitné ulici. Roku 1917 podepsal manifest českých spisovatelů proti postupu

²⁶⁹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Lexikon české literatury. I, A-G : osobnosti, díla, instituce*. 1. vyd. Praha : Academia, 1985. Str. 381 – 386.

²⁷⁰ *Národní album : sbírka podobizen a životopisů českých lidí prací a snahami vynikajících i zasloužilých*. b. v. V Praze : Jos. R. Vilímek, [1899]. Sloupec 237.

²⁷¹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Lexikon české literatury. I, A-G : osobnosti, díla, instituce*. 1. vyd. Praha : Academia, 1985. Str. 667 – 674.

českých zástupců na vídeňské říšské radě. Po vzniku ČSR se stal (jako zástupce spisovatelů) členem Revolučního Národního shromáždění. Literatuře přispěl jako prozaik, dramatik, autor historických povídek, románů a cyklických románových kronik z českých dějin, historických a vesnických dramata a her s pohádkovými motivy. Mezi jeho historická dramata patří *Jan Hus*, *Jan Žižka* a *Jan Roháč*, nepříliš známá *M. D. Rettigová*, hra o nejslavnější české autorce kuchařky ahl hodnocen jako vyspělý dramatik, řada jeho děl se uchytila v Národním divadle. Jeho *Hadrian z Řimsu* se občas hraje dodnes. Zemřel 15. září 1859 v Praze.²⁷²

5. KOLÁR, Josef Jiří

Narodil se 9. února 1812 v Praze. Působil jako český herec, spisovatel a překladatel. Zpočátku pracoval jako vychovatel ve šlechtických rodinách, poté začal působit u různých českých i německých divadelních společností. Proslavil se různými rolemi Shakespearovými, Goethovými a Schillerovými. Měl nadání na cizí jazyky, které se učil. Např. řadu dramata, např. *Monika*, *Žižkova smrt*, *Pražský žid*, *Smiřičtí*, *Primator*, *Královna Barbora*, či *Mistr Jeroným*. Psal také veselohry, např. *Mravenci*. Přeložil Shakespearova *Hamleta*, *Kupce benátského*, *Macbetha* a *Zkrocení zlé ženy*. Z Goethova díla přeložil *Fausta* a ze Schillerova zejména trilogii *Wallenstein*. Zemřel 31. ledna 1896 v Praze v nedožitých 84 letech.²⁷³

6. MIKOVEC, Ferdinand Břetislav

Narodil se 24. prosince 1826 ve Sloupě. Působil jako archeolog a spisovatel. Psal o archeologii a historii. Proslavil se jako dramatik. Zemřel 22. září 1862 v Praze.²⁷⁴

7. PEŠKOVÁ, Eliška

Narodila se 1. července 1833 v Praze pruskému otce Peschkemu a české matce. Její výchova byla bilingvální. Matka provozovala hostinec, tak dala tříletou dceru na vychování k babičce. Pešková od malička tíhla k divadlu a ve čtrnácti letech vstoupila do německé dramatické školy k Nině Herbstové. Roku 1849 měla první velký herecký úspěch ve hře *Bratr honák*. Proslavila se jako jedna z nejznámějších českých hereček. Zemřela 23. května 1895.²⁷⁵

Eliška Pešková napsala více než 20 dramatických kusů a přes 600 jich přeložila z francouzštiny a němčiny.²⁷⁶

²⁷² *Národní album : sbírka podobizen a životopisů českých lidí prací a snahami vynikajících i zasloužilých*. b. v. V Praze : Jos. R. Vilímeck, [1899]. Sloupec 200.

²⁷³ KOLEKTIV AUTORŮ. *Masarykův slovník naučný : lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. Díl IV. Ko – M*. b. v. V Praze : Československý kompas, 1929. Str. 20 – 21.

²⁷⁴ *Národní album : sbírka podobizen a životopisů českých lidí prací a snahami vynikajících i zasloužilých*. b. v. V Praze : Jos. R. Vilímeck, [1899]. Sloupec 250.

²⁷⁵ KOLEKTIV AUTORŮ. *Ottův slovník naučný : Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí : Devatenáctý díl. P – Pohoř*. b. v. V Praze : J. Otto, 1902. Str. 596 – 597.

²⁷⁶ *Národní album : sbírka podobizen a životopisů českých lidí prací a snahami vynikajících i zasloužilých*. b. v. V Praze : Jos. R. Vilímeck, [1899]. Sloupec 300.

8. SABINA, Karel

Narodil se 29. prosince 1813 v Praze. Proslul jako spisovatel, novinář a politik, ale zejména jako spolupracovník s rakouskou policií. S tou spolupracoval pod přezdívkou *Roman* a důvodem ke spolupráci mu byla hmotná nouze. Psal také libreta, např. pro Smetanovu *Prodanou nevěstu*. Napsal také veselohru *Inserát*. Po prozrazení jeho styků s rakouskou policií psal i německy pod pseudonymy Arian Želinský a Leo Blass. Zemřel 8. listopadu 1877.²⁷⁷

9. STROUPEŽNICKÝ, Ladislav

Narodil se 6. ledna 1850 v Cerhovicích u Písku. V letech 1883 – 1892 působil jako dramaturg Národního divadla. Psal humoresky, novely, básně a povídky. Známy je především jako dramatik. Z jeho dramát jsou známá historická dramata *Černé duše* (o tragédii rodu Smiřických), *Velký sen* (hra o Jaroslavu ze Šternberka, vítězi nad Tatary), či *Christoforo Colombo*. Psal také historické veselohry, např. *Paní mincmistrová* a *V panském čeledníku*. Nejvíce se však proslavil hrou *Naši furianti*. Psal i o době pobělohorská, např. historickou aktovku *Sirotčí peníze*. Jeho drama *Václav Hrobčický z Hrobčic* satiruje selské politikaření. Posledním dramatem je sociální drama *Na valdštejnské šachtě*.²⁷⁸

10. ŠKROUP, František

Narodil se 3. června 1801 v Osicích u Pardubic a jeho největším přínosem české vlasti je autorství hudby k písni *Kde domov můj*, která zazněla ve frašce Josefa Kajetána Tyla *Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka*. Zemřel 5. února 1862 v Rotterdamu.²⁷⁹ (Velikost Františka Škroupa spočívá také v tom, že s velkým zájmem a nasazením uváděl v dnešním Stavovském divadle díla cizích autorů, např. opery Richarda Wagnera.²⁸⁰)

11. TANDLER, Josef Jakub

Narodil se 4. března 1765 v Praze. Po studiu u jezuitů vstoupil během studia filosofie do státní služby. Patřil mezi horlivé vlastence. Přátelil se s V. M. Krameriem, bratry Thámy a jinými známými osobnostmi. Podporoval české divadlo *Bouda*, pro které sepsal několik dramát. Jeho nejznámější hra *Vůdce Taboritů* (o Janu Žižkovi) nešla nikdy do tisku a byla ztracena.²⁸¹

²⁷⁷ KOLEKTIV AUTORŮ. *Masarykův slovník naučný : lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. Díl VI. R – S. b. v. V Praze : Československý kompas, 1932. Str. 413 – 414.*

²⁷⁸ Tamtéž. Str. 1001 – 1002.

²⁷⁹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Masarykův slovník naučný : lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. Díl VII. Š – Ž. b. v. V Praze : Československý kompas, 1933. Str. 52.*

²⁸⁰ HOUDA, Jakub. *Opery Richarda Wagnera v Plzni* [bakalářská práce]. Ved. práce Jan Kumpera. Plzeň : Západočeská univerzita, Fakulta pedagogická, 2010. Str. 20 – 21.

²⁸¹ KOLEKTIV AUTORŮ. *Ottův slovník naučný : Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí : Dvacátýpátý díl. T – Tzschirner. b. v. Praze : J. Otto, 1906. Str. 71.*

12. TYL, Josef Kajetán

Narodil se 4. února 1808 v Kutné Hoře. Patří mezi nejznámější české spisovatele. Psal povídky, obrázky ze současného i minulého života, dramata, i novinářské články. Proslavil se také jako herec a divadelní režisér. Zemřel ve věku 48 let v Plzni, kde byl na Mikulášském hřbitově pohřben.²⁸²

13. VLČEK, Václav

Narodil se 1. září 1839 ve Střečově u Kácova na Táborsku jako nejmladší z osmi dětí místnímu sedlákovvi. Na pražském gymnasiu se dostal do pročeského kulturního prostředí, což ho výrazně ovlivnilo. Poté vystudoval filologii a rozhodl se, že se stane spisovatelem.²⁸³ Je významný zvláště tím, že založil a redigoval revue *Osvěta*.²⁸⁴

14. VRCHLICKÝ, Jaroslav

Vlastním jménem Emil Frída. Narodil se 17. února 1853 v Lounech. Vrchlického otec pracoval jako kupec. Podobně i jako jiní spisovatelé studoval po vychození gymnasia teologii, ale studium nedokončil a přestoupil na filosofickou fakultu v Praze. Zabýval se filosofií, dějepisem a také francouzskou literaturu, ze které i později překládal. Mimo překladatelské a básnické činnosti proslul také jako dramatik. Zemřel 9. září 1912 v Domažlicích.²⁸⁵

15. ZEYER, Julius

Narodil se 26. dubna 1841 v Praze. Jeho otec Jan Zeyer obchodoval s dřívím. Po otci byl Žid, jeho matka však byla oddaná katolička. Studoval, protože se měl stát otcovým pokračovatelem. V rámci příprav na převzetí rodinného podniku podnikl obchodní cesty do Rakouska, Německa, Francie i Švýcarska. Učil se novým jazykům. V literatuře proslul jako dramatik, básník a prozaik. Zemřel 29. ledna 1901 v Praze.²⁸⁶

²⁸² *Národní album : sbírka podobizen a životopisů českých lidí prací a snahami vynikajících i zasloužilých*. b. v. V Praze : Jos. R. Vilímek, [1899]. Sloupec 201.

²⁸³ KOLEKTIV AUTORŮ. *Ottův slovník naučný : Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí : Dvacátýšestý díl. U – Vusín*. b. v. V Praze : J. Otto, 1907. Str. 817 – 820.

²⁸⁴ KOLEKTIV AUTORŮ. *Masarykův slovník naučný : lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. Díl 7. Š – Ž*. b. v. Praha : Československý Kompas, 1933. Str. 693.

²⁸⁵ Tamtéž. Str. 750 – 752.

²⁸⁶ KOLEKTIV AUTORŮ. *Ottův slovník naučný : Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí : Dvacátýsedmý díl. Vůz – Žižkowski*. b. v. V Praze : J. Otto, 1908. Str. 592 – 598.

ZÁVĚR

Závěrem své práce bych chtěl poukázat na některé jednotlivosti, které se během mé práce vyskytly. Zejména to je rozsah tématu, se kterým jsem dopředu nepočítal. Velmi často, více méně stále, jsem objevoval nová a nová fakta, která jsem potřeboval vhodně zakomponovat do své práce. Plzeň 19. a první poloviny 20. století *českou otázkou* doslova žila. A v divadle se projevovala měrou vrchovatou. Na začátku práce jsem si stanovil tři body: Seznámit se s jednotlivými hrami, statisticky je zpřehlednit, následně i zhodnotit a analyzovat plzeňský tisk.

Prvního bodu jsem se zhostil myslím úspěšně. Hry jsem co nejdětailněji prostudoval a vybral z nich ty, kde *česká otázka* zaznívá nejvíce. Při tomto výběru se mi nenaskytl žádná větší komplikace. Vynechal jsem hry, kde velkou roli hrály sociální otázky (např. Jeřábkův *Služebník svého pána*), a naopak se zaměřil na hry spíše historického zaměření. Samostatnou kapitolu mi pak utvořily báchorky Josefa Kajetána Tyla, které se mi během práce ukázaly jako náročnější na hodnocení. Paradoxně nejméně problémů jsem měl s hrami čistě historickými (např. Vrchlického *Drahomíra*).

S druhým bodem jsem měl nejvíce obtíží. Statistické zhodnocení her se ukázalo jako technicky (ne však intelektuálně) náročné. S hodnocením to bylo právě naopak. Neobjevil jsem hru, která by byla natolik výjimečná, že by zcela vybočovala „z řady“ ostatních her. Stejně to bylo i s třetím bodem – výzkumem tisku. Plzeňský tisk nepřinesl a priori negativní recenzi proti jakékoliv národnostně laděné hře. Taková hra by ani nevyšla tiskem (zejména v 19. století), protože její autor by byl okamžitě považován za zrádce národní myšlenky.

Důležitou roli při mé práci také sehrálo studium historické literatury. *Česká otázka* se objevuje v pracích významných českých historiků, např. u prof. Otto Urbana (1938 – 1996)²⁸⁷ a PhDr. Jiřího Raka (narozen 1947). *Česká otázka* je v historickém kontextu spojována s mnohými mýtizacemi a klišé, které vycházejí z dobového hodnocení dané problematiky. Zejména PhDr. Jiří Rak poukazuje na tyto české mýty a klišé, které téměř v nezměněné podobě přežívají z dob národního obrození dodnes a snaží se na ně podívat jinýma očima. Vedle toho bych také rád zmínil prvního československého presidenta Tomáše Masaryka, který *českou otázku* vnímal jako otázku postavení Čechoslováků v rámci Rakouska-Uherska. Masaryk se zamýšlel nad dosavadním bojem Čechoslováků o jejich politickou a kulturní

²⁸⁷ K tomuto viz: URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. 1. vyd. Praha : Svoboda, 1982. 690 s., také viz: URBAN, Otto. *České a slovenské dějiny do roku 1918*. Vyd. 2. Praha : A. Skřivan ml., 2000. Nestr. ISBN 80-902261-5-9. O práci a významu prof. Urbana viz: KOŘALKA, Jiří – HLAVAČKA, Milan – SEKERA, Martin. Profesor Otto Urban (1938-1996). *Český časopis historický*. 1996, roč. 94, č. 3, str. 683 – 691.

pozici mezi ostatními národy, zejména Němci. Smysl českých dějin Masaryk vidí v humanismu, který vychází z idejí Jednoty bratrské.²⁸⁸ Tuto jeho tezi později napadl další významný český historik prof. Josef Pekař, který se na celou věc díval jinak a české dějiny viděl v mnohem širším kontextu nežli Masaryk. Prof. Pekař neviděl smysl českých dějin v humanistickém odkazu Jednoty bratrské, ale vyzdvihl vlastenecké vrstvy baroka.²⁸⁹ Josef Pekař se v tomto posunul směrem od svého velkého učitele prof. Jaroslava Golla (1846 – 1929), který naopak vyzdvihl Jednotu bratrskou pro její myšlenkový a morální rozměr, který považoval za důležitý, přestože členská základna Jednoty bratrské nebyla příliš veliká.²⁹⁰ Zároveň se Pekař ve svém díle *Masarykova česká filosofie* výrazně ohradil proti Masarykově vidění české otázky.²⁹¹

Významem české otázky se v řadě odborných prací od počátku 60. let 19. století zabýval také PhDr. Jiří Kořalka, DrSc. (narozen 1931). Velký mezinárodní ohlas vyvolalo jeho dílo *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815–1914. Sociálně historické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích*, napsané původně německy na podkladě jeho přednášek na německých univerzitách v Bielefeldu, Dortmundu a Düsseldorfu a vydané ve Vídni roku 1991.²⁹² Podstatou této práce je pohled na vzestup české národní společnosti v 19. století také zvenčí, očima více či méně zaujatých zahraničních pozorovatelů. Přitom vyvstaly některé otázky, které nejsou běžné v pracích českých historiků psaných pro české čtenáře, především střetávání různých tendencí novodobého národního vývoje na jednom území. Češi se stali jedním z novodobých evropských národů svou vnitřní silou, bez významné podpory zvenčí. Česká občanská společnost se opírala o ucelený systém českého vzdělání od nejnižšího stupně až po vysoké školy, o vlivnou městskou a obecní samosprávu, o vyspělou kulturu a o rozsáhlou síť tisíců spolků a dobrovolných organizací. Klíčovým momentem česko-německého konfliktu v českých zemích byla skutečnost, že nikdo nechtěl zůstat v menšině a že z obou stran se hledalo nejvhodnější územní řešení, které by jedné nebo druhé straně zabezpečilo většinové rozhodování.

²⁸⁸ MASARYK, Tomáš. *Česká otázka : Snahy a tužby národního obrození*. 2. vyd. V Praze : Nákladem Tiskařského a nakladatelského družstva „Pokrok“, 1908. [Str. 3 – 6.].

²⁸⁹ K tomuto viz: PEKAŘ, Josef. *O smyslu českých dějin*. Vyd. 3. V nakl. Academia 1. vyd. Praha : Academia, 1999. 418 s. ISBN 80-200-0777-6.

²⁹⁰ K tomuto viz: GOLL, Jaroslav. *Chelčický a Jednota v XV. století*. b. v. Praha : Historický klub, 1916. 327 s.

²⁹¹ PEKAŘ, Josef. *Masarykova česká filosofie*. Třetí, nezměněné vyd. Praha : Historický klub, 1927. Str. 3 – 13.

²⁹² V českém znění vyšlo o pět let později v nakladatelství Argo 1996, viz: KOŘALKA, Jiří. *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815-1914 : sociálněhistorické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích*. Vyd. 1. Praha : Argo, 1996. 354 s.

Významnou součástí úspěšného řešení *české otázky* bylo také historické dílo Františka Palackého,²⁹³ které prokazovalo, že Češi byli významným evropským národem v minulosti a že mají předpoklady k tomu, aby se stali rovnocenným evropským národem v současnosti i budoucnosti.

Ze zjištěného se mi zcela zřetelně ukázalo, že v plzeňském českém divadle se *česká otázka* pěstovala velice hojně. Přesto se však vedle ní prosadily i hry světových autorů (zejména Williama Shakespeara). Plzeňské divadlo poměrně brzy dosáhlo, což je patrné nejen z plzeňského tisku, dobré úrovně a hlavně dobrého jména nejdříve v rámci kraje, poté i celých Čech.

²⁹³ K tomuto životopis Palackého od Jiřího Kořalky, viz: KOŘALKA, Jiří. *František Palacký : (1798-1876) : životopis*. Vyd. 1. Praha : Argo, 1998. 661 s. ISBN 80-7203-125-2 (váz.).

SUMMARY

The Czech cause has fully established in the cultural spheres of Plzeň. As a result, the Czech theatre introduced various plays based on this topic, among which the ones glorifying Czech history, mainly focused on Husites and the Unity of the Brethren, were the most successful. German culture started to lose its exclusive status in the mid-19th century and by the century's end it was almost subdued. The Czechs visited their theatre very frequently and applauded to any anti-German play or a play lampooning negatively perceived people of the Czech history, i.e. Sigismund of Luxemburg. It was extensively advertised by the local Czech press, encouraging such attitude. The audience wanted such plays as they were offering hope in better future. Many patriots have joined the trend, especially Josef František Smetana or Josef Vojtěch Sedláček. Smetana is an example of a Czech patron, a priest, enrolling for the nation, against the state and the church. Such priests were present in other Czech towns as well, and that they have almost disappeared makes this phenomenon important.

In the beginning I have focused on plays having the Czech cause as the main subject. Then I evaluated them and analysed the press responses. Some playwrights did become well established, others did not. It can be said that the Czech cause became commonly recognized and influenced its era strongly.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

PRAMENY

Archiv Divadla J. K. Tyla v Plzni

Fond Činohry

LITERATURA

Odborná literatura

1. KOLEKTIV AUTORŮ. *Dějiny českého divadla. 3. díl, Činohra 1848-1918.* 1. vyd. Praha : Academia, 1977. 657 s.
2. KOLEKTIV AUTORŮ. *Lexikon české literatury. 1, A-G : osobnosti, díla, instituce.* 1. vyd. Praha : Academia, 1985. 900 s.
3. KOLEKTIV AUTORŮ. *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. 2./díle/, 1.svazek., H – J.* 1. vyd. Praha : Academia, 1993. 589 s.
4. KOLEKTIV AUTORŮ. *Lexikon české literatury. 2. [díle]. 2. svazek., K - L. Dodatky A - G. : Osobnosti, díla, instituce* 1. vyd. Praha : Academia, 1993. 597 – 1377 s.
5. KOLEKTIV AUTORŮ. *Lexikon české literatury. 3[díle] M - Ř, svazek I M - O : osobnosti, díla, instituce.* Vyd. 1. Praha : Academia, 2000. 728 s.
6. KOLEKTIV AUTORŮ. *Lexikon české literatury. 3[díle] M - Ř, svazek II P - Ř : osobnosti, díla, instituce.* Vyd. 1. Praha : Academia, 2000. 733 – 1522 s.
7. KOLEKTIV AUTORŮ. *Lexikon české literatury. 4[díle] S-Ž, svazek I S-T, Dodatky k LČL 1-3, A-Ř : osobnosti, díla, instituce.* Vyd. 1. Praha : Academia, 2008. 1082 s.
8. KOLEKTIV AUTORŮ. *Lexikon české literatury. 4[díle] S-Ž, svazek II U-Ž, Dodatky k LČL 1-3, A-Ř, dodatky A-Ř : osobnosti, díla, instituce.* Vyd. 1. Praha : Academia, 2008. 1089 – 2105 s.
9. KOLEKTIV AUTORŮ. *Sto let českého divadla v Plzni : 1865 – 1965.* 1. vyd. Plzeň : Západočeské nakladatelství, 1965. 309 s.
10. BEČVÁŘOVÁ, Iveta. *Josef František Smetana : výběrová personální bibliografie.* b. v. Plzeň : Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje, 2007. 17 s.
11. BĚLOHLÁVEK, Miloslav. *Antihusitská tradice v Plzni boj proti ní.* In *Husitský Tábor.* Tábor : Muzeum husitského revolučního hnutí v Táboře, 1981. Str. 197 – 202. (Nebo citace celého sborníku?) celkově má stran 336.
12. DURDÍK, Josef. *Kritika : Výbor úvah dr. J. Durdíka o zjevech literárních a uměleckých.* V Praze : Fr. A. Urbánek, 1874. 359 s.
13. FELIX, E. *Dva buditelé : Na paměť 100. výročí smrti Sedláčkovy a 75. výročí úmrtí Smetanova.* (I. Josef Vojtěch Sedláček. II. Josef František Smetana). Plzeň : Národopisné museum Plzeňska, 1936. 38 s.
14. GOLL, Jaroslav. *Chelčický a Jednota v XV. století.* b. v. Praha : Historický klub, 1916. 327 s.
15. HEJNIC, Josef. *Plzeň v husitské revoluci : Hilaria Litoměřického "Historie města Plzně", její edice a historický rozbor.* b. v. Praha : Ústav československých a světových dějin ČSAV, 1987. 498 s.
16. HOLZKNECHT, Václav. *Bedřich Smetana. Život a dílo.* Praha : Panton, 1984. 468 s. ISBN 35-027-84. s. 7-8.
17. HRUŠKA, Martin. *Knih pamětní král. krajského města Plzně od roku 775 až 1870.* V Plzni : Dědicové Hruškovi, 1883.
18. KLECANDA, Jan (red.). *XIX. století slovem i obrazem : Dějiny politické a kulturní. Díl II. Svazek druhý.* b. v. Praha : Jos. R. Vilímeček, [19--]. 890 s.

19. KOŘALKA, Jiří. *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815-1914 : sociálněhistorické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích*. Vyd. 1. Praha : Argo, 1996. 354 s.
20. KOŘALKA, Jiří. *František Palacký : (1798-1876) : životopis*. Vyd. 1. Praha : Argo, 1998. 661 s. ISBN 80-7203-125-2 (váz.).
21. KUMPERA, Jan. *Východočech s plzeňským srdcem : Názory a postoje Josefa Františka Smetany – vlasteneckého kněze, přírodovědce, historika a básníka*. In *Mezi Hradcem Králové a Plzní : Východočech na českých univerzitách : Sborník in memoriam prof. PhDr. Zdeňku Mackovi, CSc.* 1. vyd. Ústí nad Orlicí : OFTIS, 2006. Str. 104 – 112. (Nebo citace celého sborníku?) celkově má stran 215.
22. KOVAŘÍKOVÁ, Blanka. *Lexikon slavných českých dynastií : jedinečné osudy 50 uměleckých rodů*. Vyd. 1. Praha : Brána, 2010. 343 s. 978-80-7243-483-1 (váz.)
23. doplnit celou citaci žlutého sborníku (Dr. Randa)!
24. MASARYK, Tomáš. *Česká otázka : Snahy a tužby národního obrození*. 2. vyd. V Praze : Nákladem Tiskařského a nakladatelského družstva „Pokrok“, 1908. 264 s.
25. OPEKAROVÁ, Jitka. *Ředitelé českého městského divadla v Plzni [bakalářská práce]*. Ved. práce Jiří Stočes. Plzeň : Západočeská univerzita, Fakulta filozofická, 2007. 65 s.
26. PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého w Čechách a w Morawě : Dílu I částka I*. 1. vyd. W Praze : J. G. Kalve, 1848.
27. PEKAŘ, Josef. *Dějiny československé*. 2. vyd. Praha : Agentura TIP Š, 1991. 247 s. ISBN 80-900354-2-6.
28. PEKAŘ, Josef. *Masarykova česká filosofie*. Třetí nezměněné. vyd. Praha : Historický klub, 1927. 44 s.
29. PEKAŘ, Josef. *O smyslu českých dějin*. Vyd. 3. V nakl. Academia 1. vyd. Praha : Academia, 1999. 418 s. ISBN 80-200-0777-6.
30. PEKAŘ, Josef. *Postavy a problémy českých dějin : výběr z díla*. 2. vyd. Praha : Vyšehrad, 1990. 322 s. ISBN 80-7021-057-5.
31. RANDA, Miroslav. *Josef František Smetana*. In: XXIII. Zborník dejín fyziky : MESDEF 2005 : 12. Medzinárodný seminár z dejín fyziky Trenčianske Teplice 22. – 24. 9. 2005. Bratislava : Slovenská spoločnosť pre dejiny vied a techniky pri SAV, 2005. Str. 23 – 34.
- TARANTÍKOVÁ, Petra. *Odras spoločenského pôsobení plzeňských dominikánů 18. století v jejich kázáních k Novému svátku [diplomová práce]*. Ved. práce Mgr. Andrea Königsmarková. Plzeň : Západočeská univerzita, Fakulta filozofická, 2011. 88 s.
- URBAN, Otto. *Česká společnost 1848-1918*. 1. vyd. Praha : Svoboda, 1982. 690 s
32. URBAN, Otto. *České a slovenské dějiny do roku 1918*. Vyd. 2. Praha : A. Skřivan ml., 2000. Nestr. ISBN 80-902261-5-9.

Dramata

33. JIRÁSEK, Alois. *Divadelní hry. I, Emigrant. Otec. Zkouška. Kolébka. Vojnarka*. 6. vyd. Praha : J. Otto, 1925.
34. JIRÁSEK, Alois. *Divadelní hry. [Sv.] 2, M.D. Rettigová. Jan Žižka. Gero. Lucerna*. 4. vyd. Praha : J. Otto, 1922. 425 s.
35. KOLÁR, Josef Jiří. *Pražský žid : Historické drama v šesteru dějstvích*. b. v. Praha : I. L. Kober, 1872. 105 s.
36. KOLÁR, Josef Jiří. *Žižkova smrt : historická tragedie v šesteru dějstvích. Šťastné libánky : komická scena*. V Praze : Tisk a náklad Jarosl. Pospíšila, 1867. 116 s.
37. MIKOVEC, Ferdinand Břetislav. *Záhuba rodu Přemyslovského : tragedie ve čtyřech jednáních*. Praha : Jaroslav Pospíšil, 1851. 84 s.
38. STROUPEŽNICKÝ, Ladislav. *Černé duše : drama v pěti jednáních : V ochraně Napoleona Prvního : žert v jednom jednání*. V Praze : Nákladem knihkupectví Jarosl. Pospíšila, 1878 (Knihtiskárna J. Otto). 110 s.
39. STROUPEŽNICKÝ, Ladislav. *Na Valdštejnské šachtě : drama o třech dějstvích*. V Praze : F. Šimáček, 1893. 163 s.

40. STROUPEŽNICKÝ, Ladislav. *Naši furianti : obraz života v české vesnici o čtyřech dějstvích*. V Praze : F. Šimáček, 1887. 117 s.
41. STROUPEŽNICKÝ, Ladislav. *Siroťci peníze : drama o jednom dějství*. V Praze : F. Šimáček, 1887. 68 s.
42. STROUPEŽNICKÝ, Ladislav. *Václav Hrobčický z Hrobčic : drama o třech dějstvích*. 2. vyd. V Praze : F. Šimáček, 1897. 109 s.
43. TYL, Josef Kajetán. *Jan Hus : dramatická báseň v 5 odděleních*. b. v. [Praha] : J. A. Gabriel, 1849 (v Litoměřicích K. V. Medau). 146 s.
44. TYL, Josef Kajetán. *Měšťané a studenti, aneb: Oblehnutí Prahy od Švédů*. V Praze : Tisk a náklad Jarosl. Pospíšila, 1870. 96 s.
45. TYL, Josef Kajetán. *Strakonický dudák : národní báchorka se zpěvy ve třech jednáních*. V Praze : Jarosl. Pospíšil, 1858. 108 s.
46. VLČEK, Václav. *Eliška Přemyslovna : truchlohra v pěti jednáních*. 3. vyd. V Praze : I. L. Kober, 1884. 144 s.
47. VLČEK, Václav. *Milada : truchlohra v 5 jednáních*. 3., přehl. vyd. Praha : František Šimáček, 1886.
48. VRCHLICKÝ, Jaroslav. *Bratři : historické drama o pěti jednáních*. V Praze : F. Šimáček, 1889. 174 s.
49. VRCHLICKÝ, Jaroslav. *Česká trilogie : Drahomíra ; Bratři ; Knížata*. V Praze : Rodina, 1931. 396 s.
50. VRCHLICKÝ, Jaroslav. *Drahomíra: tragédie v 5 jednáních*. b. v. V Jičíně : Lad. Sehnal, 1883. 65, [3] s. (Slovanské divadlo ; Sv. 14.).
51. VRCHLICKÝ, Jaroslav. *Exulanti : drama o pěti jednáních*. V Praze : F. Šimáček, 1886. 106 s.

Ottův slovník naučný

52. KOLEKTIV AUTORŮ. *Ottův slovník naučný : Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí : Druhý díl. Alqueire – Ažušak*. b. v. V Praze : J. Otto, 1889. 1141 s.
53. KOLEKTIV AUTORŮ. *Ottův slovník naučný : Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí : Šestý díl. Čechy – Danseur*. b. v. V Praze : J. Otto, 1893. 956 s.
54. KOLEKTIV AUTORŮ. *Ottův slovník naučný : Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí : Desátý díl. Gens – Hedwigia*. b. v. V Praze : J. Otto, 1896. 1025 s.
55. KOLEKTIV AUTORŮ. *Ottův slovník naučný : Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí : Třináctý díl. Jana – Kartas*. b. v. V Praze : J. Otto, 1898. 1113 s.
56. KOLEKTIV AUTORŮ. *Ottův slovník naučný : Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí : Sedmnáctý díl. Median – Navarrete*. b. v. V Praze : J. Otto, 1901. 1078 s.
57. KOLEKTIV AUTORŮ. *Ottův slovník naučný : Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí : Devatenáctý díl. P – Pohor*. b. v. V Praze : J. Otto, 1902. 1051 s.
58. KOLEKTIV AUTORŮ. *Ottův slovník naučný : Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí : Dvacátý díl. Pohora – Q*. v. b. v. V Praze : J. Otto, 1903. 1087 s.
59. KOLEKTIV AUTORŮ. *Ottův slovník naučný : Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí : Dvacátýtřetí díl. Schlossar – Starowolski*. b. v. V Praze : J. Otto, 1905. 1064 s.
60. KOLEKTIV AUTORŮ. *Ottův slovník naučný : Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí : Dvacátýpátý díl. T – Tzschirner*. b. v. V Praze : J. Otto, 1906. 995 s.
61. KOLEKTIV AUTORŮ. *Ottův slovník naučný : Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí : Dvacátýšestý díl. U – Vusín*. b. v. V Praze : J. Otto, 1907. 1077 s.
62. KOLEKTIV AUTORŮ. *Ottův slovník naučný : Illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí : Dvacátýsedmý díl. Vůz – Žižkowski*. b. v. V Praze : J. Otto, 1908. 902 s.
63. KOLEKTIV AUTORŮ. *Ottův slovník naučný nové doby : Dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému. Dílu prvního svazek první A – Bo*. b. v. V Praze : J. Otto, 1930. 701 s.
64. KOLEKTIV AUTORŮ. *Ottův slovník naučný nové doby : Dodatky k velikému Ottovu slovníku naučnému. Dílu druhého svazek druhý*. 1. vyd. V Praze : J. Otto, 1933. 795 – 1518 s.

Masarykův slovník naučný

65. KOLEKTIV AUTORŮ. *Masarykův slovník naučný : lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. Díl IV. Ko – M.* b. v. V Praze : Československý kompas, 1929. 1109 s.
66. KOLEKTIV AUTORŮ. *Masarykův slovník naučný : lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. Díl VI. R – S.* b. v. V Praze : Československý kompas, 1932. 1132 s.
67. KOLEKTIV AUTORŮ. *Masarykův slovník naučný : lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. Díl VII. Š – Ž.* b. v. V Praze : Československý kompas, 1933. 1089 s.

Obrazové přílohy

68. *Národní album : sbírka podobizen a životopisů českých lidí prací a snahami vynikajících i zasloužilých.* b. v. V Praze : Jos. R. Vilímek, [1899]. 280 s. 354 sloupců.

Ostatní

69. DAČICKÝ Z HESLOVA, Mikuláš. *Prostopravda.* b. v. V Praze : Nákladem J. Otty, 1902. 104 s

Plzeňský deník

70. Copak Smetanův hrob nestojí za údržbu? *Plzeňský deník.* 2012, č. 118, Str. 4. (21. 5. 2012).
71. Plzeňské sady: zelená oáza uprostřed města. *Plzeňský deník.* 2012, č. 116, Str. 3. (18. 5. 2012).

Český časopis historický

72. *Český časopis historický.* 1996, roč. 94/1996, č. 3. Praha : Historický ústav AV ČR, 1996. ISSN 0862-6111.

Díla Josefa Františka Smetany

73. SMETANA, Josef František. *Básně : Život a dílo.* b. v. Praha : F. Šimáček, 1905. Str. 220.
74. SMETANA, Josef František. *Josefa Františka Smetany, kněze řádu praemonstratského w Teplé, profesora na ústavu filosofickém w Plzni, Wšeobecný dějepis občanský.* b. v. W Praze : w kommissi u Kronberga a Řiwnáče, 1846.
75. SMETANA, Josef František. *Obraz starého swěta, to gest: Wšeobecná politická historie prwnjho wěku, od počátku společnosti lidské až ku pádu západnj řjše řjmské.* b. v. W Praze : W knjžecj arcibiskupské knihtiskárně, u Josefy Fetterlowé, wedenjm a nákladem Wáclawa Špinky, 1834.
76. SMETANA, Josef František. *Základové hwězdoslowj, čili astronomie.* b. v. W Plzni : Tisk a papjr od Reintera a Šmida, 1837.
77. SMETANA, Josef František. *Josefa Smetany Sjlozpyt, čili, Fysika.* b. v. W P Praze : W kommissj u Kronberga i Řiwnáče, 1842.
78. SMETANA, Josef František. *Počátkové silozpytu čili fysiky pro nižší gymnasia a reálky od Dr. F. J. Smetany.* b. v. V Praze : Nákladem kněhkupectví J. G. Calve, 1852.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

79. Tvrdohlavá žena a zamilovaný školní mládenec (Činohra). [online]. Praha : Národní divadlo, 2013. . [cit. 2012-11-1]. D ostupné z WWW: <<http://archiv.narodni-divadlo.cz/Dokument.aspx?jz=cs&dk=Inscenace.aspx&sz=0&ic=3834&abc=0&pn=456affcc-f402-4000-aaff-c11223344aaa>>
80. Kytice. [online]. Praha : POMO Media Group s.r.o., 2013. [cit. 2013-3-6]. Dostupné z WWW: <<http://www.csfd.cz/film/904-kytice/>>
81. Lesní panna (TV film). [online]. Praha : POMO Media Group s.r.o., 2013. [cit. 2013-2-4]. Dostupné z WWW: <<http://www.csfd.cz/film/288957-lesni-panna/galerie/>>

82. Bílá nemoc. [online]. Praha : POMO Media Group s.r.o., 2013. [cit. 2013-1-5]. Dostupné z WWW: <<http://www.csfd.cz/film/4039-bila-nemoc/>>
83. Zvíkovský rarášek (1974) [TV inscenace]. [online]. Praha : Filmová databáze s.r.o. (FDb.cz), 2013. [cit. 2013-1-6]. Dostupné z WWW: <<http://www.fdb.cz/film/68448-zvikovsky-rarasek.html>>
84. Cech panen kutnohorských. [online]. Praha : POMO Media Group s.r.o., 2013. [cit. 2013-2-5]. Dostupné z WWW: <<http://www.csfd.cz/film/9444-cech-panen-kutnohorskych/>>
85. Naši furianti. [online]. Praha : POMO Media Group s.r.o., 2013. [cit. 2012-8-14]. Dostupné z WWW: <<http://www.csfd.cz/film/5412-nasi-furianti/>>
86. Kramerius : Národní knihovna ČR. Praha : NKČR, 2013. [cit. 2012-5-1]. Dostupné z WWW: <<http://kramerius.nkp.cz>>

SEZNAM PŘÍLOH

OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

1. Obr. 1: *Josef František Smetana*
2. Obr. 2: *Václav Kliment Klicpera*
3. Obr. 3: *Josef Jiří Kolár*
4. Obr. 4: *Josef Kajetán Tyl*
5. Obr. 5: *Ladislav Stroupežnický*
6. Obr. 6: *Jaroslav Vrchlický*
7. Obr. 7: *Alois Jirásek*
8. Obr. 8: *Václav Vlček*
9. Obr. 9: *Ferdinand Břetislav Mikovec*
10. Obr. 10: *Julius Zeyer*
11. Obr. 11: *Svatopluk Čech*

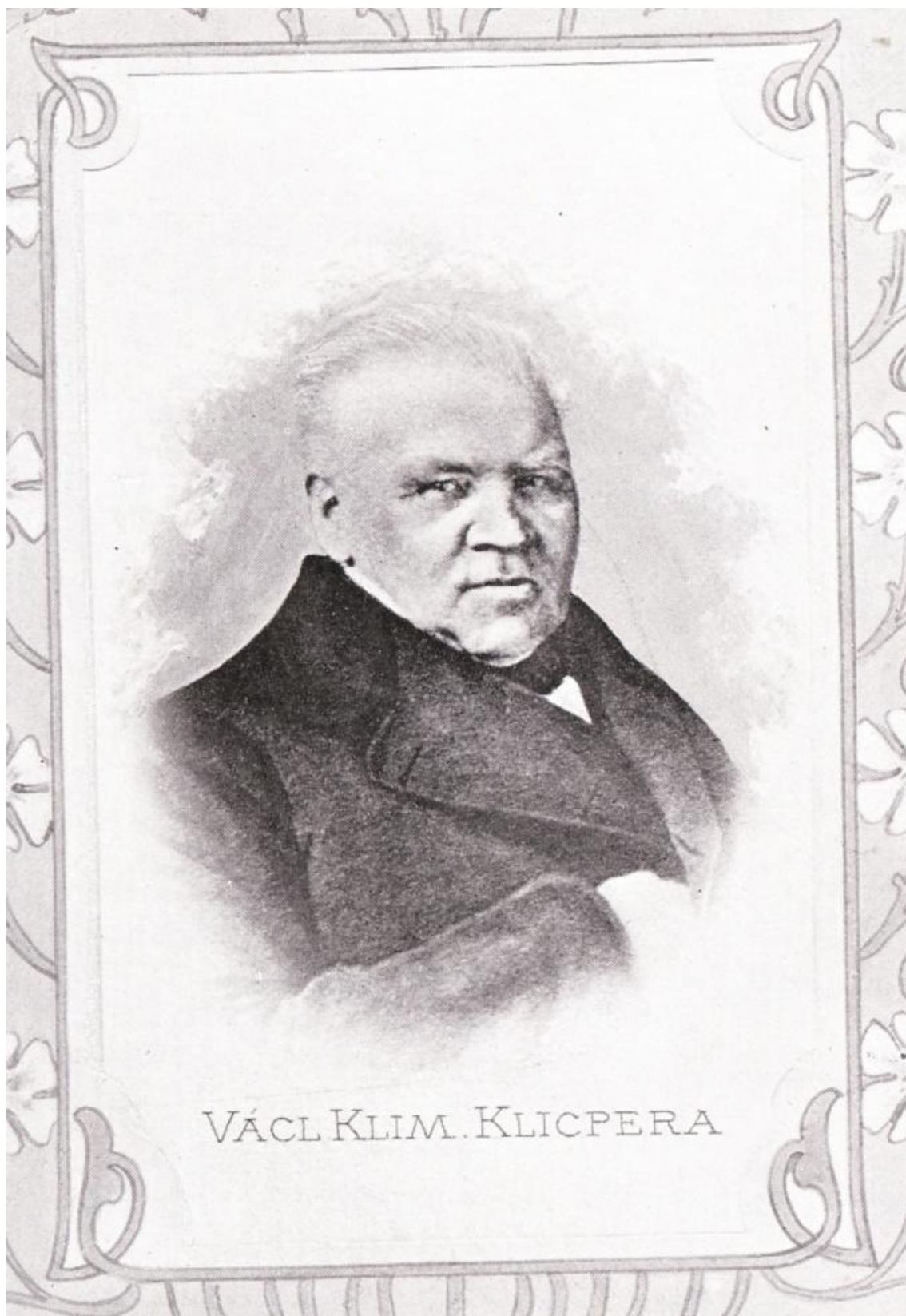
OBRAZOVÉ PŘÍLOHY

294

Obr. 1: *Josef František Smetana*

²⁹⁴ Převzato z: *Národní album : sbírka podobizen a životopisů českých lidí prací a snahami vynikajících i zasloužilých.* b. v. V Praze : Jos. R. Vilímek, [1899]. Str. 179.

295

Obr. 2: *Václav Kliment Klicpera*

²⁹⁵ Převzato z: *Národní album : sbírka podobizen a životopisů českých lidí prací a snahami vynikajících i zasloužilých*. b. v. V Praze : Jos. R. Vilímek, [1899]. Str. 145.

296

Obr. 3: *Josef Jiří Kolár*

²⁹⁶ Převzato z: *Národní album : sbírka podobizen a životopisů českých lidí prací a snahami vynikajících i zasloužilých*. b. v. V Praze : Jos. R. Vilímek, [1899]. Str. 193.

297

Obr. 4: *Josef Kajetán Tyl*

²⁹⁷ Převzato z: *Národní album : sbírka podobizen a životopisů českých lidí prací a snahami vynikajících i zasloužilých*. b. v. V Praze : Jos. R. Vilímek, [1899]. Str. 145.

298

Obr. 5: *Ladislav Stroupežnický*

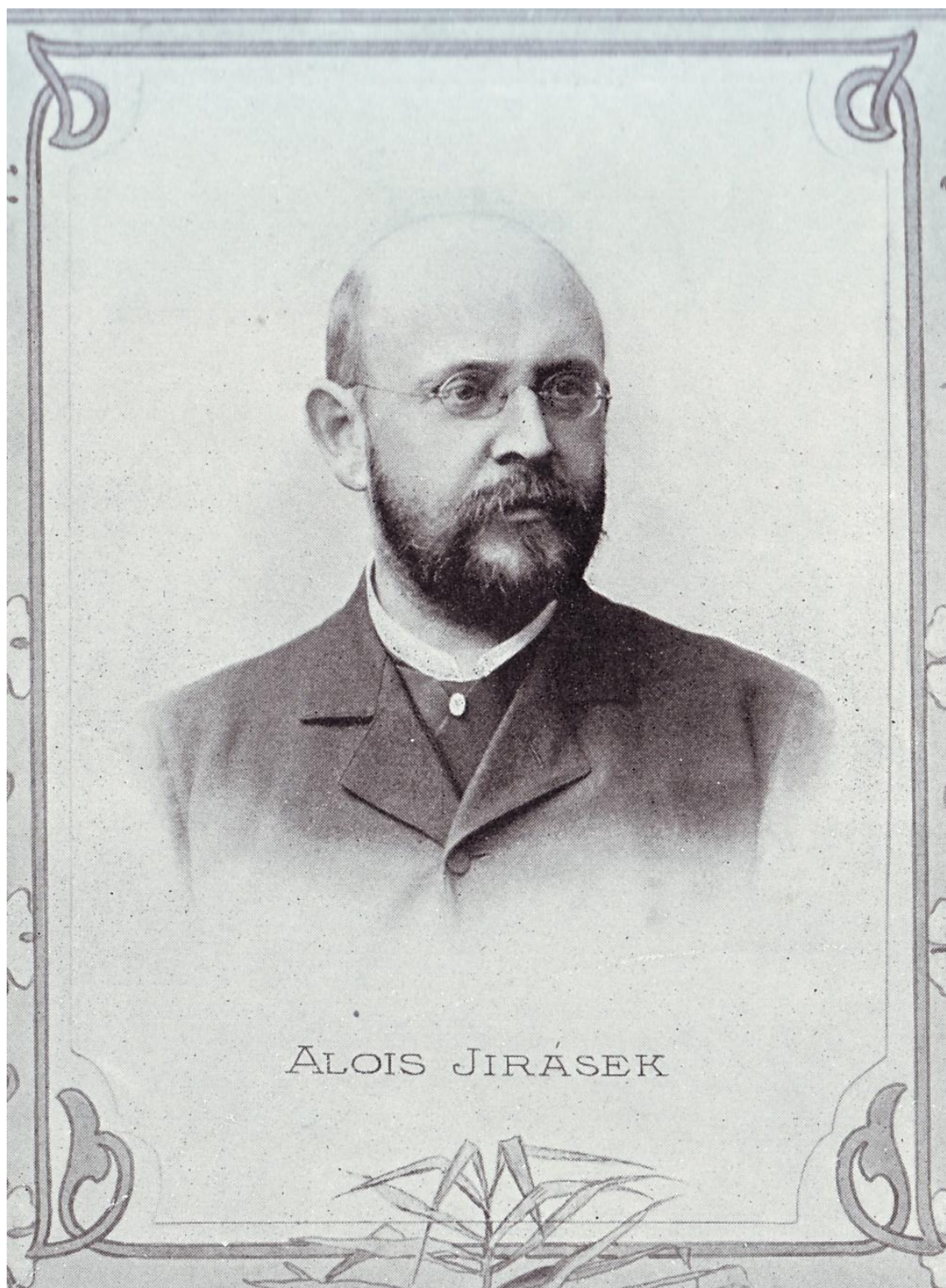
²⁹⁸ Převzato z: *Národní album : sbírka podobizen a životopisů českých lidí prací a snahami vynikajících i zasloužilých*. b. v. V Praze : Jos. R. Vilímek, [1899]. Str. 193.

299

Obr. 6: Jaroslav Vrchlický

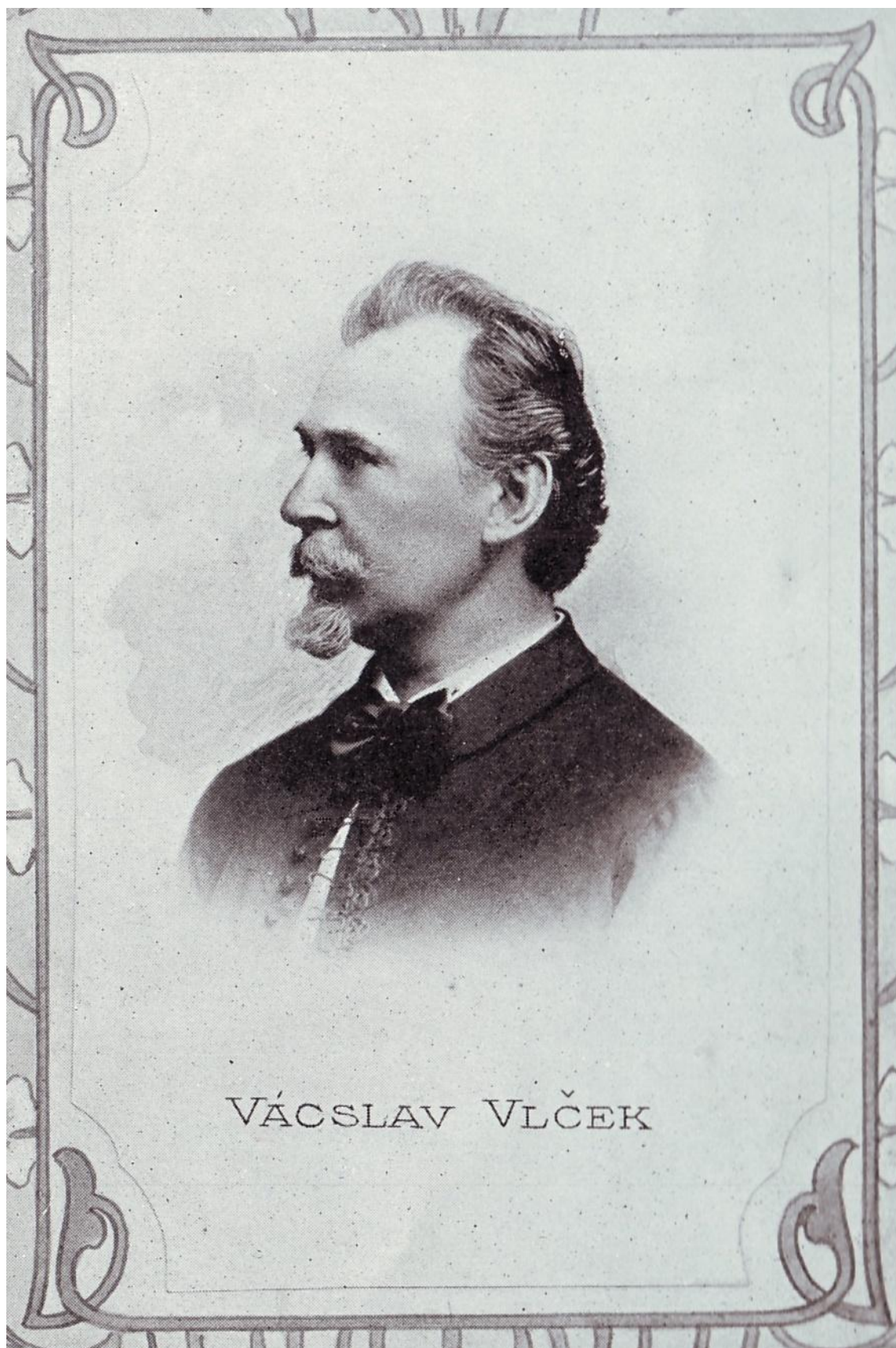
²⁹⁹ Převzato z: *Národní album : sbírka podobizen a životopisů českých lidí prací a snahami vynikajících i zasloužilých*. b. v. V Praze : Jos. R. Vilímeck, [1899]. Str. 87.

300

Obr. 7: Alois Jirásek

³⁰⁰ Převzato z: *Národní album : sbírka podobizen a životopisů českých lidí prací a snahami vynikajících i zasloužilých*. b. v. V Praze : Jos. R. Vilímek, [1899]. Str. 26.

301

Obr. 8: *Václav Vlček*

³⁰¹ Převzato z: *Národní album : sbírka podobizen a životopisů českých lidí prací a snahami vynikajících i zasloužilých*. b. v. V Praze : Jos. R. Vilímek, [1899]. Str. 26.

302

Obr. 9: *Ferdinand Břetislav Mikovec*

³⁰² Převzato z: *Národní album : sbírka podobizen a životopisů českých lidí prací a snahami vynikajících i zasloužilých*. b. v. V Praze : Jos. R. Vilímek, [1899]. Str. 192.

303

Obr. 10: *Julius Zeyer*

³⁰³ Převzato z: *Národní album : sbírka podobizen a životopisů českých lidí prací a snahami vynikajících i zasloužilých*. b. v. V Praze : Jos. R. Vilímek, [1899]. Str. 61.

304

Obr. 11: Svatopluk Čech

³⁰⁴ Převzato z: *Národní album : sbírka podobizen a životopisů českých lidí prací a snahami vynikajících i zasloužilých*. b. v. V Praze : Jos. R. Vilímek, [1899]. Str. 181.